

TER
BRUILOFT

A decorative floral illustration in red and white, featuring a large tulip-like flower on the right, a smaller five-petaled flower in the center, and several small buds and leaves on the left, all set against a black background.

SAM: GOUDSMIT

TER BRUILOFT

SAM. GOUDSMIT

TER BRUILOFT

MCMXXXII
NEDERLANDSCHE KEURBOEKERIJ
AMSTERDAM

*In einer kleinen Konditorei
da saßen wir zwei
bei Kuchen und Tee*

*Ich sprach kein Wort
Kein einziges Wort
ich wusste sofort
dass ich dich versteh'*

*Und das electrische Klavier
das spielte leise
eine Weise von Liebesleid und Weh.*

*Und in der kleinen Konditorei
da saßen wir zwei
bei Kuchen und Tee"*

EERSTE HOOFDSTUK

Vrijdagmorgen, half Februari, had Sieuwert met zijn zevenguldenvijftig de bons gekregen op het stempel-kantoor.

„Het is je laatste, de Jongh”.

„Kan dat niet anders meneer?”

„Je half jaar is om. Dat weet je toch wel.”

„Goddorie wat moet ik nou beginnen”. Alsof het een verrassing was, klagelijk.

„Handeltje aanpakken. Bloemen”.

„Bloemen!” Achter hem hoonde het, naar den bril van den ambtenaar, die niet anders scheen te weten dan „bloemen”.

Sieuwert keek angstig naar de harde jonges.

„Straks maar even binnenkomen”, noodigde de ambtenaar. Hij wierp het geld op het marmerblaadje voor de volgende kerels uit.

„'k Heb nog geen bericht, Rijkert”.

„Voor mijn niet? Gaan 'k weer met noppes naar huis?”

„Misschien krijgen we nog een telefoontje”.

„Telefoontjel”

„Wacht maar een paar uurtjes voor niks”.

„k Gaan het godver. ergens halen hoor”. Hij kreunde, gedrongen. De agenten, aan weerszij bij den muur, stonden verbeterd strak. De jongens mor- den. Onzeker geldje om het leven te rekken. Af- darren of het belooft te komen, na een poosje. Soms komt het nog, soms komt het niet: op Vrijdag- morgen zonder dubbeltje voor de volgende week hier vandaan, alsof het zoo voor mekaar is. Uit- zending wachtte. Naar de werkverschaffing: naar Beilen, naar Friesland. Graafwerk. Om de twee we- ken een Zondag thuis.

„Nou, ze maggen mijn sturen,” klaagde Sieuwert.

„Je rotkop! In de modder! Met je hoed!”

„A’j zoo zoet bent, mag je misschien wel meel!”

„Naar de Digoel!”

„Ja toe maar. Jullie hebben goed lullen. A’k maar getrouwd was.”

„Kan bij de Prinserij kommen, krij’je’n mooi pakkie an. Bè-je geknipt voor!”

„Sjans ook! Reken maar! Met zoo’n uitrusting!”

„Bij het paard van z’n baas.”

Die het zegt, kijkt er niet bij om naar de politie- mannen, die hun woede doorslikken: voor die Moskousche gekken ben je het grootste vuil dat er rondloopt. As je hun maar niet der stapele gang laat gaan.

Broer Louw de Jongh zweeg, vaderlijk streng tegen Sieuwert, die er langs kreeg van z’n broertjes. De ambtenaar keek neutraal-vriendelijk naar Sieu- wert. Antwoordde met bedremmelen blik den bree-

den knul, die onnoozel vroeg: Maandag vrij van stempelen. Zij wilden demonstreeren, naar den Haag.

„Maandag? mag ik niet geven.”

„Ik moet naar de dokter.”

„Je mag gaan waar je wil. Als er maar eerst gestempeld wordt.”

De mannen achter hem schreeuwden. „Dat kost ons een daggeld! We kènnen Maandag niet stempelen!” „Dat is recht!”

De agenten keken met flauwe oogen, gehitst. Het zoodje dat altijd maar weer opnieuw de boel in bcroering wou. Oogenschiijnlijk kalm stonden zij. Grijpensklaar. Tusschen de vuile jassen, en broeken met gaten, en vette petten, van de arbeiders in. Alleen agenten en ambtenaren schoone kleeren.

Sieuwert kreeg twintig gulden toegezegd, voor handel. Onder voorwaarde niet mee te demonstree-ren. En een tip: met steengoed de dorpen in. Het lag hem zwaar. Buiten stonden de wachtenden. Bittere blikken. Aldoor stram: spanning met de postende politie. Ook de jongere vrouwen. De ouderen daartusschen, gedoofden blik omlaag. Vervallen, gelaten.

Elke keer dat Sieuwert van hen wegging, een bevrijding. De druk van die kerels; dwang op je wil, haast on-ontkoombaar. Woorden als nijptangen: lafbek, verrader, misdadiger. Beangstigend, als je al

vijftien jaar lang van alles in de wereld geprobeerd hebt, en je best gedaan. Ordentelijk: kellner, kok, slager, colporteur, bezorger. En volksteller! Om dan je laatste kansen weg te gooien: goddorie, meevechten tegen de politie! je bent er voor je verdere leven bij, nergens geen binnenkomen meer. Beangstigend. Een ieder is daar goddorie niet geschikt voor. Godsganschelijke dag achter de politie an te tippen? maar op te jagen, en te knokken ook, als het er op aankomt? — Door Sieuwert heen de geldende gedachte: wat bereik je dermee?

Altijd, van het stempelen weg, een ontkoming. Hij stort zich in de wereld van de kleine Lunchroom. Van de kleine gok om welstand. Niet van de groote: om de wereld op haar kop te zetten, bij alle gevaren. In de wereld van Leida, en haar verpleegsters-beschaving: een bescherming.

Haar naar onderen uitzakkende kop is niet mooi, zwaarder door het sluik afgesneden achterhaar; een begin van een onderkin. Oogen, grijs, staan schuin naar de koonen omlaag, smal en diep in de holten. De neusgaten dringen zich op. Al rimpelden de laatste drie jaar na de dertig zich al in, haar tint is niet zonder blankheid; haar gestalte heet knap. Op straat klakken de mannen haar wel na, als zij haar stevigen, veerkrachtigen gang toont: jongeren van vandaag, belust op vrouwelijke volheid. Een kamertje boven de lunchroom van Prins. Maar beneden in de zaak is het huiselijk verkeer, al kookt

zij haar eigen etentje, wanneer zij geen nacht-verpleging heeft en buiten de kost werkt.

Aan den uitloop van een volkswijk op de stadsgrens; het vroegere „Melksalon” is in het na-oorlog-sche „Lunchroom” herdoopt. Het is daar goedkoop, en toch netjes. De koffie kost er maar een dubbeltje. Wie zuinig moeten zijn als burgertjes, zitten er aan de kille marmerblad-tafeltjes te rusten of hun zaakjes te noteeren. Stads-reizigertjes, colporteurs, scholieren. In den middag vrouwen onderweg, schieten haastig naar de toilet en prevelen ademloos een glas-melk-bestelling tegen het buffet op. Jonge arbeiders die nog werken; loopknechten. 's Avonds vaak de makken, in hun zoetste vrij-houding, hand in hand met de steeds gelukzalig blikkende meisjes. En af en toe een armoedig vodje goedkoope liefde. Grotesk, met versleten opschik. Een factor van het onvrije verleden.

Vanaf halftien 's morgens staat de Loudspeaker aan. Sieuwert valt in de ge-assimileerde negerliederen van de gramofoon-platen. Tusschen het semi-klassieke ochtend-concert en de lunch-muziek. De smalle zwarte Anna neemt licht stof af vóór het bedienen wordt. Durft in de pauzes tusschen het spreken in, de neger-songs luid mee te zingen: op dat uur vóór twaalfen zijn de klantjes meest enkel bekenden of vertrouwden. Flip van Buren zit er, de gesjochten volksschrijver, met zijn vriend Anton van Hal, tooneelspeler-declamator. En Sammetje

Lam, een oude verkommerde diamantbewerker; hij komt elken dag, zonder altijd te drinken: Prins neemt het voor lief; zij brengen leven in de zaak. Van Buren, bruin, scherp, vinnig, lorgnet met zwart montuur, neemt dadelijk Sieuwert in de veiling. Prins, achter het buffet voor een eierenleverancier, groet niet. Leida doet het met een vraagje; aan de familie-tafel tegen het raam naar het opkamertje. Sieuwert blijft ruggelings aan den wand tegenover het buffet, hoed en overjas aan. Schuw-vragende blik in de grijs-groene oogen; willoos verlegen glimlach om de kinderachtig-ronde kin. Zijn donkere kopje is ovaal.

„Ha, de rentenier! de lieveling van de socialistische communistische staat!”

„Ja, de lieveling.” Hij blijft lachen. „Ik heb vandaag de zak gekregen.”

„Hebt toch zeker alweer minstens een duizendje binnen, niet? Van ons bloedgeld? 'k Wou ze ze mij ook eens toestopten. Kon ik me romans 's laten uitgeven en me stukken 's laten spelen.” Hij rattelt, spreekt slordig; zijn sarcasme sleept dreinerig van zuren haat. „Voor ons doen ze niks, de heeren sociaaldemocraten en communisten; ons laten ze krepeeren bij ons levenswerk.” Als hij aan de plechtige termen komt, trekt de gewezen sigarenmaker een scheef mondje. Wiegt het magere scherpe kopje op zijn dunnen nek. Dubbelslachtigheid van hoon en begeerige navolging jegens de burgerlijke beschaving.

„U ken toch ook geld verdiene? met Uw stukke dan?”

„Ze motte mijn niet hebbe jonge.” Zijn wang in zijn oog geknepen, de dunne mond trekt smalend neer. „Ik ben niet geschikt, ik heb te veel talent, ik deug niet voor de baantjes-trust. Ze motte van die nette souteneurs en pornografe hebbe voor de slijm-jeugd-gestichte en de socialistische grond-speculante. Jij ken niet denke, je begrijpt niks van jongè; je mot net weze zooals jij, krij’ de rijksdaalders in je zak gestopt....”

„Gaaf U der ook naar toe, hè hè.”

„Dank dervoor, ik bedel die vuile glij-ale niet; ik blij’ vrij in me critiek, ik verkoop me niet.”

Sammetje Lam bijt op z’n grijze snor. „Ze hebbe mijn ook al wille uitzende van de zending. Of ik geen grondwerk ken doen!” Hij kijkt rond. „Grondwerk! Ik heb gezegd mijn bondsbestuur, zalig ruste zijn assche, het me al genoeg in de grond gewerkt; als ik hun nou in de grond mag werreke, dan wil ik wel, die revisionistische sociaal-patriottische pant-serkruiser-democrate.”

Hoongelach. „Waar heb je dat gezegd....”

„Tegen je vrouw, bij je vergeefsche moeit!”

Sammetje Lam zwijgt, stom-verslagen.

Prins, achter de toonbank van zijn buffet, geeft zijn eersten glimlach. Gemelijk, gelig van zijn Oost-Indische leverziekte. Paffig, met zijn neerhangenden blonden snor en zijn kokette branie-lok.

„t Is in alle geval gemakkelijk, as je ’t zoo in je

handjes krijgt." De blonde acteur met zijn hooge haar rookt zijn pijp, beschouwend. Hij krijgt, als burgerlijk voordrager die ook officieele socialistische dichters wil opgalmen, af en toe zijn beurt bij Radio of Feestvergadering. „In ons vak is halen altijd goed", schertst hij.

„Ze hebbe een heele boel gedaan, diezelfde democrate. Dat kan niemand ontkenne." Sammetje Lam leeft weer voorzichtig op, „maar nou benne ze an de drek toe; ze kenne de ontwikkelingsgang...."

„Hou je maar koest, ik heb het Wetenschappelijk Bijvoegsel al geleze!"

Van Buren kan moeilijk zwijgen. „Ik heb jou al eens meer gezegd: al geef je je voor revolutionair uit omdat je nog nèt niet genoeg hebt binnen gehaald, je bent besmèt. Jouw bonze hebbe zich de zakke goed volgestopt. En dat had je ook motte doen. Ze hebbe de arbeiders tot slave gemaakt, erger dan onder de Romeine, en dat heb je ook met je zoetige Sjabbes-geestdrift toegejuicht, dat heb je. De heele wereld zucht op het oogenblik onder hun slijm-juk. Allemaal bruilofts-frases van je, je critiek; durft nog geeneens communist te weze."

„Dat is de zuivere provocatie! Kenne we."

Annetje zingt met de aangekondigde plaat nummer B drieduizend vierhonderd twee-en zeuventig haar Sunny Boy op. Sieuwert is bij Leida gegaan, schuift zich behagelijk in haar moederlijkheid. Van Buren probeert een kneepje bij Annie, die het marmerblaadje van zijn zwarte ronde tafeltje veegt:

„My Sunny Boy!”

„La, la-la-la, my Sunny Boy!”

Zij meet den volksschrijver uitdagend. Hij wascht zich slecht; zijn boordje is vuil. Ook een kale neet, die halve gare.

„My Sunny Boy!”

Plotseling een harde gil-kreet uit het opkamertje; niets dan een ingespannen gil van verzet. Anne zingt zacht ingebonden door. De anderen zwijgen. Prins kijkt naar het meisje, slank in haar zwarte japonnetje. Roodgeteekende schort. Prikkelend in haar bezigheid. Leida is naar boven gegaan. Komt somber terug. Zij heeft met Martha Prins gepraat.

„Het is ook een schandaal, je ken best je mond houwe.”

„Op Prins' vragenden blik: „Ja het is toch waar; het mensch heb toch gelijk! Het komt toch niet te pas? in een zaak? En dan als der iemand ziek ligt? Voor een zieke geen eerbied te hebben. Voor een zieke moet je eerbied hebben. Ja. „Ze vermoordt mij,” zegt ze. „Ze wil mijn dood.” En ze heb te klagen de stakker.”

Het meisje kijkt naar Leida's voeten. „As je me nou! Heb ik soms nog geen bazen genoeg hier? Of de Radio toch niet evengoed an mot staan. Ik ben hier in geen klooster angenome hoor.”

„My Sunny Boy....!” zingt ze. In zoo'n zaak. Een overmachtspositie. Toch zoo graag.

„Hou je smoel!” De vuist slaat op het buffet.

„Ikke? Zoo? Zoo, tappe we uit dat vat?” (Die schrik).

„Je houdt op met dat geblèr!”

„Zoo. En ik laat me niet afblaffe.”

Prins, kalm: „Dan laat je je nièt afblaffe. Ga je naar de operette-revue, ka-je-zingen.”

„Zoo — in de revue? Nou, da's goeie hoor, nou, ik ben nog nièt verlege hoor.” Zij kijkt uitdagend naar hem om. Zij gelooft niet dat hij haar los zal laten. Een malsche plaatsvervangster van zijn vrouw. Sinds die door het ongelukje met hem er beroerd aan toe kwam. Dat is het leven, denkt Prins; de een trekt de niet, de ander de prijs. Maar hij kan die jonge meid niet baas laten worden, al lust hij haar. Tegen Leida durft hij niet op: huurster. En verpleegster!

„Je zegt maar wat je op je hart hebt. Maar je zingt niet meer.”

„Nou, de volgende week dan, da's dan voor mekaar hè? As je dan ook zoo goed buiten me kan, zou 't zonde wezen om hier nog langer de menschen te blijven plagen. Wat zegt U nou. Een vrouw waar je lief voor bent. Moet je toch ook ontzien. Vin 'k knap van U.”

Leida stond te wachten, de hand op haar verpleegsters-schort.

„Ik geloof dat je iemand die zoo lijdt, wel ontzien mag.”

„Och mensch, bemoei je er niet mee.”

„Ik mag me best bemoeien met een zieke die afgemarteld wordt.”

Anna glimlachte. „Mensch, wat een komedie. Je

ken der geld mee verdiene."

„Hou je pakhuis verder!" gebood Prins.

„Heëe, niet zoo driftig man, 's niet goed voor je. Je ken d'r wat van krijsje. Nou," tart ze, „morgenavond me loon dan hè? Me jonge zal in z'n sas weze, dat ie me niet zoo ver meer hoeft te hale."

„Wat je ver haalt, is lekker," zei Van Buren.

Zij keek naar Prins. Tartend. Toch teleurgesteld. Het levenskansje van zijn vage beloften boven in het kamertje ontschiet haar. Prins ging koffie zetten. Leida liep weer naar boven. Bij de kreunende vrouw.

„Broodroofster!" riep Anne haar spijtig na.

„Dad-is het kapitalisme," zucht Sammetje Lam. Flip van Buren grinnikte.

De Lunchmuziek kwam door. Lang-matige hupsche Strauss-wals; Stijve, sensueele vroolijkheid van het Bal. Wit gedekte tafels met kristal en zilver. Servile muzikanten. De afgematte aandacht hier nam het niet meer op. Het zette zich wezenloos uit over de boterhammen uit het krantenpapier.

TWEEDE HOOFDSTUK

Toen Leida zich ging kleeden voor haar nachtverpleging, klom Sieuwert haar na. Nu en dan stond ze hem iets toe: je bent moderne mensen, de verloving duurt lang; iedereen doet het. Je hebt geleerd: de natuur wil ook haar rechten. Leida wil wel trouwen. Het is geen kwaje man, al heeft hij geen optreden. Je hebt mekaar nou eenmaal zoo ontmoet, maar er is geen kansje in deze slechte tijd. Hij komt ook tot niet veel, hij hangt als een klit aan je. Zijn omhelzing, de enkele keeren dat ze hem wil, smaakt haar als een onbedorven, maar slecht gefokt ei; scherp, wangeurig, maar voedend. Idealen liggen in het hiernamaals klaar, als programma-nummers van een Mei-feest; verkleed-costuums op kleerhangers, op een masker-bal. Zij houdt zich met alle inspanning als juffrouw op: twee religieus-socialistische dames, in de weer voor de opheffing van het volk tot cultuur, hebben het kleinburgerlijke dienstmeisje als juffrouw afgeleverd. Cursus Hulp bij ongelukken; ongediplomeerd verpleegster. Zij ging; de dames brachten het offer; een nieuw opheffings-object volgde. Een maand nacht-

dienst, een maand met de kost, een paar klantjes op advertenties; zij scharrelde krap rond. Zij was geen dienstbode meer, zij was juffrouw. De eenige belooning die zij verwachtte: een knap huwelijk naar hoogerop. Het kwam niet.

„Al klaar?”

Sieuwert zag haar bloote blanke schouders. Hij loensde als naar een bord erwtensoep, nog niet zeker het zijne.

„Ssst!” Zij duwde hem boos van zich weg. Hij deed koest. Nu hoorde hij het ook: in het aangrenzende kamertje. Gemompel van Prins. Met Anne.

Sieuwert trok de oogen op. „Toch weer.”

Zij joeg hem met handgebaar weg. Hij ging, beduusd, maar gedwee, naar beneden. Bedienen, als nog een bezoeker mocht komen. Hij stopte een pijpje goedkoope tabak, van een tegengekomen kennis geschooierd; trok, dat zijn magere hals gerekt stond. Voor het oogenblik zich schikken. Voor elk oogenblik, al was er verzet, ook tegen Leida, die hem klein hield. Handeltje beginnen met kansjes op uitbreiding, op een winkel. Een winkel, een *zaak*, dat gevestigde, dat erkende onder de burgers, dat verhevenheidje boven den betaalden handenarbeid uit, dat is het ideaal. Het eenige aannemelijke. En trouwen. De gebondenheid daarvan: opheffing van het laatste restje persoonlijken wil dat gevaar bergt, in het massa-huwelijk. Veilig voortschuiven in den stroom van alle menschen. Goed toekijken.

Doen wat zij doen. Laten wat zij mijden. Voorzichtig zoo voort. Elk de genoegens van het zijne. Leed-afwisseling van het zijne. Oude wetten van gehoorzaamheid zijn weer nieuw geworden. Overal, bij rijk en arm. Bij conservatief en rood. Zoo lijkt alleen het leven mogelijk. Het handeltje kan hem beteekenis geven, voor Leida. Van Leida moet de slaging komen; op haar flinkheid, haar beschavingsvoorsprong, ja, haar vrouwelijkheid, heeft hij alles gezet. Leida moet hem nu verder door de wereld sleepen. Hij betaalt met zijn verschijning als man. En met zijn gehoorzaamheid. Hij komt van de armste Drentsche hei; eenmaal uit het pauperschap van plaggenhutten in de stad geraakt, is geen terugkeer meer mogelijk. En hij kan er zich niet handhaven. Niet sluw en doorzettend genoeg om als burger te slagen. Niet eenvoudig en energiek genoeg om, zonder verlangen naar onderscheidenden welstand, zich als arbeider te voegen in het stadsproletariaat. Die zwevende maatschappelijke stand maakt hem onbruikbaar. Onderworpenheid, onoprechtheid, klaplooperij vergiftigen zijn begeerten tot platte gulzigheid, scheef, schuldig. Hij is er onuitstaanbaar door voor Leida. En toch is het, bij haar hardnekkig volgehouden poging om aan het arbeidstersleven te ontkomen, de basis van hun verhouding, drie jaar lang. Is hij een week volksteller: zij schaamt zich dat het niet meer beteekent en niet langer duurt. Terwijl zij zijn bluf wrevelig tegengaat, is zij toch tevreden dat hij nu geen gewoon

werkmán meer is. Hij leurt als stadsreiziger met stofzuigers: zij hoopt dat het gaan zal, vleit zich met een toekomst als socialistische inspecteursvrouw, lid van de partij, intellectueel. Zij smaalt wrevelig. Tegen zijn ellenlange verhalen en uiteenzettingen. Tegen zijn bedremmelde boodschap der ontploffing van alle verwachtingen: tusschen de vijfhonderd sjofele huisdeuren-kwellers die de stad afgrazen, raakt hij geen toestel kwijt of het loopt uit op een verduisterings-procesje. Hij koopt voor tien gulden kaarten op voor den vasten circus, om de eerste kleine slagjes te slaan voor de grondlegging van het kapitaal. Hij weet, bij den tegenvaller, het oogenblik niet te kiezen om ze van de hand te doen. Blijft er mee zitten. Hij nam de mappen van de leesportefeuille mee naar huis. Bezorgde ze te laat, om de plaatjes te kijken. Zij straft hem af met een armoedig blufje op haar eigen beschaving: kennis van een paar sinds lang vergeten boeken, aanbevolen door de Proletarische Vrouw. Zoo klampten zij zich aan elkaar. Geen van beiden verwachtte uitkomst.

Sieuwert zat Leida's komst af te wachten om haar naar haar nachtdienst te mogen brengen. In de leege ruimte van de kleine Lunchroom klonk het:

„Vertrouwen is de eerste eisch voor de goede verstandhouding tusschen ouders en kinderen. Ook als zij volwassen zijn, moeten zij bij U kunnen komen, en ten allen tijde, onder elke omstandigheid, om hun harten voor U bloot te leggen. Ik dank U, ik heb gezegd.”

Een omroepstem. Voor een honderdste cent dansmuziek stroomt de leveringskoker uit. Naar de stoelen en tafeltjes. Naar Sieuwert's afwezige verschijning. Negen en dertig stoelen leeg, om veertien tafeltjes. De reiziger is er viermaal ronde glasplaten voor komen aanbieden. De tijd eischt het, maar het kan er nog niet af. Half vorige meubileeringsperiode, half modern. Op stoffige console's hoog aan den muur, beeldjes geel groen, zinneloos, onopgemerkt. Lampedekjes, groote aan den wand, kleine op de tafeltjes, donker rood en geel geteekend. Bonte affiche-kaartjes van schoteltjes en dranken, leurwerk van afgemartelden landschapschilder. En veel spiegelglas: na-oorlogische deelname van het volk aan het burgerlijk levensplezier. Sieuwert wil juist zijn beenen uitstrekken; Leida komt naar beneden sluipen. Hij sprong op. Annetje, gekleed, liep veerend langs hen heen. Trots, minzaam-nikkend: „Goeienavend!” Uit het lood, van haar nieuwen triomf. Leida zweeg voor zich heen.

Sieuwert glimlachte.

„Ze blijft weer hoor. Ze heb weer ingehuurd.”

„Jij nog verdedigen. Zoo'n minne meid.”

„Ik vin 't niet mooi hoor. Zoo is 't niet. Ze heb verkeerding. Geen degelijk werk om je met een ander af te geven.”

„Jullie lachen der toch maar altijd om.”

„Nou ja.” Hij zocht lachend in haar gezicht. Het bleef strak. Zij trok haar handschoenen aan.

Prins die achter hen sloot, zag hen na door de

deurruit. Geen beweging in zijn bleekheid. Een hond die zijn maal had. En nog meer lust, altijd meer.

Prins ging naar binnen. De vrouw op het canapé-bed zag hem tegen. Hulpeloos verwijtend. Glimmend, groenbleek; pijn en zweet. Haar oogen bol, waterig; machteloos-fel de blik. Zij wil niet in het slaapkamertje blijven, overdag; alle ochtenden en avonden moet zij ver-bed. Zij weet al dat zij nu gauw moet sterven. Maar zij wil het opkomen van het zaakje zien; alle kracht van haar hoop heeft zij erop gezet. Eerst is het niet te gelooven; drie jaar duurt het al. Het pakt je, laat je weer los. Pakt je weer. Grijpt je eindelijk gemeener vast: een dier dat je dood wil. En bijt voorgoed door. Eerst buikpijn. Bij de blaas, boven de lies. Steken. Een mensch kan wat krijgen, je bent nooit geen heldin geweest. De dokter. Buik-ontsteking. De eerste strop aan je lijf, in je leven; een zieke kan genezen. Na een poos gaat de dokter met Prins praten: Gehad, ja, meegebracht, vóór z'n huwelijk. Genezen, ja. Maar een nieuw stadium is opgekomen; hij moet direct onder behandeling. Ze hadden de lunchroom nog niet; Vader leefde nog; Prins was parkwachter bij z'n twaalf gulden pensioen. Hij wordt behandeld, hij geneest. Zij niet. Ze waren pas getrouwd: een kalme verstandige vent leek het. Zij was acht-en-twintig, en geen schoonheid. Vader is oud, hij vindt dat het toch

goed is om te trouwen; je wil wel geborgen wezen, als hij sterft. Eerst komen er geen kinderen. Je bent als alle anderen, niet gelukkig, niet ongelukkig. Je hebt je gezelschap en je bezigheid, je bent niet ontevreden. Komt die steking. Een half jaar later een miskraam. De pijn blijft; je begint te gelooven dat je een sukkeltje kan worden. Prins is klaar; je hebt een cadeautje gekregen dat zit. Maar je denkt aan geen erger. Dan, een maand geleden, dat dooie kind. Dood vóór de geboorte. Je hebt er niks aan gehad, en het heeft je van binnen vergiftigd; het heeft de ontsteking erger gemaakt. Dat is de echte ellende pas, het heele ongeluk. Nou pakt het beest je heelemaal, en schudt je heen en weer in je lijf tot je dood bent.

Zij is al veranderd. Een vreeselijke waarheid doet aan haar gezicht vergeefs de bekendheid zoeken van voorheen. Prins weet het, als hij haar ziet. Terwijl de laatste uren van haar leven voorbijgaan in kreunen tegen de pijn. Altijd maar kreunen, van verweer. Het gezicht is bleek glimmend van zweet, ondanks het ijs.

„IJs genoeg”, zegt Prins, „mot steeds voor ijs gezorgd worden”.

En hij verschijnt niet of zij ziet hem aan. Hem, den schenker van het verschrikkelijke. Die in het leven blijft staan; zij zinkt weg naar onder de wereld, en dat zoo. Prins weet het. Hij vindt het jammer. Maar hij kent op zijn wijze bof en wanbof van het Lot. De een heeft de prijs, de ander de

niet. Martha gaat eran; zij heeft een niet, en een leelijke niet. In Europa terug, heeft hij een flinken dunk van zijn beteekenis gekregen. Had hij niet een waardige, nuttige taak vervuld: men zou hem, op die leeftijd, toch zeker geen pensioen geven. Hij weigert op te schrikken van de Europeesche burger-zedewet, die hem terug zou zetten van een middelmatig held tot een waardeloos en gevaarlijk stuk vuil. Achttien jaar voor Koning en vaderland, zonder straf. Op 's Rijks kosten heen, op 's Rijks kosten terug, met papieren die bij stempels zijn verdienste erkennen, en belooning in jaargeld voor heel de rest van zijn leven. Daarmee ontwijkt hij den verschrikkelijken steek van haar blik, die zegt, terwijl zij hem wil vasthouden: dat heb je me toch niet beloofd.

Tusschen haar kreunen in, aamechtig:

„Je moet die meid wegdoen. Die meid, die deugt niet voor de zaak”. Het is haar zaak. In het pand had haar vader een winkel. Zij erfde het, met een paar duizend gulden voor de inrichting.

„Die meid? die meid die gaat al”.

Hij zoekt wat, ontwijkt den blik. En die volle werkzaamheid van de ellende, die alle lust en plannen wurgt. Altijd weer overnieuw over prakkizeeren geeft niks. Meid moet dan maar weg, al smaakt ze. Man heeft toch zijn rechten, al is dat nou gebeurd. Deze dan maar weg. Maar een man heeft zijn rechten; er zijn nog meer knappe vrouwen. Jezis, hij kan er niet zonder; hij zou er de Amstel voor overzwemen, al lag alles op sterven om hem heen. Hah!

een knappe vrouw!

Zij poogt haar pijn in het buiklichaam tegen te houden, met zachte, hoge kreten. Regelmatig, en eindeloos. Als de nachtelijke zeegolven.

DERDE HOOFDSTUK

De werkloozen trokken. Zij hoorden bij het beeld van de straat. Hardnekkig van de stempellokalen uit, naar de stadsmiddelpunten. Even hardnekkig uiteengeslagen, achtervolgd Verspreid, overal uit het centrum geweerd. En opnieuw saamvallend tot groepjes: deelen van een groote veer, gewelddadig uitgerekt, terugbuigend. Vechtpartijen. Aanvallen, harde verdedigings-knokpartijen. Tegenaanvallen vol haat, een kleine burger-guerilla. Sieuwert en Leida beleefden den uitloop van een gevechts-dag. Zij drukte zich naast hem tegen den muur van een groot café, eer zij in de bioscoop gingen. Twee agenten te paard, stapvoets. „Ze rijden de heele dag”, zei Sieuwert, „ja, ze maggen nergens bij mekaar komen zie, anders wordt het dadelijk demonstratie. Ja, en het is verboden”.

Leida zag de strakke, schoone, boersche gezichten, verbeterd, in de spanning van het werk. Plotseling de paarden op zij vooruit gedreven: voorbijgangers schieten weg, als voorwerpen door luchtdruk. Tien arbeiders vluchten uiteen, met groote sprongen, eer de plots geheven sabels hen treffen. Waar een kop

onder een arme pet nog omkijkt, met schrik en bitterheid: verder vluchten. Ruiter-en-paard-eenheid en blinkend mes-wapen suizen al in die richting.

„Moet je nou an meedoen”, zei Sieuwert onzeker van beroering; „dat willen ze nou, anders heet je een lafbek. Geef mij maar werrek of een goeie zaak om wat in te verdienen, wat? Laat zij dan maar zoo tippelen, met die beessies achter derlui beenen. Godskristes! En ze kennen allemaal werk krijgen, en dan kankeren ze dertegen om te gaan”.

„Kennen ze allemaal werk krijgen?”

„Nou ja, de getrouwden dan toch. En as ze gaan, dan beginnen ze weer van voren af an.”

Leida zweeg. Lustte wagers noch mijders. Was geschrokken van dat oogenblik gewelddadig menschenjagen. In haar ontsteltenis riep zij om zoeten vrede. Harde winterstad rondom, harde befeesting door massa's lichtlampen. Loopende mensen, berustend. Vergeten zomer. Vergeten leven. Buiten, in den grond, loert het zaad om de wereld in tooi te zetten.

Sieuwert poogt zich verder te dekken: „opscheperij en gekkemanswerk”. Zij blijft zwijgen, neemt het van hem niet aan: hij vecht naar geen enkelen kant. Sieuwert een goed leven vanavond, een verstandig mensch. Beter dan zijn gekke broer Louw die daar de voorman speelt. Vanavond geld ontvangen geweest voor Leida, ozool naar de bioscoop met zijn tweeën, een meid die de moed derin weet te houen. Levert de kogels der ook nog bij. Hij

naast haar mee, achter haar an; lullen ze maar, die kerels, 't is zoo makkelijk niet tegenwoordig. Aj maar geen kruiwagens hebt. Reuzenbof die Leida: alle respekt: doe je ook wat voor, as je der zoo eentje gevonden hebt. Netjes onder het uitgaand publiek vanavond: jassie afgeborsteld, hoedje afgeborsteld, netjes afgewasschen en schoentjes een beetje opgewreven: al-rait hoor. *In de Bioscoop, d'r in!* Zallen we dan maar naar de Bioscoop gaan? — Nou, maar ikke wel hoor! Pracht-journaal met muziek: Italiaansche leger, Duitsche Rijksweer-inspectie, Begrafenis van Fransche generaal, Hollandsche Staten-Generaal geopend met huzaren en matrozen bij Gouden Koningskoets, Amerikaansche motorjacht-races met Presidents-tribune. Vliegdemostratie boven Engelsche vloot. Variété: naakte vleeschklompen zweeten standen in goudlicht. Jonge kinderen, danseressen in geluidsfilm. Gebroken meisjesstemmen door gordijn-opening in bloemversierd ledikant. Springen op den voorgrond, korte rokjes uitzetten, argeloos lachen, halfnaakt; argeloos voluit lokkende danseres nabootsen. Groote film: Laura Lamea, Palma Romero, welstand, weelde, vleeschvertoon, wijn en vruchten bij borsten-naakt halfverborgen. Begeerte, afwering. Bedreiging: Overgave. Angst als voor lustmoord. Sieuwert's oogen stonden wijd: mooie films hè. Een rijpere vrouw werd overvallen; twee handen omklemmen de keel; het beeld flitst weg.

„Verder zie je net niet hè?”

„Mag niet ommers”.

Alle be-invloedingselementen droegen de erotiek tot grondslag:

Geld-jacht, macht-jacht, vleeschjacht als begeerenswaardig getoond. Weeke erotiek, grovere, fijnere. Fijnste, in aesthetiek verhuld. Krachtige, met stevigheid ombonden. Alles prikkeling van de bijslaap-zinnen; pletting van de bijslaap-zinnen, doorboring van den weerstand. Sieuwert verliet het theater begoocheld door voorstelling van goud, zilver, vruchten en naakt. Plassend in licht dat het tot gemakkelijk verteerbaar slobbervoedsel maakte. Zijn verbeelding kon het niet kwijt: elegante officieren, regeerders en sportwinnaars van het journaal veroverden dat alles met gratie.

Hij wachtte haar besluit af: zij ging in de groote nieuwe Lunchroom op het Rembrandtplein. Hij lachte verlegen, onderworpen, dankbaar. Probeerde zijn gewekte lust op haar af te leiden. Wat veel voor hem, die Leida, die groote vrouw, die dame. Maar met zijn zescentssigaartje zit hij nou dan toch maar weer hier: groote Pils, Koffie voor haar, doet zij zoo keurig mee. Leida doet ingespannen beschaaft, trekt haar kantjes uit haar mouwen, zet zich van Sieuwert af. Stille schaamte, snijdend, na dat opdringen van hem in de duistere bioscoop-zaal. „Och nou toch jij...” Hij zet door, gehitst, dringt onder haar verste arm haar tegen zich. Drukt haar borst met lauwe gewelddadigheid. Zij zoekt zijn schemerig hoofd: hij is het niet. Onderworpen aan zijn

bezigheid laat zij zich gaan. En opeens weer met haar smartelijke lijfelijkheid alleen, als het licht opgaat: hij is het, als na de omhelzing boven in haar kamertje. Teleurstelling, wrangheid, vergeefs afgeleide verlangens. Je leert het nooit, je leert het toch, daarna gewoon weer voor iedereen te zijn wie je wezen moet. De enorme Lunchroom is vol erbarming: wie komt, deelt in het feest van elken avond. In het licht, in de muziek, in de vriendelijkheid van de bediening. Daar gaf Leida zich aan over. De reuzenzaak hier zit vol met paren; je bent er een van, van al die vrouwen die met een man uit zijn; je vergeet met wie. Dat is het heerlijke, dat je hier alles even vergeet van de narigheid. Hier is het nog 's fijn zooals je 't zou willen hebben in het leven. Iets van de werkelijkheid waarnaar de film-beelden doen verlangen, krijgt zij hier: hun deel; de directie levert het voor zestig cent, de fooi voor de juffrouw inbegrepen. Volte, licht, muziek-geweld, droge stroom van menigte-gepraat daartegen. Heel de kracht van de schitterende Lunchroom, legt haar de halve betoovering op van liefde- en moederlijke droomen. Bewondering, ontzag, zoete vereering jegens de inrichting. Een wereld van bereiking over het zaakje heen van Prins. Een zaal als een klein plein, een voor-zaal, drie enorme galerijen, een frontbalcon voor het orkest. Geen hoek die niet vol staat van kostbaar licht. Planten langs balcon, langs de buffetten. Kolossaal de wanden, en helder. Roo-de tegelvakken afgezet met zwart: boven badkamer-

hygiëne uit een laagje vriendelijkheid. Leida mat die macht: zes groote nikkelen reservoirs voor koffie en thee; een afzonderlijk ijs-buffet: honderd nikkelen coupes, massa's blinkende luxe-glazen, andere gevuld met lokkende voorbeelden van limonade-kleurige ijzen, sorbets, zoete snow-drifts. Het buffet is een bedrijf, en dan venten meisjes nog rond met gebak; jongens in hagelwitte pakken dragen stands met sigaren en sigaretten. Wordt allemaal aan verdiend, denkt Leida; menschen hebben het rijk, houden een auto, doen wat ze lust. Het groote midden-vak als een bankzaal; naar de billard-gelegenheid open; bezoekers zitten onder het open licht: naakte helderheid van een groot kantoor, tijdens een ideale pauze. Behalve boven, honderden daaromheen langs de wanden: beambten, lagere ambtenaren, kleine zakenlieden met vrouwen en verloofden. Kleine vechters, kleine wagers, beveiligd door hun engen levensdurf; nieuw genomen loopgraaf door democratie, de kleinste burgers bezetten het Rembrandt-plein. Leelijke, zuinige vrouwen, margarine-bereidsters, spaarsters uit de borden voor het uiterlijk van burgerschap. Meisjes die den weg niet weten naar man of minnaar op zoek. Door nood uitgedreven Duitsche dochters, Joden dienend in huis en bed voor anti-semitisch huwelijk in Deutschland über alles. Verwelkte moeders van buiten, steeds als de auto-bus die haar haalt en brengt: modern instrument, een boerenchauffeur. De jonge, vroeggezet, rose, in limonade-kleuren uit de groote magazijnen,

schoonheden van het dorp, vormloos. Stille gesprekken. De mannen berustend, veel zwijgend voor zich heen: wat gebeurt dan, wat gister, wat vandaag; het leven slijt eer het gegrepen is. Enkele jodenjongens zwart daartusschen, scherp, vratig, gereed op den sprong naar weelderiger avond-vertier; boven groeten zij elkaar uit de verte, knipoogend, seinen elkaar de vorderingen van hun sjans: blinde veroveraars van oogenblik op oogenblik. Groote blonde vrouw in zee-blauw met veel naakt dirigeert op het balcon. Stoot haar halve metersstok in de getemde spelers. Keert zich naar het publiek en zwaait. Springt over het platform heen en weer: haar personeel deelt in de jen. Als de loudspeakers geen gramofoon-muziek strooien, smijt het orkest zijn massa's verrassingen omlaag; ontstellende staccato's, onverwachte pauzen, geforceerde pianissimi, cynische kwatsch van effect-stooten als bij een leeuwennummer. Sieuwert zat met open mond glimmend zich te vergapen. Klapte heftig met het publiek mee; lachspiegel-beeld van de officieele kunst; zij behunkeren en ontmaskeren die. Naar de werkverschaffing en dan zoo eentje mee in de keet, kan je van alles van leeren. Alle mannen hun begeerende gedachten: muzikale leidster, mengsel van naakt en voorgewende manlijkheid. Zoo'n zaak toch! dacht Leida. Duizend gulden alle avonden wordt er ontvangen; vijfhonderd verdiend. Mensch daarboven ook een heel weekgeld moeten hebben. Alle menschen hier in werk of in zaken, eerlijk. Toch

maar prachtig, als man en vrouw zoover te komen samen. Verteedering. Loudspeakers gieten vanuit verlichte koepel een foxtrott over haar heen; een hooge duurbetaalde mannenstem zingt het refrein. Kostbaar-liefelijk, zoet. Een vlekkelooze maanliefdenacht, kussen van schoone monden, gevoed met correct betaalde suikerspijzen.

Hoog, dringend naar vergetelheid, de stem; tot de kerel er een laaghartige snik in stak:

Vier Worte möcht ich dir jetzt sagen

Vier worte nu....

Ontroerd, Leida. Courante verzachting van 's werelds hardheid, voor de rijken een snelvergeten snoepje, voor de onwetende armen een valsche dronk. Leida's jeugd: een jonge, bereid te slagen; een meisje met een wipneusje, een hoek van een straat. Teedere omhelzing; het wagentje ligt vast op den weg, het leven staat open: bloemen, lanen van geurig blad. Mislukking. In werkeloosheid gaan varen. Nooit meer teruggezien. Jonge met handen aan het lijf. Foetsie. Maar de herinnering. De mogelijkheid. En het lied, na de bevuiling. En de eeuwig-wonderbaarlijke verrukkelijke woorden, uit de zachte stem, over haar verslagen hunkering gespreid:

„Ich hab dich lieb, ich hab' dich lieb....”

In deinem Schmerz, in deinem Gröszten

In Stunden die einst grau und trüüb.

Da sollen Dich vier Worte trösten

Vier Worte nur:

Ich hab dich lieb....!”

Hoe vèr is Sieuwert daar tegenover haar: niets dan een mislukking. Sta-in-den-weg, zonder ellebogen. Een man moet ellebogen. Die daar zingt, heeft ze ook. Weet zich toch te weren, waar het ook mee is. Verdient duizend gulden elke dag. Met zijn zingen. Prachtig zingt-ie ook. „Ich hab' dich lieb....!” Een vleugje, een millioenste van een millioenste in zijn doel, is toch voor haar bestemd. Het komt haar toe.

VIERDE HOOFDSTUK

„Groet 's effen achter je: juffrouw de Rooy”.

Eenzaam weduwvrouwtje, juffrouw de Rooy. Verpleeg-klantje van een advertentie. Bij een val haar pols gebroken. Bij aan- en uitkleeden 's morgens en 's avonds een maandje hulp van Leida. Zij bleven goeie kennissen. Aarzelende groet terug naar Sieuwert, verwijderd. Die man. M'n aanstaande, zegt Leida. Hààr groet het smalle donkere vrouwtje lachend. En knip-oogend; een sein van bewondering voor de hemelsblauwe dirigente, boven. Met vilt-hoedje en grijzen mantel zit Dina de Rooy verkneuterd in het avond-plezier. Jonge vrouw tegenover haar, stil-aandachtig, zusje van Louw de Jongh's vrouw, slank, witblond van haar en wimpers, onbesloten in de massa. „Mensch is dolblij als ze 's gezelschap mee kan krijgen. As je alle dagen altijd maar door alleen bent”. Nog wat verlegen zat Dina de Rooy aan de muurzij. Met de verpleegster was het een beetje vertrouwelijkheid geworden. Als iemand je zoo helpen moet; je bent op 'r aangewezen. Een uitkomst was de verdere kennismaking, een stukje omgang geworden met die Leida. Sieuwert bleef haar

onwennig. Natuurlijk omdat zij hem pas na dat vriendschap sluiten met Leida ontmoet had. Een man die zijn best doet om netjes te wezen. Maar zij kan het in haar gevoel niet eens met hem worden. Kinderachtig van zichzelf vindt zij het. Van achteren gezien is het geen aantrekkelijke man, zoo. Maar Leida is toch zooveel aansprekelijker. Leida kan je het moeilijk zeggen; en wie zou je het anders wijs maken? Maar het lijkt een man die ze achter de mouwen heeft, die.

„Gut U.... U lijkt wel rijk....!” Dina dringt het meisje ijs op; schoorvoetend brengt zij zich in het volle genot van het plezier: een uurtje uit; en gezelschap dat je trakteeren mag. Zoo’n feestpaleis hier. Al dat nieuwe, schoone. En dat licht, der is niet an gespaard hè? geen kosten gespaard; nou ze zullen wel weten waarvoor, maar het is mooi. Keurig en heel niet zoo duur. Tegenwoordige tijd: alles groot.

Klap op klap in het leven. En zou ze dan nu nog kunnen genieten? Het is niet anders. Een mensch moet leven. *Als een ieder stierf aan zijn verdriet, had de wereld de menschen niet.* En het lot geeft haar nu toch die kleine troost. Een verwarming. Een belooning. Wantrouwig houdt zij ze vast, die belooning. Juffrouw Leida zal het die de Jongh niet verteld hebben. Ze heeft het haar beloofd: niemand. Al dorst zij die man niet te noemen. Je kunt toch niet zeggen: vertelt U het ook niet aan Uw aanstaande?....

Een jonge, blonde zakenman zet zich, met een

vrouw, aan een tafeltje tegenover haar. Dina de Rooy kan haar ontsteltenis niet verklaren. Och, dat is die weer. Alweer. Godvergeefme. Waarom moet ze die de heele tijd voor haar oogen vinden? Die akelige kerel? Of-ie haar zoekt. En hij groet nièt eens, nog al glad. Zij kan niet nalaten hem op te nemen. Stille verachting, haat. Ook bevreemding. Onvermogen tot het peilen van wezenlijke vijandschap. Hij ziet langs haar heen. Steengoed en lepel-tjes rinkelen. De muziek speelt: operette-boerinnen bij satijnpaarse bergen. Lange koper-stooten: pummelgrapjes, goeiig-boosaardig. Bezoekers gonzen zacht. Een lachje schiet. De loud-speaker langzaam plechtig: *de héér van Raven! wordt verzocht aan de telefoon te komen! intercommunaal uit Utrecht! de héér van Raven!*

Halve seconde-stroom van eerbiedige aandacht, voor de héér van Raven en zijn gesprek uit Utrecht; nieuw gegons tegen schettermuziek, door de zeeblauwe vrouw bezwaaid, bezworen. Dina de Rooy slaat de bruine oogen neer, verstrakt. Kijkt op-nieuw; het diepe raadsel.

„Wat is er....”

„Niks hoor. Ik gaan weg. Ja, nee, d'r is niks. We kennen nog ergens anders gaan zitten. Ja, 't is hier óók gezellig. Maar d'r is geen andere plaats hier. Nee, hier gaan 'k weg hoor. Buiten vertel ik 't je wel.”

Kleinachtend omzien naar den heer, en opstaan. Tot Leida zacht:

„Och nee. Da's nou de tweede keer al in een maand tijd, dat-ie zoo vlak bij me komt. U weet wel. Die van m'n jonge”.

„Is ie dat? Die Uw jonge verrajen heeft?”

„Verrajen?” Zij zag voor zich heen. Zij weifelde. „Heb 'm niet verrajen. Hij heb mijn kind het leven afgenomen.” Zij zegt het tot Leida, bleek; ontwijkt Sieuwert's blik erbij. Sieuwert kan niet mee-opdeelen in het vertrouwen. „Het is de moordenaar van m'n kind. Ik kan niet blijven zitten. Dat is de tweede keer dat ik 'm weer vóór me heb. Ja, hij doet of ie me niet kent. Maar ik ken 'm wel. Vijf en twintig jaar was-ie nou geweest.”

Zij voelt dat zij niet meer herhalen kan, ook tot Leida niet. Ontdaan, vertelt zij buiten Marietje Minke wie Dekker is. Zij kijkt nog naar binnen om, zoekt hem. Hij voelt haar blik. Dekt zich in het rooken van zijn sigaar, voor zich heen. Machteloos wrokkend, een van de haren, loopt zij heen; zelfde stap als altijd; onzekere, onbeschermdde stap van de weerlooze. Sinds lang de gedachte verleerd, de wereld om zich heen voor haar geschondenheid, voor haar beroofdheid, in het geweer te roepen. De wereld zwijgt. Bloeiende jonge van negentien, voor het eerst in de kazerne. Volle vredeestijd. Onwetend in zijn burgerkleeren uitgegaan. Die daar had de sergeantsstreepen al, dee bevriend. Hing hem op. Nooit thuis oneenigheid met den jonge gehad; was nooit gedwongen geweest dan tot hard mee-werken. Opsluiting; vrees voor tekort aan

volks-eerbied voor het leger. Hij kan het niet gelooven, hij wordt dol. Trapt tegen de deur, tegen de muren. Huilt en brult en schreeuwt van woede en beledigdheid. Niemand neemt nota van hem. Hij is van het Leger. Geen vader of moeder heeft meer recht op hem. Als zijn woede, zijn huilen, zijn brullen, zijn uitzinnige spijt, zijn gewelddadigheid drie dagen lang stijgen, stuurt men een arts binnen. Hospitaal. En Dina mag komen kijken, hoe hij den dood in-ijlt. Vreemd van opgezetheid. Kloppende slaap- en hals-aderen. Niemand die schuld heeft, vertoont zich; niets meer aan een leven te redden. „Een kind van negentien”, redeneert de arbeidersmoeder, „voor een uur buiten de kazerne loopen in zijn eigen kleeren”. „En dat blijft maar rondloopen. Of ie zeggen wil: zoo is het toch zeker in orde geweest”, zegt zij tot het meisje. Die wist het van Piet. Van Piet Woudenberg, die bevriend met den jongen geweest was.

„O, ik ken 't niet mooi vinden hoor,” zegt Sieuwert ervan, „maar je ken alles ook niet vooruit weten ook”.

„Dat ken wel. Maar het is te begrijpen dat je zoo iemand toch niet vriendelijk ankijkt. As het die gevolgen heb gehad.”

Sieuwert blijft vreemd. voor Leida. Hij schertst tot haar over de leelijke poppen of vleeschlooze staken van bediensters. Zij antwoordt resoluut dat die zoo gekozen worden. Omdat het anders maar allemaal afspraakjes met de mannen wordt hier.

„Ich hab' dich lieb", is weer vervlogen; het schrijnt nog onmerkbaar na. Het orkest strooit vroolijke muziek uit, vóór het slot-nummer. De zeeblauwe dame, terwijl een ander dirigeert, speelt grappig saxofoon: Komische borrelende grotgeluiden. Zelf-bespottende klacht-loeien. Platte, bijna obskeene dubbel-stootjes: een rauwe maag, dierlijk. Wulp-sche dwergen op een wip. Het publiek lacht, onwetend. Inspanning van een heele vermaak-organisatie borstelt en weekt het dag-vuil van hen af. Stooft de doorbringbaren voor den nacht gereed. Rauwe grappen en grepen staan in wording. En dadelijk de lijfelijke weekheid. De verre naakte armen uit het blauw-satijn doen alsof zij ze het orkest af-dwingen:

„Gute Nacht, Gute Nacht"....

een schijn van teederheid. De verzoening van schuldbeladen levens in kille slaapvertrekken. Enkel kil-versmolten vleeschlust.

Koel buiten op het plein, na de verhitting binnen. Geluid. Beweging. Licht. Lichtreclames, langs gevels; op toppen en daken van gebouwen. In de lucht; boven straatgeul.

Geel licht. Rood licht. Blauw licht. Figuren, letters van licht. Elke avond illuminatie. Feest. Gepraat, gekwaak binnen het feest. Zwenkende, slierende auto's. Draaiing, vluchting van menschenlichamen. Razende taxi's, verbod van standplaats, verbod van langzaam rijden. Hoertjes langs het park, ook bang voor bekeuring, lonkend, heimelijk wenkend: tien

gulden vroeger; als je vijf vraagt, slaan ze achterover van de schrik; je moet toch wat: heele avonden tot sluiting zonder kans. Avondgangers. Brave opstandigheid tegen nieuwste driften in; algemeene angst na den oorlog voor verlies van welstandskansen. Verbonden eenlingen, eenzame massa's. Jonge mannen beloven met zijden doekjes uit de jaszakken gehoorzame inspanning voor den wedloop. Voor het theater: Leida en Sieuwert vol ontzag: groote glans-auto; jonge meisjes in fijne toiletten, los overgeslagen bont, wippen in. Chieke jonge mannen, avondkleeding, scherpe smalle oogen; bedrongen, besloten. Achter het feest: naakte gespannen grijns van brood-, loon-, machtgevecht. In heete keukens; in vuile schoonmaakvertrekken. In kleine kantoortjes. Achter buffetten. In de driftbeladen bureau's van theater-directies. Uit een café een hollende jodenjonge, achternagezet. Een groote kellner bereikt hem; kaakstomp: „O! o!” — „Sla 'm dood! Dood mot iel!” Politie ziet toe, neemt den jonge mee. „Geeft die andere kellner zoo van achter een vuile zet! Dat-ie 'm 't venten binnen moest verbieden!” — „Je had 'm af moeten maken!”

Leida en Sieuwert naar huis. Dicht bij de Lunchroom begon hij opnieuw verliefd te doen. Zij liet hem, moederlijk, na alle beroering. Beloofde hem, dat hij mee mocht, tegen het hek van de steenhouwerij. Grafzerken stonden er gereed en al buiten te lokken. „Vader, rust zacht”. „Voor onze lieve broeder”. Steenen engelen, bazuintjes geheven, trom-

---

petten in het kille schemerduister het einde van de duivelsheerschappij over wie zij te bewaken kregen. Een jaar lang al vroeg een zerk om een beminde moeder van liefhebbende kinderen. Keurig gebeitelde letters, glans-zwart. „Moeder's Graf” wilde niet weg. De moeders bleven leven. Stierven er boosaardig voorbij. Dag aan dag, bij sneeuw, zon, regen, zagen Sieuwert en Leida den steen. Tusschen een volledige verzameling andere in die wachtten. Een ctalage-kerkhof, met den aanbevelenden glimlach van den winkelier. Zij leidde zijn opwinding wat af, boven. Toen hij, in de omhelzing, haar mond kussen wou, wendde zij zich. Hij telde het niet. In haar verwarring, in haar behoefte om toch onderhoudend te zijn, kon zij haar geheim niet vasthouden. Vertelde nu wat juffrouw de Rooy haar had toevertrouwd. Op die leeftijd nog zoo'n geluk te hebben, was toch even wat? As je zooveel meegeemaakt hebt? Driemaal weduwe, en zooveel kinderen verloren. En altijd zoo arm geweest. Een vrouw van een gewone arme werkman. En laat ze nou toch laatst Leida in vertrouwen vertellen dat ze een half jaar geleden uit de brand is gekomen voor der heele verdere leven, dat mensch. Zonder dat iemand der van weet.

„Die?”

Leida vertelt het hem, als een onderscheidend vertrouwen, niemand mag er verder van hooren; ze had beloofd het voor zich te houden. Hoe juffrouw de Rooy dan in het bad zat, en toen opeens

---

begon: dat ze hoopte dat Leida het niet verder zou vertellen, maar dat ze het niet meer vóór zich kon houden. Dat één mensch het tenminste moest weten die ze kon vertrouwen. Van haar armoe en haar narigheid, een heel leven lang. En waarom ze dat nou dan doen kon: een juffrouw die haar hielp, uit de krant, inplaats van heelemaal voor niks, zooals dat toch met haar vroeger altijd gemoeten zou hebben. Van een buitenlandsche loterij, een briefje van spaarcentjes. Zestig duizend gulden had ze getrokken. En dat ze er eigenlijk onder leed om er niet mee te kunnen doen wat ze wel zou willen. Haar ongewendheid met geld; haar angst dat het haar weer afgenomen zou worden, nou ze het eenmaal zoo door dat wonder gekregen had. Of door allerlei belasting en afzetterij weer tot niets gemaakt. En toch zoo haar lust om er wat mee te doen, wat ze nooit gekund had. Zoo eenzaam was ze. En werd al overal vriendelijker ontvangen, sinds ze langzaam voorzichtig was begonnen zoo hier en daar een kleinigheid mee te brengen. Leida vertelt het met bewondering voor de macht die dat geluk in de handen van het vrouwtje heeft gelegd. Voor het geheimzinnig vermogen van Dina de Rooy, om in verbinding te hebben kunnen komen met die macht. „Zestig duizend gulden”, zegt zij opgewonden naar Sieuwert's gezicht. In zijn gezicht vertrekt geen spier. „Tweehonderd gulden in de maand trekt ze der wel van aan rente. Blijft het geld geld”.

Zij moet het oogenblik nu uitbuiten, Leida. Een-

maal schuldig aan het schenden van haar belofte. Al wat zij ervan weet, moet helpen voor den indruk op Sieuwert.

„Ze kan 't niet op. 't Mensch zegt het zelf”. „Ik kan het niet op”, zegt ze. Ze zegt ik schrok dervan toen ik het kreeg. Zoo'n geld. Juffrouw zegt ze, ik kon het maar de heele tijd niet gelooven”.

„Gotsjeemenikkie, nou. Dan geeft ze 't mijn maar? Ik weet er wel raad mee hoor”. Hij lacht smalletjes, zuur. De achtergrond tegen zijn maatschappelijk onmachtsgevoel, dit feit. De tegenstelling in de wereld; onrechtmatige verdeeling, bevoorrechtting. Deze verhouding: Dina de Rooy-Sieuwert, juist bevattelijk voor zijn hersenen. De rijken een macht, aan wier recht hij niet durft twijfelen. Juffrouw de Rooy is het Kapitaal. „Zestigduizend gulden. Zoo'n wijfie. 't Is toch ook een toestand, goddorie Ze kan onder m'n jas”.

„Da's ook wat. Naar de maat wordt niet gekeken. Gunst ik had met 'r te doen ook nog, wi'j gelooven. Zat ze daar met 'r magere lijfie in die badkuip, en toe ze me dat zoo vertelde: ik dacht ja mensch ik kan begrijpen da j' der zelf verbaasd van zit en en dat je je hart wil uitstorten. Je moet denken altijd alleen. Nog één zoon heb ze over, in Amerika, geloof ik. Heb 'r nog wel 's wat gestuurd. Nou heb ze der in lang niks van vernomen”.

„Zestigduizend gulden”, klaagde hij, „voor zoo'n handjevol mensch alleen. Een ander loopt verlegen om een dubbeltje”.

Zij kreeg spijt. Een wreveligheid. Werd Sieuwert er nu door ingenomen tegen juffrouw de Rooy?

Sieuwert's aderen zwollen aan z'n slapen. Zijn oogen versmalden, glinsterend. Hij zuchtte. „Tjah”, knikte hij, „maar ze hèb ze maar.”

Het beeld bleef hem tergend bij. Het schriele vrouwtje in het bad, weerloos, voor Leida bang. Bang? Ja bang. En met die macht. Over een heel leven van genoegzaamheid. Hij, sterke, loopt vernederd rond. Knecht van elk kwartje.

* * *

Per slot van rekening: Leida was verloofd met Sieuwert. Prins niet met Anna. Die twee paptten weer aan; Leida kon het niet verdragen, na haar afstraffing en het ontslag. Zocht de stervende Martha op. Zij betrapte zich erop: zonder directe aanleiding. Zette haar blik zoo uitnoodigend in dien van Martha, dat die de verlangde woorden uitsprak. Kreunend: „Dat die meid nog niet weg was. Gaat ze dan niet?”

Annetje zong nu zachtjes. Maar Martha kon het hooren; het sneed haar in haar pijn. Die korte ontmoeting gaf Leida moed. Zij sprak Prins erover aan. Zij voelde zich machtig hier. Door haar verpleegsters-invloed Door het overwicht van een zekere beschaving? Zij durfde het zich niet precies verklaren.

„En ik dacht dat Anne weg zou gaan....”

„Dat gaat ze 'n ook”.

Hij zei het gemelijk, onzeker. Hij sprak niet veel.

Hij keek langs Leida's stevige gestalte heen, als altijd. Effen een meid die. Zonde voor die vijs. Doet-ie ermee. Dat je als zoo'n vrouw zijnde zoo'n vent an je lijf wil. Knap stuk vrouw. En bij de hand. Flink in der optreden ook.

Tien minuten later, pal voor Anna:

„Nou mot het met dat getreiter van jou maar uit wezen”.

Anna's ontkennen hielp niet. Prins is besloten; Prins zet door.

„Je gaat der uit. Afgeloopt. Treiteren as ik effen weg ben. Die vuile streken. Het is nou mooi geweest.”

„As je me nou....”

„As je me nou. Ik heb 't genoeg geprobeerd met je.”

„Dat heb je zeker.”

Hij ontweek haar blik, die zijn zwakheid zocht. Zij beet op haar tanden, dat hij niet weer bezweek. De lunchroom was voller dan ooit, 's middags, toen zij haar wraak nam. Wachtte op een stilte. Door de heele ruimte riep zij naar Prins:

„Is kwaad weggeloopt, die meneer.”

Prins vloog erin. Op zijn mat-vragenden blik van achter het buffet:

„Zat een muizekeetel in de kroketjes. Ja.... ik heb het gezien. Zat een groote muizekeetel in. Zóó ééntje.”

Prins zweeg. In de gang wilde hij haar grijpen.

Zij schreeuwde: „Blijf van me lijf af kerel, met je

---

vuile grijpklauwel of ik haal de politie! Ik bin niet van je gediend! Dat weet je nou eenmaal! Van-avend bin 'k hier voor het laatst. Der staan wel andere voor je klaar hoor!" Prins beende weg.

Martha kreunde in de opkamer.

In de Lunchroom bloosde Leida.

VIJFDE HOOFDSTUK

Louw de Jongh, Sieuwert's broer, was een van de actieve jongens geworden in het Werkloozen-Agitatie-Comité. Van de Drentsche hei, uit de ontvleeschde naaktheid van de plaggenhut, in het zacht-rauwe anarchisme van de haven. Meer verbreedingskansen in het bloed dan Sieuwert, meer rondheid van lichamelijken bouw; toen er voedsel kwam, werd hij breed en vaderlijk: het bloed beslist. Krachtiger gemeenschaps- en orde-drift; een instinct op de logische ruil van energie: de massa steunen om van haar terug te krijgen. Aansluiting op de gevechts-lust van de kaai-werkers; zich meestorten in de stakingen; wrok tegen de onderkruipers. In zijn mengsel van steedsch geworden hei-paria, aansluiting op het anarchisme; haat tegen de indirectheid van democratisch-socialistische organisatie; tegen haar stelsel van wijden uitbouw in het bestaande: zelfverwikkeling met de oude wereld. Directheid, felheid, persoonlijke scherpste en diepte, in hun streven. Onverzoenlijkheid uit hun pauperherkomst; nadrukkelijke zedelijke zuiverheid in den eisch van hun middelen, uit hun landelijkheid. Lan-

---

delijk ook hun voorgangers: Tolstoi, Bakounine, Multatuli. Naar die diepte zoekend van persoonlijke zuiverings-drift, vereenigden zij zich onwetend met den bestreden geest, als in hun huwelijken met de zoete, willige dorpsche vrouwen. De Russische revolutie van de Bolsjewiki, de meedoogenlooze onverzoenlijkheid van haar aanzet, verbond velen van hen met de revolutionaire monding van de sociaal-democratie. Oorlog, blijvende oorlogsdreiging en crisis-werkeloosheid, dreven de loontrekkenden van haven en groot-industrie samen op den grondslag van hun ongelooft jegens hervormingen in het oude. Louw's kop was die van Sieuwert, breed uitgebouwd, schoongeveegd van de onzekerheid. Blik loensch, van hartstocht; zijn gitzwarte snor had hij gehouden. Leida had hem een paar keer met Sieuwert ontmoet; een man met breede schouders. Een vent, al was het geen sympathie van haar: de hare moest toch iets van een heer. Maar achter dien hartstocht, die wildheid, vermoedde zij vriendelijkheid en kinderlijkheid van een reus; een heele mensche-lijke groei boven haar eenlijken, hulpeloozen, zeurigen en zurigen Sieuwert uit. Het litteeken op Louw's wang, van een sabelhouw, een week gasthuis en een maand bajes hadden hem niet getemd. Hij was als vertrouwensman van zijn stempelbureau meegeweest naar den Haag. Nationale werkloozendemonstratie, op Internationale overeenkomst. Eischen per adres de regeering aangeboden, vóór de groote uitzending naar de werkloozenkampen. Sa-

menwerking met de revolutionaire partij, de communistische. Grammend, hard tegen hard, onvervulbaar gesteld, de eischen. Eischen van de Revolutionaire Vak-Oppositie:

Vol loon naar dat van den normalen tijd, voor elk arbeider, man of vrouw, vanaf het veertiende jaar, buiten invloed van het verdere gezinsinkomen. Uitkeering vanaf den dag van het intreden der werkeloosheid; geen wachtdagen zonder uitkeering. Loonbasis: die van de plaats van inwoning.

Uitkeering voor den geheelen duur der werkeloosheid.

Na drie maanden uitkeering inééns voor kleeding en schoeisel, ook voor degenen, die hij of zij te verzorgen heeft.

Werktijd boven 18 jaar: zeven uur,
van 16—18 jaar: zes uur,
van 14—16 jaar: hoogstens vier uur.

Het loon in de werkverschaffingen minstens gelijk aan het loon dat daarvoor in normalen tijd betaald wordt.

Geen dwang door bedreiging met inhouding of vermindering van de uitkeering.

Geen loonsvermindering bij vermindering der werkuren na het in werking treden van deze bepalingen.

De naleving van deze wetten, gehandhaafd door plaatselijke commissies gekozen uit de arbeiders.

De geldelijke voorzieningen uit de openbare kassen: in de eerste plaats uit de bedragen bestemd voor leger en vloot. Verder door verhooging der

belastingen op vermogens en successie, en door andere kapitaalsheffingen.

Vergoeding van den demonstratietijd. Elke week gelegenheid voor de werkenden in de kampen om 24 uur naar hun woningen te trekken; medische hulp in alle kampen."

Achttien autobussen brachten de Amsterdamsche jongens den Haag binnen; bijna tienduizend werkeloozen uit het land begeleidden de aanbieders van het adres naar de regeeringsgebouwen. Politie en militairen van allerlei wapen: gemeentepolitie, rijksveldwacht, gendarmen op motoren, te paard. Cavallerie, witgetreste militaire politie; bereden marechaussee, met groote snorrebaarden; alle beschikbare agenten en chercheurs in burger. Vijfentwintig aanbieders zouden ontvangen worden; het bleek een tros verzettend volk: de minister hield zich onbereikbaar; drie man konden hun adres bij de griffie afgeven. Een schrap gesloten beheersching van de massa hield haar elk ingrijpen van het lijf; geen man botste op het angstwekkend wapenvertoon. Internationale Arbeidershulp hield haar oefenings-proef van organisatie. In een afgehuurde zaal bood zij alle buitenstadsche demonstranten brood en koffie. Enorme ketels koffie; duizend groote belegde brooden werden opgesneden.

De oude partij bezat ook haar macht tot organisatie. Deze was jonger, maar proletarischer. Uit den naaksten nood gegroeid. Op den naaksten nood sluitend.

De regeering zette zich met al haar macht en

zelfhandhaving tegen actie en eischen der revolutionairen. Leed van werkeloosheid diende door de werkelozen gedragen. Lot was lot; hulp: deugdzame plicht. Crisis onvermijdelijk. Waar de economische leiding schuld wist aan organisatie-tekort: ook die schuld was noodlottig, en ongeneeselijk; menschelijke onvolkomenheid. De regeering het volle recht, de steun-normen te stellen. Waar verzet kwam, moest politie-geweld daartegen gedreven; bloed en gevangenis en steun-onthouding tegen elke ontevredenheid die daad werd. Van de georganiseerde arbeiders, die middels hun vakvereenigingen steun ontvingen, was de oude machtig geworden parlementaire partij het politieke lichaam. In haar houding, onderhandelend, waren de arbeiders het werkend deel van de bestaande maatschappij. Macht van getal tegenover regeeringsmacht; alle bourgeoisie van vandaag, met parlementaire en vakorganisatorische macht van vandaag, hervormingen ontwringen. Kleine concessies brengen, groote offers ontvangen. Het kapitalisme ondermijnen; machtsstaat in den staat. Worstelend terugloopen. Verder vooruitdringen. Alle politiek langs parlementairen weg. Met meerderheidsmacht de wetten veranderen. Alle daad op grondslag van de Wet.

De revolutionaire partij kreeg haar activiteit grootendeels van de on-georganiseerde, veelal ook ongeschoolde arbeiders. Temeer na den oorlog: enkel geloof in de meest bezitlooze deelen van het volk: het verst van kapitalistische organisatie ver-

wijderd. Van onderop de geest van het Socialisme. Ingesteld op onvermijdelijke ineenstorting van de geld-wereld. Verzet tegen de gevaren van de oudere taktiek. Geen hervormingen onder het kapitalisme: misleiding. Geen heil voor het volk zonder opruiming van de oude Levens-orde. Geen politieke worsteling met burgerlijke machten tot steeds verder eisch-verzachting, doel-verloochening, afstand-verdoezeling; ontijdige tevredenheden. Woede tegen dat lokken met propaganda en pers, van on-proletarische massa's. Versterkten de getals-macht. Moesten naar de oogen gezien. Namén den geest der Oude Beweging in bezit. Dreven tot arbeiders-vijandigheid. Steeds uitgedijder macht daar; rechts. Betaalde leiders in allerlei vorm. Inkomen boven arbeidersloon; burgerlijke mogelijkheden binden weinig span-krachtige bestuurders aan plaatsen die om nieuwe bezetting vragen. Vervreemding van den proletarischen nood en zijn onverbiddelijkheid.

Strijd van die mededingers naar de sympathie van het proletariaat: men verstond elkaar niet meer. Wederzijdsche verachting, haat, verdachtmaking, verbittering.

Een zwakke linkervleugel van de oude partij daartusschen. Weifelend. Vuisten ballen naar de uiterst-rechtsche daden van de oude leiding. Tegen de communisten fel. In het vage met de positieve doel-stelling. In het negatieve, den aanval op het kapitalisme: een prikkel voor de eigen partij. Steeds weer teruggezogen naar het behoudende middel-

---

punt. Afstraffing. Belooning. Medewerking. Vermelding. Foto's.

„Lul jij nog steeds met die kerels?”

„Met wat voor kerels”, vroeg Sieuwert bedremmeld.

Dirk Voerman, mager, verbeter. Blond. Het grijsblauw van de waaksche oogen flauw van vermoeiden hartstocht. Bleef zwijgend turen naar Sieuwert.

„Met die kerels daar achter het loketje, aan het stempelbureau....!”

„Daar valt niks te lullen. As ze mijn wat vragen, geef ik antwoord wat ik kan. En wat niks geen kwaad kan”.

„Der wordt verteld dat jij zoet met ze an-papt. En dat ze van jou gewaar kennen worden wat jij weet.”

„Wat dan.... Ik kom der heel niet op 't oogeblik.”

„Nee daar hè-je centen voor gekregen voor handel. Da 's tot daar an toe. Hè je voor beloofd niet naar den Haag te gaan.”

„Maar je hebt toch zeker staan door te slaan over alles en nog wat daar?” vroeg Dirk Voerman, „dat de kommunisten een terreur oefenen op de anderen om mee te doen? En dat ze in Beilen een groote bek tegen de lui hadden die door wouen werken? dat ze ze met dreigementen zoover hadden gekregen om mee te staken?”

„Nou dat heb Piet de Lange me zelf verteld.”
Louw zweeg nu van terzij.
„Was je derbij?”
„As ik 't toch gehoord heb.”
„Moet je daarom tegen die bladluizen met die brillen op staan ouwehoeren om een wit voetje te krijgen?”
„Ja toe maar. — Ik mag toch zeker ook wel vreten?”
„Maar geen suikerklontjes uit de pooten van onze vijanden....!”
„Heb jij daar last van?”
„Jij? Ikke? Hij? Zij? Jij stijft die kerels tegen ons.”
„Heerejé! ben 'k zeker zoo rijk van”, piepte Sieuwert. „'k Wou je een kwartje voor me had, voor een stukkie tabak.”
„A'j geen vreten hebt, en je bint bij ons, dan weet je dat 'r voor je gedaan wordt wat mogelijk is. Wat 'r voor een ander ook gedaan wordt. En anders bi'je een stuk schande voor je eigen klasse.”
„A'k met jullie ben, kan 'k alle dagen rubber en sabels op me harsens krijgen in plaats van vreten. Dat wordt ook niks, met jullie. Ik bin zoo niet as jij. Ik ken met jou niet meedoen”.
„Ja je bint altijd een zoete jonge geweest. Maar zoo gaat het niet hoor. Dat wordt niet geduld.”
„Heb jij boodschappies gedaan voor die Ariëns? die student? En voor die bruine? die schrijver? hoe heet ie?” vroeg Voerman scherp.

„Van Buren,” zei Louw.

„Mag ik geen paar kwartjes verdienen?”

„'t Gaat erom of jij meehelpt om lagen tegen ons te leggen, met die reactionaire heertjes, die de arbeiders der heelemaal onder willen krijgen”.

Twee politiemannen kwamen nader, hielden hen in het oog. Bleven bij de grafzerken staan kijken. Louw en Voerman namen hen langs de straatvloer op. Spraken dan verder:

„Zoeken een mooi steentje voor d'r eigen uit, voor als d'r knuppels versleten bennen. Werkies voor die lui doen, dat beteekent òns uittarten, begrepen? Je blijft ons uit de weg, as je dan niet mee durft”.

„Ik mot m'n eigen door de wereld redden. Daar help jij me niet in”.

„Je bent gewaarschouwd, Sjoerd!”

Hij zocht door het deurglas de lunchroom af.

„Is dat zoo'n vrindje van je? die bruine? die magere? die sigaremaker geweest is? Die lekkende kraan?”

„Gaat mijn dat an, wat ie geweest is.”

„Da's een gluiper, die. Een echte renegaat. Zit in het geniep met de gardisten te modderen. Het vuilste is 'm niet te min. Komt wel an z'n loontje, die.”

Zij gingen met een dreigenden blik naar Sieuwert heen.

„Samen droge korsten gevreten”, mokte Louw. „samen kind geweest in een plaggenhut. Geen klee ren an je lijf, en oud brood en gebedelde kriel voor

---

maal. Je vaâr de heele dag weg, en met je tweeën broertjes van tien en twaalf af het huishouwen gedaan, en gespeeld en geravot en gedonderjaagd as de beste vrinden. Sta je nou zoo tegen mekaar. 't Is godver een gekke boel in het leven. Ja, anders as ik was-ie altijd wel. Zoo'n brokkie Graaf die d'r an kwam rijen: stonden we met z'n beien in een aangelegde tuin noten uit de boom te mikken. Schrok die knol voor een tak die achter 'm kraakte. Sprong Sjoerd naar voren: „Ik heb het niet gedaan!” Te schreeuwen of-ie gekeeld zou worden. Kerel wist geeneens wat-ie bedoelde. Toen-ie negentien was zatten we nòg in de plaggenhut. Hadden we allebei een meissie. Toen der een ander op het zijne afkwam, liep Sjoerd net zoo hard achteruit as die andere dichterbij kroop. Meid bleef van pure schrik bij die ander, zoo'n bedonderd figuur sloeg mijn broertje Sjoerd. 't Is der eentje die het allemaal best weet. Maar hij kropt het op, hij durft der niks van uit te leven. Ja vanzellef hij leeft het dan verkeerd uit. Uitleven moet een ieder het. Maar hij doet het tegen z'n eigen in. Een achterbaksche is het geworden, m'n eigenste broertje Sjoerd....” Hij zweeg. Dirk Voerman zweeg. Louw moest hem voor goed opgeven, zijn eigenste broertje Sjoerd.

Sieuwert haalde voor Prins ijs bij den slager, bracht het boven bij Martha. Zij greep zijn arm.

„Wat is het nou....” Hij wist geen raad, geërgerd.

Had haar hand willen afschudden en slaan, zoo vernederd stond hij daar boven. Tusschen Louw en de Gardisten in; bij een stervende vrouw, met zijn boodschappen-ijs. Bedrongen, klein gemaakt. Onderdrukt, tot krijtens toe. Om de boel kort en klein te slaan. Jezelf af te maken, en te toonen dat je toch iets bent, eindelijk. Of om je heen te steken. Naar Louw. Naar die andere. Naar die vuile Prins, naar Leida. Naar van Buren en Ariëns. Die hem allemaal opdreven tot ongewilde daden. En waarvan hij niemand kon weerstaan. En die hij allen haatte. Die lamme hand van dat pijgerende wijf. Lauw, flauw.

Zij kreunde, haast onverstaanbaar. Dringende oogen. Eén wijzende hand naar de bovenverdieping. Dan naar de Lunchroom. Adem-gebroken: hij mocht wel oppassen. Na Anna leek haar nu toch ook Leida slecht voor haar zaak. Sieuwert begreep met zijn angst. Weerde af met zijn hoop. Verzette zich met zijn gram tegen zijn zwakheids-lot. Bleef steken in zijn ongelooft, ook jegens Leida. Het zilver van een gulden ontwapende hem; Martha's beenige hand zocht het geldstuk uit een beurs op haar stoel. Hij liet het in zijn broekzak glijden. Nikte dapper, en ging. Een stukje extra genot, buiten allen om. Leida binnen, bij die Prins, ja. Heele dagen zit ze er, helpt eens even. Brutale kerel. Neemt je je vrouw ook nog af, as-ie kan. Is Leida toch zeker te degelijk voor? Maar wat kan hij er tegen? Uit onhandigheid zijn steengoed-kar bij Muiden tegen een boom gereden. Bij het uitwijken voor een auto. Meer dan

---

de helft van de slecht geschikte waar aan scherven in den wagen. Geen vergoeding; eigen schuld. Bij Leida kwam hij met de boodschap, na haar vier dagen geërgerd te hebben zien luisteren: verslag van zijn trage nuttelooze leur-tochten. In zijn onmacht om haar sympathie te wekken, dreef hij zich in het uiterste middel: wilde zijn hoofd in haar schoot leggen, haar tot een alles leverende moeder bevorderen; hij dorst haar niet stompen. Zij sprong gepijnigd op.

„Zoo'n man! Je bent een enge man!”

„Wat nou.”

„Wat nou? Dat je me zenuwachtig maakt. Om zoo tegen een vrouw te wezen. Ajesses! Een ieder-een moet op z'n eigen beenen kennen staan hoor.”

„Kan ik dat helpen, dat 't me niet voor de wind gaat?”

Een hopeloos oogenblik moesten zij vaststellen, dat er geen liefde was. De schijn was niet te houden, waarmee anders de verhouding zakelijk werd voortgezet. Een wrange worsteling van koude verwijderende woorden. Met een laatste inspanning, zich te laten gelden zei hij:

„Goed, dan teeken ik. Prins heb 't ook best gehad.” Het was al meer ter sprake geweest.

Dat wegloopen van haar aanstaande riep de gelegenheid op, zich ook te laten gelden. Een sensatie, een beleving. Voordat hij teekende en vertrok, bleef Sieuwert in de Lunchroom aanloopen. Pofte een kopje koffie en een glaasje bier. In allerlei schuldjes zat

hij: aan winkeltjes; aan zijn kamerverhuurster die hij gedeelten van zijn weekhuur te goed liet houden; aan maats, bij wie hij kwartjes, dubbeltjes leende. Leida, na een week al vol twijfel aan zijn heengaan, genoot van de kille illusie.

„As je maar weet wat er an de hand is hoor. Nou? Dat ik leven voel”.

Zij voelde leven. Wierp zich boven in de jachtige moeiten: mosterdbaden, touwtje springen, trap af bonzen. Leven. Vertelde het juffrouw de Rooy, voorzichtig. „Ben 'k een avond met m'n aanstaande uit geweest. En voel 'k me toch zoo raar. Net of 'k leven voel....”

Dina de Rooy, bescheiden: „Mot je naar de dokter gaan, da's toch 't beste”.

Zij ging niet. Wilde nog eerst wat heimelijk genieten van die verbeelding: een nieuw stadium van het leven. Van Sieuwert niet, en van niemand. Maar toch een nieuw stadium. Al was Sieuwert haar onverschillig: achteraf had zijn valsche duik in haar schoot, de tegenkant van zijn wrok, op haar onbevredigde rijpheid nog winst geboekt. Een rare man is er toch juist eentje. Eng: goed. Raar: goed. Maar af en toe had hij zoo'n bui, die in den afmattenden omgang nog een gloedje stak.

Prins zat om Anna's vertrek in groote verlegenheid. Flip van Buren, lizig uitdagend: vroeg met zijn eeuwigen ironischen glimlach:

„Prins, weet je geen jong meisje voor me?”

„Voor U? 'k Wou dat U der eentje voor mij wist”.

Van Buren had een nieuwe gast geïntroduceerd: Tony Ariëns, student in de chemie. Donkerblond. Loenzig achter zijn groote brilleglazen. Intelligent. Fel, verborgen-heftig. Vol innerlijke zieding tegen den democratischen wereldloop: ontrecting van zijn verarmden burgerstand; chaos waarvan hij de oplossing niet kon aanvaarden; bedreiging van vroeger bevoorrecht leven, verheffingsleven.

Van Buren snapte deunend tot Prins:

„Ja jonge, we worden allemaal door de zwakheid van boven geregeerd. Wil ik der weer voor je terughalen?”

„Van boven geregeerd?” mompelde Ariëns.

„Onder is boven en boven is onder”. Hij schertste brutaal. Prins begreep het niet ten volle. Van Buren was de eenige die aan Annetje nog wat had overgehouden. Na zijn blauwtjes bij haar was hij flink op Prins en Leida gaan schelden. Dat genoot hij als humor. De rest van haar tegenzin had hij op de vlucht gejaagd met een paar stempelbandjes, waarin zijn naam gedrukt stond. „Iedereen doet het,” verdedigde hij oprecht. „De bourgeois-schrijvers late de meide der bibliotheek bekijke en dan zetten ze der eige boeke vooran. Zoo krijge ze de meide; ze kenne da'lijk raak knijpe, al zijn het ook geen vrouwelijke auteurs voor hun tijdschrifte.” Hij ging niet op jacht zonder een boek met zijn naam er op, onder zijn arm. Zoo kreeg hij Annetje op zijn kamer. Een nieuwe betrekking zou hij vast en zeker voor haar verzorgen, met zijn invloed.

Een auteur is een macht in de Staat. Het meisje had gehuild en gelachen. Zijn griezelligheid en zijn ongekende brutaliteit aanvaard. Hij was in stilte trots op zijn verovering: hij was eerlijk in het gebruik van de middelen tot geluk; de wereld had ze hem geleerd.

„Ja, jij moet een keuken-Prinses hebben. Maar ik heb maar een gewoon lekker meissie nodig. Ik vertel het je der meteen bij: het is niet voor eigen gebruik, zie. Ik hoef voor mezelf niet verlege te weze.”

„Zoo? Doet U daar ook zaken in?”

Ariëns grinnikte zacht. Drie krantenmeisjes zaten bij het raam haar boterham te eten.

„Zeker voor je mooie spinnekop!”

Hij grijnsde cynisch: met zijn vaardigheid had hij ze vóór vanavond laat, precies zooals ie ze wilde. „Het is voor een tijdschrift-redacteur”, vertelde hij luid en achtereen ratelend door de Lunchroom. „Ik ben schrijver, ik ben letterkundige, ik ben de verbetering op de dames- en heeren-bordeel-literatuur van Holland, daarom ben ik niet getapt om dat ik de eenige zuiver proletarische schrijver ben. Ik ben arbeider geweest en ik sta te ver van de frases af; wie met z'n hande gewerrekt heb die is niet in de gratie bij de bourgeois-lezers- en lezeressen van de sociaaldemocratie. Hier m'n vriend en ik hebbe same drama in drie bedrijve geschreve...”

„Een drama!” de meisjes gierden op, leien haar jonge hoofden op de tafel om verder uit te lachen.

„Ja daar hoef jullie niet zoo om te giechele, hebbe jullie geen herses voor om te begriipe, benne allemaal teveel aan de democratie verkocht om iets in jullie kersepit te kenne verwerke. Daarvoor benne jullie te zwaar aan de Kamerbonze geketend....”

De meisjes doken haar vrachten haar schaterend in haar boterhammenkrant. Toch door zijn giftige felheid getroffen. Hij zag Sammetje Lam ongeduldig op replek wachten. Langs hem heen richtte hij zich tot twee arbeiders die zaten te kaarten. Een rooie jodenjonge; zomersproeten, hard hoogstaand haar. Een grauwbleeke veertiger; kattejukbeenderen; holle gloeierige tering-oogen, het wit vol rose. Willem Bonte wierp zich in de kaarten: onverteerbaar leed om zijn longzieke kinderen. Anton van Hal, naast van Buren, rookte zwijgend zijn pijp.

„U heb tenminste geen erge lage dunk van Uzelf”. De rooie jongen lachte. „Dat U zoo scheldt op de arbeiders-leiders.”

Hij deed zijn best. Had met de bleeke Willem Bonte gewerkt in een inleggerij. Moeizaam tot de sociaaldemocratie gekomen; zijn ouders waren nog kerksch.

„Hè jonge?” zei hij tot zijn maat. Vreemdheid nog steeds tusschen hen.

„En jij bent zeker al bezig een baantje te pikke”, van Buren. „Toe maar jonge, doe je best maar. Benne nog wel twaalf vakvereenigings-bonze die nog geen piccolo hebbe voor de briefjes aan hun maintainées.

Be-je al in de A-klasse van de Jeugdbeweging geweest? Je smoel goed voor ze te koop trekke, krijg je wel wat”.

„Als U burgerlijk bent, dan ben U ook te koop, want in het kapitalisme is alles te koop”.

„Juist is het”, kreunde Sammetje Lam, „al is het niet origineel”.

„O Jezis!” gierden de meisjes, „ze gane debatteer!”

Een jong scharminkel-hondje van den longzieke, Bonte, kreeg brokjes brood van haar. Het had ze even te voren van van Buren geaccepteerd. Scheen onpartijdig.

„U bent zeker teleurgesteld in de arbeidersbeweging”.

„Goed geluisterd jonge; best na-gezegd”.

„Tenminste heb 'k wel 's gehoord. Dat 'r een heele hoop van die mensche zijne die op de arbeidersbeweging schelde omdat ze der niet genoeg profijt van konde trekke”.

Zijn bleeke speelpartner zag hem met zijn holle oogen aan. „Zoo is het”, mompelde hij.

Van Buren's mond trok zwak neer: hij zag Prins duivelsch lachen, die achter 't buffet karnemelk voor de meisjes schonk. Prins wist wel van Van Buren: aan alle kanten bij de democratie zijn fortuin beproefd. Als vakleider, als redacteur, als literair voorganger. Uit kleinburgerlijken kring in arbeidersleven terechtkomen. Als onbesuisde jongen, gegrepen door zijn tijd die massa's sneed, klassen splitste vóór de groote scheiding. Legers formeerde met

schiftende leuzen en verdeelende tusschen-programs. Bij den slimmen jongen ongeloof jegens de arbeiders-wereld, minachting voor hun oprechte onwetendheid. Was met zijn onbetrouwbaarheid te hard van stapel geloopt: syndicalist, sociaaldemocraat. Na zijn laatste poging bij de communisten: giftig bestoker van de volksbeweging. Geen enkele kans meer: dan in zijn ziekelijk gegiste spijt, tegen haar wroeten, haar bemoeilijken, tot den dood toe. Zijn arbeiders-tijd protsend uitspelen tegen de burgers, afbrekend gebruiken tegen de geloovige loontrekkers. Elk wapen dient. En elke hulp, hoe vroeger ook met den mond veracht.

„Maar affijn”, ratelde hij, „al hoeve we niet te debatteere, daarom magge jullie nog wel luistere naar de intieme onthullinge achter de scherme van de nationale Literatuur”. Scheef mondje. Trok hij al toen hij nog voor zijn sigarenmakers stond. Koket. In de zekerheid eens hun gevierde voorman te zijn. Met gemak. Ziende onder de blinden. „Nou hebbe hier, m'n kameraad en ik, hebben 'n drama in drie bedrijven geschreve. Ja, 's me meesterwerrek niet. Meesterwerreke ligge thuis. Geef ik geeneens uit. Komme deur niet uit. Breng 'k niet onder de ooge v'gee'looze p'tijstaat. Stuk of twaalf romans. Kijk niet op een paar zie, z'als die letterkundige slakke, die een jaar over een volzin schrijve. Zijn echte slakke, komme nooit uit hun huissie. En hewe dat stuk gestuurd. Maar die meneer die plaatst enkel maar stukke van dames. Komme dan met ope

bloesies d'r werk anbiede. Staat der maand in-maand uit regelmatig niks anders as van zijn bedde-schrijfters in z'n tijdschrift, gewoon schaamteloos met de datums derbij. Dat je zien kan 't zoo uit de warme bloese naar de zetterij is gegaan. Die meneer 's 'n bourgeois, is tegen z'n zin getrouwd zie. Is die opeens in z'n vijftigste jaar is-die op hol geslage zie. Heb-ie z'n tijdschrift an de meide verkocht. Komt haast geen jonge meer in. Jonge die niks voor z'n bed ken levere, die het geen kààns. Ja hij is de eenige niet, zoo niet. Maar hij is typisch". Van Buren begon vroolijk te worden. Hij schaterde dunnetjes. „En hebbe we een briefie geschreve, waar één van ons tweeë fingeert dat-ie een jong meissie is. Hebbe we geschreve: ik ben een jong meisje van twintig jaar: *ik moet toch óók door de wereld!* waarom laat U me zoo een jaar wachte op m'n ernstige werk zonder antwoord te geve!" Zitte we af te wachte wat-ie zal antwoorde. Wille we d'r eentje sture met een knuppel onder d'r bloese. Maar ze moet 'r lekker uitzien zie. Dat die bok der wat in ziet".

Men lachte. De krantenmeisjes stoeiden. Was wat voor haar, al begrepen zij den opzet niet heelmaal. De blonde vermoeide wilde wel met een knuppel een viezerik over z'n ouwe kluiven hameren, voor goed geld. Maar Tony Ariëns schertste knipoogend naar Van Buren: hij wou dan zeker zelf onder vier oogen met haar de uitbetaling regelen. Het meisje trok een vies gezicht. Zij keurden de mannen, smoesden onder elkaar, giechelden, ver-

---

wierpen. „Die andere, daarnaast, die is beter. Een sjiek ventje”. Maar Toon van Hal werd ook afgekeurd. Het was een student. En voor den chemiker wilde geen van drieën in het vuur. Zij proestten in het wilde weg, louter om de lust van het lachen: een klein buitenkansje in haar machts-spelletje tegenover de mannen. „Je moet jezelf verkleeden als jonge meid,” beet nu Ariens, „je moet der naar toe; je moet 'm rot slaan.” Hij sprak dof, geladen. „Die vuile letterkundige rendez-vous... moeten tot de grond toe neergehamerd worden. We zijn er beu van, om in de zoogenaamde literaire tijdschriften niets anders meer dan de na-coitis-ontspanningen van de redactie's en de schrijfsters aan te mogen gapen. Kerels kunnen alleen nog maar met de vuisten neergemarteld worden. Wordt niet goed vóór onze vuisten in het bloed van hun bedorven koppen verward zitten”.

Hij eindigde alsof hij stokte. Innerlijk hijgend, den blik van hartstocht loensch, voor zich uit.

„Jesses wat een griezell! Zeg, jij doet 't ook niet minder!”

Ariens keek op. Lach van vergenoegden hoon naar de rijpe meisjes. Prins glimlachte achter den koffiestand. De rooie jodenjonge knipte verlegen zijn vingers naar het hondje van Willem Bonte. Het hondje jankte om een harde stoelpoot op de zijne. Zij mompelden tot elkaar dat de vent niet zuiver in zijn bovenkamer was. Stelden elkaar ermee gerust. Verrast door dat nieuwe geweld dat onmiddellijk

als een groeps-uiting verscheen.

„Het verouderde anarchisme van de daad”, constateerde Sammetje.

„Je weet ik denk der anders over”, besliste Van Buren, „as je redacteur bent, komme de meide je toe. Maar wij motte ze ook hebbe.”

Ariens gaf geen antwoord. Bleef voor zich uitkijken.

Sieuwert zag naar den chemiker met aangetrokken ontzetting. „De vuisten in het bloed verward?” wat zei die vent? Het rijt iets in hem open. Maakt hem zwak en driftig. 's Jonge die kerel heb woorde in z'n mond die niet mis zijn.

Hij moest nog voor Leida het ijs verfrissen bij Martha boven. Nam haar doek af. Lei de brokjes steenig ijs op haar zwakken schedel. Zij lag er weerloos bij te kreunen, in klamme ziekenlucht, ontbindend. Strakkies een piek in de wacht gesleept, uit 'r portemonnee. Heeft toch nog een portemonnee hier. Bent zelf sterk en gezond. Bij de weerloozen liggen de portemonnees met zilver. Schedel kan je haast in mekaar drukken, as je wou.

Hij ging de schemerige opkamer uit: waar had hij dat gehad? Die vent maakt je gek, het is toch maar zoo. Waar heeft hij dat nog meer gehad? Je wreken waar het kan. Met je pooten. Klein rothondje van die gooser, klein pest-rothondje. 's Je d'r boven op gaat staan, effen blijft staan, jankt het zoo tot het verrekt is onder je pooten. Drie minuutjes is het verrekt, uitgejankt. Het zwakke

kleine weerlooze dat je durft pesten met er te wezen. Kleine tuig dat je de oogen uitsteekt met poen te hebben. En je kunt het zoo in mekaar slaan. Of het dat gewoon niet weet. Ja, de wet. Hè hè.... Maar tegen je knuist en je hak doet de wet niet veel meer, as je eenmaal goed bezig bent. Vaak zoo. In de avond. Op straat. Hèhè.... der loopt zoo heel wat rond dat doet of het niet weet: dat het zoo gekraakt kan worden.

Hij stond op den drempel van de Lunchroom. De meisjes stonden op. Moesten haar kranten halen. Lachten smalend-aanhalig naar de mannen, proestten weer gedrieën. Fijne meiden, die. Slaan je op je smoel as je met ze begint. Goed zoo. 't Is te begrijpen dat er wel 's wat opgeruimd moet worden. Zoo'n vent durft wel wat, die Ariens. Reken maar. En centen. Reuze-jonge.

Sieuwert liep de straat op. Hij moest frischheid; zijn kop broeide. Daar ontdekte hij de aansluiting van zijn gewaarwordingen. Zij kwam op, zonder dat hij wist ernaar te zoeken. Het beeld van Dina de Rooij. In het bad. En haar meelijvragend verhaal aan Leida. Het schuift naar elkaar toe. Het verbindt zich. De woorden van den chemischen student. En het dunne vrouwtje in de badkuip, met haar zestigduizend gulden, en haar angst. Angst, jawel. Meelij nog vragen aan Leida. En aan hem. Meelij! Of je d'r asjeblijft niet an wil kommen, dat ze ze goed vast kan houen. Help der, dat ze zorgen kan dat jij d'r niks van krijgt. En ze

is zoo klein en zoo dun: doe der niks.

Sieuwert leeft. Hij ontdekt aandoeningen in zich. Hij merkt haat. Hij voelt lust. Hij stelt zoete pijn vast. Hij betast wreedheid in zich, om mee te spelen, en zich mee op te winden. Al heeft hij dan geen daadvermogen, hij leeft.

ZESDE HOOFDSTUK

Marietje Minke's witte haar en brauwen sloegen een paarsen gloed op haar lange gezicht. Slank, wentelend om haar fijne enkels. Heupgewrichten als edele scharnieren. De goede handen eerst gezwollen van het huiswerk, nu overal gewond van de blik-sneeën op de fabriek. Zusje van Neeltje de Jongh; zij was daar thuis. Een bed voor Louw en Neel, een voor Marietje en de beide kinderen in een van de twee kamers. Slaapkamertje verhuurd aan gewezen matroosje in de koopvaardij: daaldertje in de week voor bij de huur. Als de huur niet kan, wordt het daaldertje brood en goedkoope margarine. Hang bij Louw en Neeltje om den domp van Kattenburg te ontkomen: een dwarsstraat bij het gestommel en gebons van de goederentreinen, en de fabrieksfluiten en de electriche trilboren van Werkspoor en machinale scheepsbouw. Sociaal-democratische wethouders hadden enorme uitleggen van arbeiderswoningen gebouwd of helpen bouwen. Steeds weer voor de de Jongh's te duur. De laatste, met restitutie op de huur in steun-vorm, opnieuw onbereikbaar: Louw was om zijn voorman-schap in

de staking aan de werkverschaffing van steun buitengesloten. Hij liep en zwoegde in de revolutionaire beweging mee. Jonge beweging uit de diepte van het proletariaat. Gering aantal toegewijde werkers, aan alle kanten opgedreven en gejaagd. Snel versleten als kaarsen in vuurgloed. Hij aanvaardde de armoede met het minimumvoedsel als een vast lot. Naakte meubelbrokken, een lompenkleerkast, een sleepende materiele toestand, gebroken, vleugelloos. Verstellen en wasschen als een fabriekstaak om de situatie boven de verpaupering te rekken. Daaromheen een onaantastbaarheid van vol leven, denken en drijven. In het gevecht tegen de wereld die onderwerping wil, wint het nog de pit van het land, lang-ademige longen-kracht van koe-gras. Marie en de dertienjarige jongen brachten het voor naamste leefgeld in. Het kind voor het rugbrekende sjouwen bij een groentenhandelaar, twee rijksdaalders; Marietje, op een blikfabriek aan de Zaan, van een tientje weekloon drie kwart, sinds het hier zoo mager was. Marietje had er mot om met Gerrit Tak, haar verloofde, jong tramconducteur. Stonden op trouwen. Zij wilde doorwerken tegen zijn zin, zelf wat mee in het jonge huis brengen. Hij mokte tegen haar afdracht van het meeste loon in Louw's huis. Geen sympathie voor Louw's dwarsche houding; had steun kunnen trekken als zoovelen, was hij behoorlijk georganiseerd en niet bolsjewiek en stakingsraddraaier in de kampen geweest. Wie niet met ons is, is tegen ons: strijdbrekers in het

omhoogstreven van de arbeiders-klasse binnen de groote beproefde organisatie. Vrouwen moesten nog leeren groote beteekenis inzien van de juiste weg, moeilijk en soms moeilijk te begrijpen, maar juist. Niet sympathiek van Marie, dat praten over zelf willen inbrengen en in het huwelijk zelfs nog doorwerken: sommige baantjes ja, voor vrouwen geschikt, maar fabriekswerk! Een bolsjewiekenluchtje aan, uit die mesjokkene hoek daar. Wel eens een waag, met zoo eentje op stap te gaan; soms een benauwenisje. Maar potverdorie, hij is een kerel; hij vertrouwt op zijn breedheid, zijn fundament. Toch zeker geen bal gehakt, hij: zijn ze eenmaal getrouwd, luistert ze wel naar pa, ozoo. Goed huis, en alles behoorlijk, zooals het een arbeider toekomt *en ook trouwens hebben kan in deze tijd* — en dan is het een reuzen-vrouwtje en geen papzak. Kommen der kinderen, dan is alles kits. Mooie meid, Marie, je kan ermee voor den dag komen; het oog wil ook wat as je trouwt. Het is voor je leven en niet voor een avondje. Geloof maar as je ergens met 'r binnenkomt, dat je je niet hoeft te schamen; een hoofd grooter als hij, en hij is niet van de kleinsten.

Louw's beginsel-hardnekkigheid had haar consequenties. Hij was aanvankelijk lid van syndicalistische organisatie van havenwerkers geweest. Kreeg georganiseerd-uitkeering. Bij zijn nauwer verband met de communistische partij was hij geroyeerd. Gevaarlijk communistisch agitator, „cellenbouwer”. Honderdtallen in korten tijd, waren zoo door de

vakvereenigingen buitengezet. Van den georganiseerd-seun uitgesloten. Zonder motiveering vaak. Zonder beoordeeling door algemeene ledenvergadering. Van bestuurswege. Verbitterend overgeleverd aan de worsteling met armbestuur. Klasse-saamhorigheid opgeheven.

Marietje Minke kwam thuis met de mededeeling van een arbeids-conflict aan haar blikfabriek. Ontslag van een paar meisjes om herhaling van kleine vergrijpen en tekortkomingen: te geringe werk-prestatie; babbelen aan de machines; eentje kwam den Maandagochtend te laat, na een nacht feest met haar vrijer, vergoeding voor een volle week sappelen. Tegelijkertijd nieuwe eischen van de directie voor de anderen: meer stuks door de machine's gooien; een kleine loonsverlaging, om het product goedkoop te kunnen afzetten in het crisisegevecht. De meisjes te hoop gelopen. Weinig organisatie; de geest van Marie's omgeving had haar in het schaftuur opgewonden te weer gesteld. „Doene me niet. 't Is jen. Me doenen het niet. As me allemaal same bennen, laat ze toch een strop aan ons hebbe”. Eén van de meisjes, lid van de moderne fabrieksarbeidersbond, ergens naar de telefoon gesneld: verbinding met haar bestuur. Bespreking, overleg met de directie, onmiddellijk afhandelen. Directie ontving; loopende bestellingen moesten afgewerkt: boete of weigering van den order bij aflevering na contract-tijd. Ontslagen ingetrokken tot volgend verzuim; loonsverlaging half teruggenomen.

Bestuurder sprak met de meisjes: aan het werk op die beslissing. Geen volledige overwinning, maar toch kracht-erkenning van organisatie; wachten met de rest tot beter oogenblik; in crisis-tijd verzwakende stakingen zooveel mogelijk voorkomen. Meisjes mokten, eischten nieuwe bespreking: nog minder loon, minder zakgeld. Minder afdragen in de crisis-gezinnen onmogelijk. Gespannen wachten in schaftlokaal. Zenuwachtig lachen. Onderlinge bitsheden, sussingen. Plotselinge onverwachte uitvallen van grondigen haat tegen directie. Scheeve blikken van gesloten angst voor de volle armoede. Marie kwam in opstand: „Jesses motte me nou ineens minder as gister?” Een kring van menschen bij Louw, achter haar, aan een revolutionaire organisatie verbonden, gaf haar het verzet-antwoord in, steunde het. Louw, vaderlijk bemind, reëel geëerbiedigd, bijna vereerd; in zijn rijpheid beslissend over haar. Zijn vrienden, eensgezind, niet altijd overtuigend voor haar, soms plotseling treffend in hun uitvallen: geen minder eisch dan de hunne kan gesteld worden, om te leven, voor man en vrouw. In hun midden, tusschen aardige of aangenaam onzijdig latende, bijna allen levendige jongens in: Woudenberg. Piet Woudenberg, aantrekkelijk. Lange zwarte jonge. Zijn warme hartstochtelijke levendigheid drong in haar. Bij Louw het eerst ontmoet, met hem samen opgelopen. Om Louw heen buigen naar die veerkrachtige pittigheid. Helder, jong, mannelijk. Zoo'n aardig soort, dat zwarte, voor haar. Wat een

echte jonge. Hem gezocht daarna. Alleen met hem opgesjouwd, buiten Gerrit Tak om. Gerrit Tak de verloofde, op de tram als conducteur ontmoet. Aangepapt, afspreken, loopen, verloven. Meid moet verloven en trouwen: hij biedt alles wat een arbeiderskind vragen kan die nog bij het hare blijft. Ze doen het allemaal: wie vraagt in haar hart: hou je.. hou je het allermeeeste....? Alles gaat zoo gemakkelijk. Het leven zal dragelijker worden, in het huwelijk toch. Maar Piet. En Piet wil van niks weten. Sluit nergens aan op haar heimelijk verlangen: met hem in de massa, op den goeien weg. Gretigheid om te handelen naar zijn tevredenheid toch, al doet hij onverschillig. Dat is het diepe eerbewijs aan den jonge die haar aanstaat, en ook altijd het middel om zich aan hem te toonen. Niets helpt. Een stoeische nadering. Een omhelzing. Zoo niet te ontkomen, een zomeravond, als zij elkaar, vlak bij haar huis al, ontmoeten, en alle lucht in de wereld buiten de woningen is zoo zacht. Stout, maar om op te teren: éénmaal van dat heerlijke vriendelijke zwart dan toch gegeten. Hij monkelt bij de minste geringste herinnering aan die zaligheid: leg me niet vast of het mot er eentje van beton wezen. Kan je donder op zeggen hoor. Ik zeg, je bent een lieve meid, maar hou jij je nou maar an je bedoeling. In geen konijnenhokkie, ik. Ik ben een gesjochten jonge. Trouwen! Trouwen dat is luuks.

„Aj op iemand bent, moet je niet naar geld vragen. As ik van een jonge hield, zou 'k best meewerken.”

„Ja, lul maar. Ik zeg niet da 'k er eentje van goud moet. Ik zeg: eentje van beton. En dat ben jij bevoorbeeld *niet*. Ik heb niet dat op je an te merken, trouwens dat past me ook niet. Maar affijn je bent een schoonzussie van Louw de Jongh, maar de paplepel die heb je toch ingeslikt. As 't mijn gevraagd werd: ik ben niet zoo'n Piet dat 'k 'm deruit krijg”.

Je kan er om lachen, maar hij geeft geen kans. En zij neemt haar Gerrit Tak, vaste gemeente-beambte. Klaar voor versch geverfd woningbouwhuis, met vakvereenigings-diploma en Radio. Kalm op zijn doel af: met haar handjes zal ze toch geen ijzer willen breken waar hij voor staan blijft.

Louw dacht nauwelijks aan het wegvallen van het laatste noemenswaardige inkomen voor het huis: „Doorzetten jullie, die staking; je wint het. Je ken het ommers niet anneme; andere week gaat er weer een gulden af: streken, om het werk voor de helft gedaan te krijgen. Bennen al schande-loonen bij jullie daar. Bent verplicht de boel neer te gooien”.

Neeltje aanvaardde het met volgzame geestdrift: alles voor de revolutionaire actie, dat was toch eenmaal zoo. Dat hoort allemaal bij je armoei, en dat je klassebewust bent. Donkerder dan haar zusje Marie; uiterst gevoelige oogen; wangen als met rose vloei-papier belegd; verslapte jeugd in de gestalte, verlegen, zenuwachtig-hartelijk tot in het beredderige. „En staak jullie nou, Rie? O, dan hebben jullie nog niet besloten. O moe je naar de R.V.O. gaan.

Ja. Zeker". Nog hoogstens een maand of zes weken zou Marie hier zijn, naar het er uitzag. Trouwen. Al lag zij overhoop met Gerrit om allerlei: stadhuis-huwelijk, familie-feestelijkheden, bruilofs-kleeren. En om dien eisch van haar, dat ze voorloopig zou blijven werken. Neel noch Louw geloofden dat ze aan die direct-economische onafhankelijkheid, kwam het tot trouwen, nog lang zou blijven hechten.

Gerrit Tak fronste zijn voorhoofd, toen hij haar kwam halen. Vrije dag; pas om acht uur met haar uit; zijn broer Nico beloofd, de nieuwe woning te komen zien. En hier dik in de narigheid en de debatten. Door-staken als de bestuurder van de moderne bond voor je gevochten en gewonnen heeft, en geadviseerd: nou op het oogenblik niet meer eischen! Da's je reinste anarchie. Staking verzwakt op het moment, zegt-ie. Nou, zoo zegt-ie het, en zoo is het. Afgeloopt dan toch!

Hij keek woedend van Louw weg naar Marie: macht van den man die zijn orde kent en stelt; vlakweg, met fanatisme van het grootste bewegelijke getal. Louw, voor zich heen, zette zijn verwerping ertegen: „Noem het dan maar een leider, die loonsverlaging voor je aanneemt. Loonsverlaging aanneemt, kan je wel alles annemen. Verzwakkende staking, dat bestaat niet, alleen voor de groote kassen, ja. Niet voor het klasse-bewustzijn.”

„Frases”, vond Gerrit Tak, „revolutionaire gymnastiek, en dat nou. Die ééne meid niet naar haar Bond was gegaan, was der heelemaal niks van te

rechtgekomen. Niks! En nou de lui die der geeneens een schijn van organisatie hebben, het werk afbreken van de man die het heb opgeknapt. Mooi misdadig spelletje. Zoo onverantwoordelijk als ooit. Och het is toch altijd hetzelfde”.

Louw: „Ja. As j' in de zoogenaamde normale tijd staakt, heet het revolutionaire gymnastiek. As je in de zoogenaamde abnormale tijd je eischen door wil zetten, wor je naar de normale tijd verwezen. Voor de bourgeoisie is het altijd gouwen tijd; voor ons is het altijd armoe. Misdadig om de loonen te laten zakken, *en dat nou*. Wij kennen nooit geen loonsverlaging accepteren, nooit. Dat is moreel is dat een van de grootste beledigingen die een arbeider ken worden angedaan. Al was het een halve cent op een heel weekloon, as het vastgesteld wier, kennen wij het nooit of te nimmer accepteren. Daar mot je je voor dood-staken”.

„Toe maar hoor, ik noem het misdadig”.

„Kennen wij op die manier niet over praten, wat misdadig is”.

„Haar leider heb z'n advies gegeven”.

„Het is haar leider niet”.

„Ze heb 'm met haar goedvinden voor zich laten opkomen. As ze werken wil, behoort ze aan het werk te gaan. En niet anderen tot verkeerde dingen drijven.”

Neel bracht gewarmde groenten en vleesch en saus uit het keukentje: weelde-maaltje, door Frau Steige gestuurd, Duitsche kokkin, inwoonster bij

Dina de Rooij. Louw, Neel en Marie aten er smul-
lend van; voor de kinderen werd op zij gezet:
feestmaal voor de verschraalde magen. Als door den
geur, werd de negenjarige Lena wakker in de bed-
stee. Mocht bijkomen. Lachte slaperig-bleek. Wreef
wijs de kleine handen, boog zich te schrokken in
den zwaar-geurenden sausdamp. Niet te wekken
uit zijn ziek-moeien slaap de dertienjarige groen-
tenknecht. Keessie van der Wal, slaper op de zij-
kamer, kwam aangeschoten binnen. Gedrongen,
bijna bochelig, buiten het werk regelmatig halfdron-
ken sinds de vaarder aan wal bleef: de wal was
feest. Blond, ouwelijk wijs door zijn rond en rug.
Klinkklare bluf. Had goosers voor de wereld ge-
slagen, als hij verwond thuis kwam. Mokkels dóór
gehad, die hem ziek hadden gemaakt. Dee de werk-
bazen afdruipten die hem Zaterdagmiddags met
boete-tjes lieten afzwaaien. Hij grinnikte bij den
rijken kost: „Kan wel zien waar de centen zitten.
Overdag werkeloos, 's avonds kapitalist. Glaassie
bier, goed segaartje. Natje en droogie derbij. Heere-
leventje.” Wantrouwig getroffen en jaloersch, door
dit geurig verschijnsel uit de huizen der rijken. Grin-
nikte glunder naar de schrokkende Lena. Naderde.
Streek langs haar wang. „Rijke dochter van de rijke
baas.” Dee toen, zacht gierend als wilde hij plagen,
zijn hand diep in haar hals zakken. Het kind schokte.
„A! wa's dāt nou! riep Neel. Louw's oogen toorn-
den, ontmoetten Gerrit Tak's blik. Juist had Louw
rustig gezegd: „Morgen vroeg naar eentje van de

R.V.O. gaan. Moet dadelijk iemand naar toe”.

Tak's blik verwerpend tegen Louw omlaag. Keessie grinnikte verlegen. „'t Is maar een aardigheid”. Louw van Keessie naar Tak: verstandhouding en botsing tegelijk tusschen Louw en Tak. Eensgezindheid tegen Keessie. Vierkant tegenover elkaar in het vraagstuk van den bloedigen nood. Zooveel lijdën om de zuiverheid van je houding, de een. De ander: liever tot in je kinderen beleedigd te worden dan als arbeider verantwoordelijk de taktiek accepteren, die de tijd vergt.

Louw kon het niet meer verdragen. Een daalder in de week; alles valt van je weg. Maar hij had al eens: „Nee Kees! nee Kees!” moeten waarschuwen, toen Kees het meisje den mond zoende. Het werd hem bang; hij kon niet altijd voor haar staan. Hij kon opeens handelen zonder omzien:

„We kennen mekaar niet best meer verdragen hoor Kees!”

„Hèhè... be-je zoo kinderachtig om een grappie?”

Borende blik van Louw. Keessie werd klein.

„Het moet maar de laatste week wezen, nou.”

, 's Sotemierterd? Gaan 'k dadelijk! Niet om je verlege hoor!” Oogjes klein, kopje rood.

Louw, woedend om dien diefstal van de laatste dertig stuivers:

„Dan opgedonderd!”

Hij sprong op. Neel en Marietje zaten wit. Gerit Tak keek somber, solidair met het gezin. Keessie vluchtte.

„Vuile.... vuile klaplooper!” Stotterend op de trap, voor de bureu.

Tak drong Marie nu mee te gaan. Zij hield zich kweek, bedrukt door hun verschillen. Het kind, terwijl zij bij de deur stonden, werd plotseling lijk-wit. Drong zich krimpnd. Braakte al haar te zware ongewende voedsel op de kamervloer, eer zij in de bedstee tandenklapperend terugkroop.

„’t Is mijn opinie dat je niet mag staken”, zei Tak buiten. „As je dan niet meer werken wil zoo, bedank dan”.

„Bedank dan? Ik wil winnen en doorwerken”.

„Jij hoeft niet door te werken. As we getrouwd zijn, be-je je geld waard thuis. Al geeft het gemeen-te-bedrijf nou geen kapitalisten-inkomen, en al streef je natuurlijk naar verbetering, het is toch een loon waar je in je stand mee rondkomen kan op het oogenblik. De vrouw hoeft er niet bij uit huis om te werken. Laat het nou ’s uit wezen, niet? met dat meedoen aan die krankzinnige overdreven manieren. Je bent nou toch met mijn, zeker? Het is god-dome of ik niet besta. Jij hoeft heel niet door te werken, dat weet jij best. Als der zoo weinig werk is, laat dan de mannen voorgaan, die een gezin te verzorgen hebben, op hun beurt”.

„Bennen jullie nou ook al tegen het werken van de vrouw?”

„Jullie? Der bennen der voor, der bennen der te-

---

gen. Ik als man, ik acht het niet noodig voor de getrouwde vrouw, as het even kan”.

„De getrouwde vrouw! — Ik wil m’n eigen deel inbrengen.”

„Wie heb je zoo mesjokke gemaakt, meid. ’t Is zonde. Da’s kompleet individualistisch. Voor jou persoonlijk. Tegen je klasse in”.

„Gooi maar in me petje”, zei ze hopeloos, „ik zoek het wel uit”.

Zij kwamen er niet doorheen. Marie bleef geprikkeld meeloopen. Verzet tegen al zijn voorstellen. Over een maand trouwen. Waarom over een maand? Zij wil nog eerst wat geld bij elkaar. Waarom op het stadhuis? Voor de gehate wet? Waarom in bruilofts-costuum? Vanavond nog naar de Bonte’s? Willem Bonte’s vrouw, Bets Bonte, zou haar japon maken, met sluier. Hij vond het ook flauwe kul. Dee het enkel voor zijn ouwe lui. Enkel voor je ouwelui? Nou ja, zij wist wel: zijn broers en zusters wilden nou ook eenmaal zoo graag een echte bruiloft. Je hoeft toch niet tegen alles op je achterste pooten te gaan staan, al ben je nou zoo gezegd socialist? Zit ’m daar soms het socialistische in? Ja dat denken ze bij jou daar in de buurt maar al te veel. En er is nou toch eenmaal voor gespaard; je trouwt toch maar ééns, willen we hopen. En dat is het leven. Dat heb met politiek niks uit te staan. Dat zijn algemeene dingen. Hebben altijd bestaan, en zullen altijd blijven.

„In Rusland zeker ook”.

„Daar bennen ze gek. Wacht maar 's af. Ze worden wel weer verstandig. Niet dat het mijn wat schelen kan hoe of iemand trouwt! Dat is voor mijn gelijk Marie. Maar dan heb ik evengoed recht op mijn manier. Ozoo.”

„En ik op de mijne dan zeker”.

„Maar ik kan toch voor zoo'n kleinigheid niet alle menschen tot vijanden maken? Schop dan met één voet de heele wereld ondersteboven, as jij der kans toe ziet. We bennen hier nou eenmaal *niet* in Rusland. Der is hier geen Czaar geweest, die ons gek gemaakt heb. Daar denk jij niet over na. 't Is heel goed om te praten. Maar dan mot je ook luis-teren naar wat een ander zegt”.

Zij zweeg. Hij dacht er wel over na. Zij was er zeker van: hij had het ook allemaal van anderen. Daarmee was hij een aannemelijke kostwinner; nog geen liefde-vriend. Zijn familie eischt; hij gehoorzaamt. Dat stond haar tegen, dat het om allemaal flauwe kul, om apekool ging, die hijzelf nog graag wilde. Uit zoetheid voor de wereld. Kribbige woede bleef tegen hem staan, onverdedigd, onverklaard: geen liefde-warmte of lijfsvertrouwen die alle kleine lasten deed wegsuizen, blind gedragen, in den loop naar geluk. Niet meer naar Bets Bonte, vanavond. Genoeg dat zij niet weigert morgen naar broer Nico te gaan, den stadhuis-ambtenaar.

Nico was achter in zijn tuintje van zijn nieuwe woning in West aan het aanleggen geweest. Spichtig, zwak-oogig, onpersoonlijk ambtelijk werktuig,

handzaam gereedschap voor zijn chefs. Had rotssteen per gewicht gekocht. Bijgegeschikt. Dag aan dag, in alle vrije uren. Klinkers tot een afsluit-walletje om een hoek-perkje gemetseld. Ongebruikte soeppan met water. Vleeschpannetje met kalkje. Daarachter plantjes gezet. Op een afstand zich opstellen. Van achter zijn bril zijn schepping zien worden. En weer uit soep- en vleeschpan kalk en water tusschen de rauwe roode klinkers pletsen. Het lichaam groeit tot manlijke verschijning; de geest gedijt na het zesde jaar niet meer mee. Hij toont Marie en Gerrit zijn brave prutserij. In zijn kale stijve heerenpakje, plechtig gedragen. Met zijn spichtigheid, zijn vlosse hoge haar, brengt hij hen en zijn stijve dikke vrouw ervoor. Ziet naar hen op, als een volslagen gek, van 's werelds werkelijkheid verstorven. Hij ging nog naar de kerk, als vader en moeder; Gerrit had zich daarvan losgemaakt. Tot Gerrit, die goeiig lachend hem in de maling nam: „Ja. . . jij! jij! Cultuur! Cultuur-arbeid! Moderne beweging! Ontwikkeling! Kunst!” vol eerbied en trots op dien glans, waarin hij nog deelde door zijn bloedverwantschap. De houten vrouw liet den onmondigen correcten inbrenger van haar maandgeldje in vrede de levensuren ontzielen. Liep zwanger van zijn tweede kind. Gaf hem zijn rechten en zijn waardigheid. Hij leefde en lag bij haar als bij zijn moeder, voor wie hij haar ingeruild had. Marie's gewilligheid stokte. „Het is toch werkelijk een doodgoeie kerel. Ja,

ik zal ook niet zeggen: een licht is het niet bepaald. Maar hij heb werkelijk een goed hart. Dan Dirk, die heb weer een betere kop. As die niet bij de politie terecht was gekomen, had-ie het verder gebracht, nou! Het is nou niet het sympethiekste baantje dat je denken kan: bij de politie. Alhoewel, hij is evengoed georganiseerd in zijn Bond, en aangesloten bij het groote vakverbond. Welzeker! En bij de pinken in zijn orgaan hoor! Ik sta niet op het standpunt dat er geen politie mot wezen. Hee-lemmaal niet. Zooals met die werkeloozen-relletjes: allemaal opgeschoten kwajongens. Dat die nou 's een pak slaag krijgen, dat kan ik nou zoo erg niet vinden. Die lokken het toch uit? En die der als oudere bij is, nou die weet waar-ie tusschen gaat loopen. Maar het is nou eenmaal geen bemind vak, dat geef ik toe".

„Doodgewone maffers. Je Nico en je Dirk met z'n tweeën".

„Ach, bij jou is nou ook alles maffer wat niet naar Moskou praat en doet. En wat was je nou van plan, morgen? Bedank je nou of niet? *Ik* zou nou best kunnen zien dat je in de bruidsdagen 's flink de luilak uithing. Toch zeker genoeg te doen?"

Zij zag langs hem heen. Glimlachte omdat het niet minder scheen te kunnen. Eigenlijk een verlangen om maar van hem weg te zijn. En spijtigheid omdat het zoo was. Vermoeide tegenzin. Een verlangen om uit te blazen. Waar kan een mensch al niet beu van zijn. Want wat doet hij voor kwaad? Als je

maar niet dol op iemand bent. „Je vraagt wat is er tegen om te trouwen”. Piet zei lachend: „Je moet ook 's grondig vragen: wat is er vóór. Uit luiigheid je zelfstandigheid verkoopen. Luiigheid van alle kanten. Massa's vrouwen trouwen van 'r eigen politiek af naar de politiek van de bruigom. Liefde? Heb de liefde dan een huis nodig?” Dat kon zij nog wel meenen, dat de liefde een huis nodig had. „Doen er een hoop maar zoo. Ja eigenlijk *millioenen*”, zegt Piet zoo grappig jongensachtig. „Maar zoo voortgaan omdat het nou een heel poosje zoo gegaan is. Liefde, goffergeefme, wat is nou liefde. Daar zijn we nog lang niet aan toe om dat uit te zoeken. Zijn eerst nog een hoop andere dingen te doen, die voorgaan.” Fijne, ondeugende knul. Warme zwarte geestige smoel. Staat haar voor: gulle lach in de magerheid van zijn dappere armoede. Toch maar een beetje graag doen naar zijn woorden. Stiekem-expres.

„Ik ga niet werken morgen”, antwoordde zij Gerit. „En ook niet bedanken. Als 'k der uit ga hier, zoek ik nieuw werk”.

Hij zoende haar. Onderworpenheid aan den man deed haar terugzoenen. Zij genoot er niet meer van dan een zakelijk-streelende lijfelijkheid. Achte het verder niet.

„Je bent een wijfie tegen de draad in. Affijn, je moet toch ook wat af te leeren hebben. Anders is der geen aardigheid an, wat jij. Sterf, gij oude vormen en gedachten”, lachte hij.

ZEVENDE HOOFDSTUK

Martha Prins was begraven. Enkelvoudige gevoelens, grondgevoelens alleen nog maar, de laatste dagen, bij haar. Bekoring van de straat-geluiden minderde. Haar krachten konden ze nog grijpen; haar onlust begon ze al van zich weg te drijven. Pijn. En volslagen alleenheid in het beleven van dat alles. Alleenheid in het opgeven van de gedachte ooit weer die straat te zullen zien, en erin staan. Alleenheid in het laten van alle verzet aan de pijn. Alleenheid in het zich overgeven aan de koorts. En tegelijk daarin vluchten. Eindelijk het eenzame wrevelige vechten tegen den dood. Eer die haar ontrok aan het verdriet, om het verlies van het laatste leven.

Prins had haar netjes laten bezorgen. Onder de velen dien dag was hij een van de knappe. Er waren rijkere begrafeniszen. Ook mindere. En kaal-arme. Bij den buurman-steenhouwer bestelde hij een behoorlijk stukje zerk. Zij was kinderloos; voor den tekst had hij te kiezen tusschen: „*Rust Zacht*” en „*Wel dood, maar niet vergeten*”, gelijk de dichter van pasklare geschriften zich had uitgedrukt

voor zijn massa. Prins koos: „*Rust Zacht*”. „*Moeders Graf*” bleef staan. Tegen April zette de steenhouwersbaas wat witte bloemetjes in de kom bij den voet. Er was verwachting op een niet onbeteekenende griep-conjunctuur. Het monument werd aanlokkelijk, met die bloemen. Maar de moeders lieten zich niet verleiden.

Prins sufte over zijn moeilijkheden. In den gesloten salon, na de begrafenis, een aangekleede boterham. Familie van weerszijden. Sieuwert, Leida. Prins voelde zijn huis en leven schoon, met die opgeruimde ellende uit de opkamer. Raadschaffen, opnieuw beginnen. Maar ook nieuwe kansen. Nog geen gedachte aan nieuw huwelijk. Alleen nu stil-bezeten van lust in Leida, en plezier in haar flinke en keurige optreden. Trouwen is nooddwang en zuchten. Maar die meid wil geeneens. Met haar stuk slijmbal van een vent. 's Je toch iemand bent die der wezen mag, niet? Achtien jaar in de Oost; geen degradatie of wät. Je telt toch mee. Je hebt je pensioen, levenslang. En een zaak der bij in mekaar getimmerd waar een ieder komen kan. Asjeblief.

Achter voor een spiegel gaf hij zijn bruinblonde neerhangende snor een extra kammetje. En zijn lok over zijn gele voorhoofd. Met zijn blauwe pak, zijn schoone begrafenis-boord en overhemd dorst hij zich toonen. Man die het leven in zijn mouw heeft.

„As U der nou geen schade bij hebt, ken je me der niet effen doorheen helpe?”

Het bloed schoot naar haar wangen. Geen vrouw in haar plaats die het niet voelt als de inleiding tot een huwelijks-aanzoek. Een dierlijke man die kalm, gewettigd, bezit van haar neemt. Een brutaliteit in die stille sluwheid. Een stank aan zijn brutaliteit. Hoe ver van haar moreele en lichamelijke idealen. Nee. En toch het bewustzijn: brutaliteit en stank trekken aan. Geen verweermiddelen meer. Sieuwert ook al een sleepende concessie aan het lot. Bijna even ver, Sieuwert, van haar moreelen en fysieken eisch. Zijn volgzzaamheid en de soepelheid van hun omgang houden haar geweten nog in evenwicht. Bij Prins geen volgzzaamheid. Veiligheid lokt van te verzinken in het tweepersoons kot.

„Ik heb natuurlijk m'n werk”. Zij loog. Zij was zonder.

„Mot natuurlijk net zooveel hebben as je buiten de deur verdient; nog al wiedes.”

Een maand inkomen was te nemen. Geen vuil werk. Enkel om hem er doorheen te helpen dan. Omdat ze hier nou eenmaal zoo vlakbij zat. Hij zei: hij kon dan op zijn gemak uitkijken. Zijn er bij bosjes te krijgen, maar neem maar 's iedereen an. Dadelijk voor een werkster zorgen. Geen vuile vinger wou hij van haar. Goeie.

Hij had moeite zich te beheerschen. Haar niet op te grijpen, meteen naar boven te dragen. En in de zaak te planten.

Zij onttrok zich aan hem in haar overwegingen. Tijd moest in elk geval beslissen. Zij was bang.

Werd verpleegster-steriel. Koudheid van blauw linnen. Ongenaakbaar, uit de hoogte. Het lei hem valsch en eerbied op, en bedekten onwil. Dit werd een gevecht, tegen zijn gewoonte en zin. Maar hier wachtte ook een winst. Als die eenmaal ja zei, had-ie 't netjes in zijn leven voor mekaar gebokst. Kon hij 't helpen dat het hem hiermee dan precies zoo meeliiep?

Annetje was ook op de Begraafplaats verschenen. Prins scheen het, dat zij een traan uit haar rechteroog had weggepinkt. De oorsprong daarvan was hem niet volkomen duidelijk. Twee dagen later kwam zij de Lunchroom binnen. Zag er lief uit, netjes opgestoken. Deed keurig. Groette, nikte. Zette zich. Ieder zweeg.

„Kom nog 's kijken”.

Geen sjoerge.

„Ouwe liefde roest niet, hè?”

„Hangt er vanaf”, zei Prins, „waar ze van gemaakt is”.

„Ja. Nou, koppie chocola dan maar. Wacht. Kan mezelf wel bedienen. Nog niet vergeten”.

Pijnlijk lachen. Prins belette haar.

„As je blijft zitten, komt de chocola vanzelf bij je”.

Hij zag voorzichtig naar haar op. Zag der even goed lekker uit. Hij lustte ze allebei wel. Eenige waar de Bolsiewiekie gelijk in hadden: dat ze alle mokkels namen. As je de centen neemt, moet je de meiden derbij hebben. Maar hier valt te kiezen

voor het moment. Probeeren de eene te schieten; en de andere te laten schieten.

Toen Leida waardig binnenkwam, veerde Anne-tje op. Met groote oogen.

„Juffrouw”.

„Juffrouw....”

Allebei zongen ze het valsch. Leida wat bedekter.

„Ik dacht nog al da 'k moest komen helpen”.

„M'm'm?” De Baas, onbereikbaar.

„Omdat je zoo gezegd had”, zij tart, „dat je der moeilijk mee tusschen zat. As 't zoover zou komen”.

„M'm'm.... Niks geen last hoor”.

„Nou! da's goeie”. Tot Leida: „Da's prettig hè? as je zoo in je omgeving geholpen wordt”.

„Ja, o, wij redden ons best hoor”.

„Dames en Heeren!” Een trompettende stem uit den Loudspeaker. „Het klarinetten-kwintet.... W. A. Mozart.... Wendelkwartet.... nommero.... zeuvenentachtig.... largo.... divertissemento”.

„En door iemand die zoo van alles afweet hè? Ja, U weet *overall* van af hè?”

„Dat is 't 'm”, ving Leida met haaiigheid die zich aanbood.

De violen zongen. De klarinet herhaalde; koerlende zomermiddagbeek, in schaduw. Liefelijkheid van gewonnen vrede.

„Nee, niet da 'k erop gesteld ben hoor. Een ieder mot het voor zichzelf maar weten. Maar m'n gezondheid is mijn ook te lief.”

Prins keek over zijn hangende snor heen. Een

---

groote dog. Kan het kleine aanvallende keffertje zoo maar nog niet stuk happen. De violen zongen overwegingen op. De klarinet antwoordde, herhaalde de moeilijkheid. Lei ze in vriendelijke opgelostheid uit. De melkman wierp de deur voor zich open. Botste flesschen op het buffet.

Een colporteurtje bestelde koffie bij zijn krant met boterhammen. Groene hoed in den nek.

„'t Is wel jammer da 'k alles niet vooruit geweten heb hè.” Zij draaide op haar stoel. „Nee, anders zou 'k vast niet zoover gegaan hebbe. Nee”, dreigend tot Prins, „dat weet je wel, da 'k anders niet zoover met je gegaan zou hebbe. As me niet van alles valsch was voorgespiegeld”. Zij zag op Leida's gezicht het succes van haar woorden. Die kreeg het benauwd. Bloosde. Moest zich verharden. Haar overweging: het ging haar alles niet aan, — wist zij niet meer heelemaal oprecht. Sieuwert drentelde stijfjes binnen. Bolhoed en overjas. Stompje sigaar. Als heer gekleed persoon. Schuldig. Onzeker. Het werd voor allen hachelijk door hem. De klarinet vouwde een wonderlijk Largo open: ziel van alle koele schemervijvers. En hun mijmerend riet. Wijde koele kern van alle menschelijk verlangen. En zijn ontstijging in een dekkend blauw verschiet. Daarin stiet Anna haar hysterischen huilschok. Naar Sieuwert, tranend, lachend. Met een gier: „Motte wij zeker maar same gaan. Blijft niks anders voor ons over. Ikke met die!” Eindigde met een schuddenden lach. Groote dog achter het buffet dacht weer over een hap.

Minder bloedig dan straks. Sieuwert keek diep geschrokken van haar naar Leida. En naar Prins. „Wàt nou dan....” Onder zijn zwarte brauwen zijn oogjes bedrukt. Annetje gierde na. „Ja wàt dan! As me toch allebei buiten gezet worden?” Het werd huilen. En van het huilen, opeens een samentrekking van het slanke donkere kopje. Uit den Loudspeaker gleden huppelend de variatie's van het kwintet. Wendend, enkelvoudig omzwenkend. Saamsluitend en weer ontgolvend. Liefde's feestdans, van overweging bevrijd. En het omzien naar het verklommen heimwee, doorwaaid en verwonderlijkt. Vroolijkheid gliste hier rond als liefelijke libellen, boven een binnenwater vol paarse olie-vliezen.

„Vuile rotzak! vuile bedrieger!”

Annetje schreeuwde het naar Prins. „Ik zal je bekend make hoor!”

Prins sprong van achter het buffet. Het meisje week al naar de deur.... „Ik zal je bekend make, hoe jij met vrouwe omgaat hoor! wat je met mijn gedaan hebt! En wat je met die stumper gedaan hebt, die onder de grond gestopt is! Vuile boef!” Zij jammerde, om haar teleurstelling. Haar hoedje scheef, gleed zij over den houten vloer terug. Naar de deur. En den drempel over. Grienend nu. Verknepen. Bitter omdat zij verder zwijgen moest. En alle hoop hier achterlaten.

„'s Dàt nou”, zei Sieuwert. Bang voor het antwoord.

„Meid is mesjokken”, mompelde Prins ontdaan.

Leida bracht het colporteurtje koffie. Hield haar groote hoofd omlaag. Zwijgend. Sieuwert zat bedrukt. Vragen dorst hij niet. Alleen vanavond, boven, haar op de proef stellen, met om haar te vragen. Alsof het zoo gewoon was. Hij wist nu al: het was niet gewoon. Hij zou zich moeten laten gelden. Meer stellen tegenover Prins. Of hij zou verliezen. En hoe zou hij. Een innerlijke kramp, door die machteloze zelf-opblazing, om te bieden tegen Prins. Verliezen, wegvallen. De schennis van zijn zelf-gevoel. En zijn toestand: niets, zonder haar. Van Buren pakte hem in dien verholen angst. Kwam binnenwieken als een ekster. Rossig-bruin. Zijn lorgnet-montuur zwart. Verfrommelde hoed, slonzige kleeren. Een verloopende ambtenaar uit het vóór-oorlogsche. Vervreten, giftig van houding. Maar dan, om zijn dunnen neertrekkenden mond, in de flikkering van de oogen en hun afwachtenden stilstand: valsch. Een wildernis-dier, zonder zelf-vertrouwen.

„Van Hal nog geweest? Komt ie nog? Weet je niet of-ie nog hier komt?” Bedwong met moeite den uitval tegen den jongen tooneelspeler, lauw sociaal-democratisch gericht. Zijn kameraad, tot vanochtend in de Openbare Leeszaal. „Ja, niet dat 'k 'm zoo graag zie. Of 't moest weze dat ik 'm zooveel zou vertellen dat-ie nooit meer een bek kon ope-doen. Ja, Prins, je hoeft niet bang te weze dat ik je zaak niet zal spare. Want je zaak die spaar ik altijd jonge.” Tikje langs Prins' schouder; hand

---

glijdt vals af. „Ik behoor niet tot die mensche die een ander zijn zaak niet ontzien; ben 'k te reëel voor. Hou niet van die fraseurs die geen realiteitsgevoel hebbe; weet je wel jonge”. Hij zong, deunde, ratelde. Mondje zoet naar Prins. Oogen valsch voor zich heen. Naar zijn vijand: Toon van Hai, in zijn verbeelding. Hij ontdekte Sieuwert. Die bedrukt zat te zoeken naar aanknooping met Leida. Contact bleef onwillig mislukken. Op kleine zakelijke vragen haar antwoorden als altijd: neutraal, zonder verbondenheid. Van Buren sloot bij Sieuwert aan. Onverschillig de kapstok voor het ophangen van het pakje der teleurstellingen. Uit zijn kleinburgerlijke omgeving, het gemis aan persoonlijke waardigheid. Verkeers-agent, buurman in de tram, waren welkom voor elke mededeeling.

„Zit jij sip bij jonge! hebben ze je in de hoek gezet? Hebt ook niet veel kans in het leve. Geen wonder. Mot beter kenne huichele en mee-draaie. Kom je verder vooruit. Bent veel te eerlijk jonge. Heb geen cynisme. Veel te veel idealist voor het zoodje”. Inleidend, zijn eigen vrachtje neer te leggen, beet hij: „Aan vriende of kameraadschap môt je niet hechte in het leve. Ieder mensch zorgt voor zichzelf. Arbeiders evegoed als bourgeoisie. Arbeiders evegoed egoïste. Allemaal frases. Arbeider 's een egoïst, niks anders. Net zoo goed als iedere bourgeois hoeveel meide die neme kan, hoeveel cente die te pakke ken krijge. Wil niks liever as óók 'n bourgeois zijn. Elke arbeider. Hoeve mijn

niet te vertelle. Heb stakinge geleid jonge. Jare onder ze gewerrekt en met ze omgegaan. Egoiste, anders niks. Iedere arbeider verkoopt z'n maat voor een auto en een lekkere meid".

Sieuwert: „Nou, wat dàn. 't Is toch zoo?"

„Je mot bij de Esdeeaapee gaan. Hebbe 't meeste te verdeele. Program is gemakkelijk genoeg. Voor schoon ondergoed en nette schole. Hebbe de bon-sies daar allemaal. Krij' je 't ook."

Sieuwert schoot in een lach. Over zijn angst heen. „Schoon ondergoed". Bewondering voor elk oorspronkelijk woord.

„Bij de Esdeeaapee daar ka-je nog carrière make. Moet je der niet tegenop zien om vijfduizend maal beleedigd en belazerd te worde. Je wacht maar tot je ook ken meedoen. Ik ken der niet tege, tege dat hoofd vol luize. Ik dacht dat me vriend Van Hal hier was. Ook een Esdee-apeëer. 's Ook precies zoo'n fraseur met de vuile streke achter de elleboog." Hij schikte nu naar Sieuwert. Om zijn hart uit te stor-ten.

„'k Heb 'n drame-in-drie bedrijve met 'm geschreve hè? Met die vuile vullisbak. Ja niet dat-ie wat kèn. Want de smeerlap heb geparasiteerd op mijn ta-lènt. Heb mijn talent uitgebuit, die bloedzuiger. 'k Heb m'n naam dervoor gegeve. Heb die vuile bok van dat tijdschrift het late ligge omdat het niet van de meide komt, omdat er geen halfnaakt-por-tret van een schrijvende harem-meid bij was. Zijn we same in afspraak gegaan. Hebbe we die ruikende

---

bok een briefie geschreve of het van een mokkel kwam. Hebbe we gedaan of ze der bloesie wel wil opezetten voor die kerel, as-ie het stuk maar plaatse wil. Heb die kerel weke lang geen antwoord durve geve, omdat die fielt in de rame kreeg dat ie in de kijker ging loope. En *laat die vuile verrajer*, die mietje, die Van Hal *der nou naar toe geweest zijn*. En heb zoo gesmoesd, of wat ook uitgehaald, — want hij is tot alles in staat, dat weet ik — bij die gekastreerde letterkundige bul, dat de vent heb als de bliksem heb een novelle van hem die-die al vijf jaar had late ligge, heb-ie van 'm opgenome! Om bakzeil te hale voor mijn taktiek. Omdat-ie bang voor mij is! Strijkt hij, Van Hal, die vuile mietje, strijkt die Judas de voordeele gauw op, en ik kan ajuu zegge. Ja jonge, daarom zeg ik: persconlijke dinge hebbe geen beteekenis; ik vertel het je niet omdat ik mezelf zoo interessant naar vore wil schuive; maar dat de *vriendschap* en *vertrouwe*, al die frases die hebbe geen waarde voor wie logika heb. Eerlijkheid, oprechtheid, idealisme, dat zijn allemaal stinkende skelette uit een vergane tijd. Mensch is egoist. Nieuwste filosofie heb het begrip oprechtheid (zijn mondje trok nu weer neer op „beschaving”, als verschoven machinehandle, op de schuine schuddende kop) het begrip oprechtheid en idealisme heb de nieuwste filosofie achter zich gelate”. Een scheeve blik naar Leida en Prins. „Al die dinge: liefde, genegenheid, da's allemaal drèk uit de vullisbak van eergistere. Toen de papiere bloemetjes onder

de schijnwerpers van de tooneel-bordeele stonde. Voor de zweeterige meide en kerels vol champagne en ganzelever. Legge nou de Esdee-apeëers nog om na te kwijle. 's Ze de heele dag de zakke volgestopt hebbe met contributie's en subsidie's, en met salarisse en representatie-brokke. Dan wille ze 's avends niks liever als het rotste deel van de bourgeoisie na-ape. Liefde is mooi. Ik heb ook graag een fijne meid, ze benne tegewoordig vèr in de kunst". Sieuwert trok angstig zijn oogen op. Van Buren drifte haastig: „Ja jonge, mot je niet bang voor weze, om de waarheid te kenne. De waarheid is een troost, as je ze heelemaal aan durft pakke; niet bij de helft wegloope. Jij wordt ook besodemieterd. Weet je toch. Is niks an te doen. Strijd om het bestaan. Moet durve erkenne, anders be-je vette vatekwast. Wordt tòch bedonderd. Worre allemaal bedonderd. Waarom jij niet. Moet een goed heenkome zoeken. Bij de Esdee-apee. Heb 't mééste màcht!"

„Voor schoon ondergoed". Sieuwert lachte onderdanig, gegrepen, zenuwachtig.

„Is hij niet voor", hoonde Leida. Naar Van Buren's vuile boord en ongewasschen nek.

Sieuwert zat nog stil ontzet van de gedachte aan een reeds volledige verhouding tusschen Leida en Prins.

„Ik ken geen vrouw betale die altijd zorgt dat ik een net boordje om heb. Maar", tot Sieuwert, „vóór of tege, in onze tijd kèn je niet buite die

kwesties staan. Valsche democratie heb de politiek in alle huize gebracht. Je mot meedoen of je moet een kerel weze en tege de vuiligheid ingaan. Vóór de esdeapee en de communistische brulbekke òf der tege...."

„Ik ben geen esdee-apeëer, en geen bolsjewiek ook niet, hoor..” Sieuwert sprak zwak, bezig met zijn angstwekkende fantasieën. Brutaal langs hem heen, die Van Buren. Zei het toch niet zoo maar? zoo iets verschrikkelijks?

Bijna onzichtbare glimlach van Prins om Sieuwert's politieke bekentenis.

„Jij moet je herses gebruike”, drong Van Buren verder, „want ze neme je alles af, en je laatste boterham ook, as je niet waakzaam bent. Je ben toch een arbeider? Iedere arbeider mot nou uitkijke. Zich niet door die vuile kleineburgerij late kiste waar-ie bij staat.”

Prins gromde: „Dat gelul. Mot je toch zelf voor zorge? voor je boterham? Daar mot je voor wërke, voor je boterham. En niet wachte tot een ander je 'm toeschuijt. Dat je dankje mot zeggel”

„Of dat-ie je 'm afneemt”.

„Of dat-ie j'em voor je kokkert wegneemt”, zei Prins bij een beet in brood met rauw gehakt. „Doen ze jou, doen ze mij. Doe jij, doe ik. Dat is het gevecht, dat zal altijd zoo blijve. Nou dan. Je zegt het toch zelf. As je in de tropen geweest bent, en je hebt gezien en gehoord wat er in de Natuur gebeurt, dan weet je n' et. En voor de rest koeke.

Je best doen, zorge dat je derbij bent as der wat te halen is. Ik heb ook geen revolutie gemaakt toen ik in de kampong aankwam met vijftien man, en *laat nou net twee uur tevoren een ander de Militaire Willemsorde deruit hebbe gehaald?* Had ik ook kenne hebbe. 'k Heb de man later ontmoet. Had ik 'm der zeker kwaad om moete ankijke. Noul"

„Da's jammer, dan had je nou nòg meer sjans gehad. Maar ik zeg: hij moet geen onnoozel vertrouwe in de mensche stelle. Het gaat om de Militaire Willemsorde, wat zeg jij Sieuwert hè jonge? Ja, jij bent een ouwerwetsche", vleide hij Prins, „jij gaat recht op je doel af". Hij zag terzij naar Leida. Waar het leven zich tegen zichzelf keerde, wist hij eer nog iemand wist. Het was voor hem: „De groote humor in het leven van de menschen". Als van Buren zoo sprak of dacht, kreeg hij de vaart van dat soort blik op het leven. Bij momentjes. Een soort noodlots-humor: aanrichter van het feest om de zelfgekozen builen van den mensch. Leedvermaak zonder uitweg. Grandioze romans zou hij. Met dien lach om het Beeld heen. Een schaterlach bij de critieke momenten van lots-toespitsing. Af en toe schonk het leven hem een vleugje plezier, om zijn plannen. Ging hij bezig: jalouzie om anderer groot of gering succes verteerde hem de ingewanden. Vergalde hem het bloed. Hij was er ziek van. Ongeloof in den innerlijken glans tot welk beeldend vermogen ook. Grijns om den glans. Jacht

---

achter den glans. De Glans vlucht voor hem uit: een schaduw. Ontkenning van den glans. Bitterheid. Onmacht die zich uitput. Hij bedierf elken werk-opzet: twintig maal een ander genre dat had ingeslagen. Als een bezweete gek holt hij aan achter de Schlagers. Scheldt zonder ze te kennen. Bootst ze dan jammerlijk na. Succes ontzonk hem, met zijn eigenheid. Zelf-verwoester had in de politiek uiterst rechts gekozen tegen de arbeidersleiders. Vleide de letterkundige Bonzen van zijn land. Bij zijn aanbiedingen. Op hun jubilea. Om een enkelen keer in een officieel tijdschrift zijn naam te toonen bij de medewerkers.

„Ga je mee?” noodde hij Sieuwert met nadruk. Hij sloeg hem slapjes op den schouder. Sieuwert kon dat vriendschaps-aanbod geen weerstand bieden.

„Ja je moet een kerel worde,” zei hij buiten, „je moet zien hoe je bij open ooge der tussche genome wordt. Je ken hier eenmaal niks meer van redde jonge, of je moet een wonderstukkie uithale, ik zeg het maar voor jòu hoor, het benne mijn zake niet.”

Sieuwert kon niet antwoorden. Tegenspraak dorst hij tegen die honende overmacht niet aan. Bevestiging kon niet uit hem los.

„Ik zal je bij lui brenge, waar je wat aan hebt. Jij moet mensche ontmoete waar je waardeering vindt. We begriipe mekaar. Misschien heb je nog een kansie om nog tot je doel te kome”. Hij lachte Sieuwert guitig toe. Sieuwert lachte pijnlijk terug. Begeerte kwelde hem naar Leida, in Prins' macht.

Stoffelijke redding, bij Van Buren en de zijnen. En
wraak. Lust om zich te doen gelden. De wereld die
hem altijd onder deed liggen, ééns terug te treffen.
Zij zou toch wel haar zwakste kant ééns bloot geven?
Als zij haar zwakste kant naar hem blootgaf: met
nagels, tanden en hakken zou hij recht spreken.

ACHTSTE HOOFDSTUK

Beide werkelooze jongens, Piet Woudenbergh en Wim Draaier, waren bevriend geweest met Dina de Rooy's omgekomen zoon. Gingen samen naar de weduwe, steunbonnetjes te verkoopen voor de Internationale Arbeiders-Hulp. Een wedloop om den grootsten verkoop, een ploeterbaan. 's Avonds in de arbeidersbuurten, op het uitgaans-uur. Zaterdagmiddag bij het leegstormen van fabrieken en werkplaatsen. In de volle warmte van de lots-kameradschap, worstelen om stand te houden, met de zwartbedrukte roode bon-boekjes. Tegen koppige onverschilligheid. Dun-ijzeren egoïsme. Schoolsche partij-haat. Rauwe willigheid.

„Eéntje”.

„Mijn vier!”

„Drie voor mijn”. — „Mooi zoo. Wij danken U!”

„Vijf stuks”. — „Asjeblief. Goeie”.

Zaterdagavond op de wijk-markten. Bij hel stal-letjes-licht en wild geschreeuw. Tusschen de mompelende, zwellende, eindelijk vijand-scherpe debatten in. Leger des Heils. Sociaaldemocraat. Communist. Syndicalist. Anarcho-communist. Religieus-

---

socialist. Religieus-communist. Christen-anarchist. Heiligen der laatste dagen. Katholiek-democraat. Christelijk Gereformeerd. Uiterst links anti-parlementair communist.

Vrouwen langs de stalletjes:

„Mot me man maar doen hoor. Ja, die heb ze wel genomen”. Sjansjongens troeven de ouwere nog af. Lachnikjes toe van de hartelijke vrouwen. Steun voor uit de kampen ontslagenen, in conflict met uitzend-organisatie's en justitie. Overal bij de tewerkstelling verzet. Vakvereeniging van groote oude democratische partij en syndicalisten hun vertegenwoordigers in de „contact-commissie”. Wilden dragelijke verstandhouding. Redelijk protest bij al te prikkelende tekortkoming: in laag-conjunctuur geen revolutionaire acties. Socialisme vanuit economischen bloei. Bij de communisten schrapzetting tegen verpaupering; eischen stellen en opdrijven; nooit verzet aflaten. Vrees voor berusting. Aanschroeven van het gevoel der klassen-tegenstellingen. Crisis als schuld-daad van productie-bezitters, basis voor bewustmaking. Eisch van het volste recht: eisch om de leiding in samenleving, uit handen die faalden. Overal in de kampen stelselmatig levend gehouden verzet: geschillen met de bazen, over uurgeld, regen-loon, schatting van aangenomen werk. Met de Koks die de Keten beheerden. Met de leiding om ligging, voeding, broodgeld. Om vrijaf op alle Zaterdagen, om dokters-hulp en dokters-gezindheid. Regeering ontsloeg

de revolutionaire voormannen, soms met steun, soms zonder. In de steden terug: nieuwe bloedige straatgevechten, dag aan dag. Half of heel verboden demonstraties uiteengeslagen. Jaren gevangenis waren al uitgedeeld. Op de vergaderingen, in de bladen van de beide actiefste partijen, in de gemeenteraden, het Parlement, diepe vijandschap. De oude partij, reëel, met haar massa's leden, tot diep in de kleine burgerij. De nieuwe, uit de oude voortgekomen, na-oorlogsch pas positief geplant, omzoomd met anarchistisch ontstane groepen tot in het pauperisme toe, reëel. Niet uitgezonden, in de vakbonden georganiseerd, kregen periodiek, van Bond en Rijksregeering samen, een deel van gemiddeld loon. Met de georganiseerden tijdens de stopzettingen van hun organisatie-steun hadden de ongeorganiseerden te trekken van de Plaatselijke Armbesturen en Rijks-crisis-instelling. Onzekerheid daar: verslagen berusting, of verzet en botsing met ambtenaren en politie. Woudenberg en Draaier waren niet georganiseerd, ook geen partij-leden. Beide, Wim Draaier het meest, bezwaren tegen parlementaire werkzaamheid en het opnemen van burgerlijk geboren elementen in de leiding. Hier en in Rusland en het verdere buitenland: elke droppel levend bloed van de „overzijde” misleiding en provocatie. Draaier het heftigst tegen Raad, Parlement en verkiezingen. „Zooals de S.D.A.P. in de verkiezingsmanifesten schrijft: „Aan de burgerij”. „O. Die”.

„Die? Daar kom je toe, as je dermee begint om stemmen te vangen. Wil je steeds meer”.

Geloofden alleen in onmiddellijke economische en politieke actie onder arbeiders-leiding, leiding van den eigen nood, onbezoldigd, ongevierd, zuiver kameraadschappelijk. Met Louw de Jongh warm bevriend. Partij-communist hoewel ook innerlijk met weifelend voorbehoud. Trouwe klanten van vergaderingen, bijeenkomsten en demonstraties. Bekend met het vluchten voor de klappen van de gummi's en de latten. Achtten geen kans meer mogelijk en nastrevens-waard, om boven de massa's der hunnen te stijgen. De levensweg enkel als arbeider beter lot bevechten, met de massa's, op de uiterste linie. Wisselden kalm of heftig, maar bevriend, hun verschillen uit: door de stad, heele dagen, of thuis. Waren afgezakt naar volkslogement in de binnenstad. Armbestuur betaalde den kostbaas zeven gulden voor elk; van Vaderlijke logementhouder aan het eind van de week elk een kwartje; bij de zwelling van het verzet overal was boven hun uitkeering hen een gulden zakgeld gegeven. Sieuwert wist ervan, vreesde de sociale inzinking van het stads-asyl. At nog slechter dan hun rats met tweemaal per week een stukje vleesch; hield zijn hoed en overjas en zijn hoop op goede kansen. De jongens lachten erom. Hadden het vuil van de verarming, het gemis aan alle verfrissching eenmaal gekozen als on-ontkoombaar voor de innerlijke rechtheid; de rest vergeefsche worsteling en zelf-

verminking. Een gulden weekgeld, voor alles, buiten slapen en de voedsel-basis, en geen dubbeltje komt erbij. Van Maandag tot Vrijdag meestal zonder een koperen cent op zak. Zorgen in het kosthuis op etenstijd bij de bak te zijn, of het is knudde. Dan nog liepen zij dag aan dag hol. Radeloos verbitterd naar het lichaam, door de weelde van de burgers heen. Elke goed gekleede burger of burgeres een doodsvijand. Café's, vrouwen, auto's, rijke keukens. Kostbare kleeën. Winkel-etallages met schatten aan eten en spullen. Tot den grond toe van het ontstaan van dat alles peilen zij, met hun grooten, wilden, toch beklemden honger. De voortbrengers, zij. De kenners van de grondstoffen. Van de opgejaagde prijzen. Van de middelen waarmee het alles betaald wordt. Van de slimheid in de organisatie, die overgave eischt van alle kracht geslachten achtereen, om iets daarvan het hunne te doen zijn. Af en toe een aanval van woede: de verbeelding in brand. Vuur bij Woudenberg; bij Wim Draaier lichte laaie. „Uit hun hoerekroegen moest je ze halen. Van hun vreetpartijen weg. De vrouwen aansleepen en stuk voor stuk opvreten. De hoedenpooiers voor de straathonden. Een miljoen kantoorpooiers voor de zwervertjes; lusten ook wel 's wat. In de drek dermee. Ha! „de boeren deromheen! in hun drekputten! de dochters met de dames leeren wat jonges zijn. Honger, ik heb honger godver — ik kan de wereld leegvreten, ik slik alle onkruid in, een goeie maag gooit het vuil der wel van weg.”

„Ja, ik krijg ook wel 's trek. 't Is maar zoo bedonderd: daar be-je der niet mee. Al was je heelemaal zoo vèr, daar heb je nog geen orde mee.”

„Ik heb bloed aan jouw orde. Wat orde. Vijftigduizend zulke lollige jonges zooas ik hier loop, en voordat het avend is, hebben de burgemeester en de hoofdcommissaris allebei schoon ondergoed noodig”. Hij liep er recht bij naast Piet voort, scherp van plooi om vroeg-ouden mond en oogen, als messen. Voor de hoeders van den dag-regelmaat onvatbaar. Vreeswekkend voor wie zich schuldig mocht voelen.

Daarop is de vergadering stilling en troost. Aansluiting op den tegenstand. Prikkeling van hun sjoege. Warmte in de speelschheid van een grap, op naakte echte basis van sombere werkelijkheidsken-
nis. Daarop is de demonstratie een on-ontkoombare poging. Den ban te beuken, die zelfs de eischen niet gesteld wil zien. Stormproef op de groote gok van de algeheele overwinning. En op de krankzinnig begeerde verovering van de kleine materieele winst: een gulden meer steun in de week. Sluimerende onlust al tegen het inkomen van de parlementaire functionarissen, de allernaasten. Haat aan de oude partij die de stakingen in de keeten wil voorkomen. Geschillen wil bijleggen, uit vrees voor de reactionaire regeerings-elementen. Hun toorn overdrijving noemt, hun waagstukken kleineert, hun geringere getal-kracht hoont. Hun nederlagen, op een enkel exces na, met bedekte tevredenheid vermeldt,

als rechtvaardige straf van dwaze aanval op de orde. In haar krant bij dienst-jubilea van de politie hun doodsvijanden viert, met foto en huldigende woorden. Haat tegen de Gardisten die beide partijen, de hunne het meest en bijna uitsluitend de hunne, te lijf gaan. Met tegen-geweld, langzaam sterker georganiseerd. Door de ongenoemde rijken betaald. Van de regeering uiterst gewelddadig optreden eischen: gevangenneming bij elk teeken van verzet tegen de geldende zede; opheffing van elke uitings-mogelijkheid. En die beginnen hun openbare bijeenkomsten te saboteeren. Gedreven door een haat, in toegespitste felheid aan de hunne gelijk.

Op weg naar Dina de Rooij zei Piet:

„As ze niet koopt, as ze tenminste dan maar goeie koffie en een boterham geeft. Dan is 't ook al dik voor mekaar”.

„Ze koopt bonnetjes ook. Ze heb wel”.

„Poen? Arm wijfie”.

„Poen!”

„Oele. Arm wijfie”.

„Ik heb gehoord van niet”.

„As je me nou. Wie maakt je dat wijs”.

„Die spinnekop. Die schrijver van boeken.”

„Van Buren?”

„Hij heb het van die druif, van die broer van Louw de Jongh. Die z'n meid komt bij der overhuis. Die juffrouw. Die verpleegster”.

„Asjemenou. Grooter leugenaar dan die spinnekop bestaat er niet. Een smuigerd hoor.”

„Ze zit er dik bij”, zegt ie. „Een potstertje. Een beste erfenis of zooiets”.

„Kan 't niet geloove hoor. Evegoed een reuzemensie. Laat ze ze dan maar hebbe. Maar wantrouw die gooser anders in alles wat-ie smoest hoor. Laat je daar niet onbetuigd in”.

„We motte der geld vrage voor de Beweging”.

„Och nee....” zei Piet Woudenberg, „heb toch geen haast”.

Een blonde en een donkere jonge. Eén met een pet op, de donkere. De geelblonde met zijn kuif staande op zijn barsche hoofd, met vriendelijke oogen. Dina de Rooij aarzelde wat minder met opentrekken, omdat zij niet alleen was. Marietje Minke zat bij haar.

Een kleinburgertjes bovenhuisje in een dwarsstraat bij den Amstel. Zij voelde er zich schuldig verzorgd, met die veiligheid van dat geld. Al toonde zij die niet. Al werden de gemakken voor haar ouderdom schuchter en zeldzaam binnengehaald. Drie van armoe en dood geteisterde huwelijken. Hadden haar wonderlijk gaaf gelaten. Nauwelijks grijs. Bijna rimpelloos. Tot drie maal toe een man verloren. Zes kinderen moeten overleven. Vanwaar die kracht die haar monter hield? Klein, dun, donkergrijs vrouwtje. Gitzwart tot haar vijfenvijftigste. Haar leven lang arm, tot in het broodelooze. Geslagen door het leed om kinderen die kommerlijk

wegsterven. Als met een verwijt in hun blikken. En daar, op haar zestigste, die loterij. Na alle vergeefsche hopen. Na alles van zich te hebben zien wegslaan. Eén jongen nog, in Amerika. En de laatste hier door de kazerne ingeslikt, en in den grond gespuwd. Dat dwaze. Dat binnenploffende. Een geluksboodschap. Een smart, omdat het te laat komt. Uit het buitenland, het ongekende. Van een stiekum lot: opgespaarde dubbeltjes. Zestigduizend gulden. Nu alle leed al geleden was: verlegen zat zij ermee. Zelfverwijt: dat je het niet eerder hebt binnengehaald dan. Voor de jouwen. Als je 't dan toch kunt! Onmacht tot zuchtens toe. In stilte voor je heenstaren. Dat je mannen en kinderen niet terug kunt halen. Ze vergoeden wat je ze dan te kort liet komen. Spijt. Het geld aan stukken scheuren van spijt. En alles. En jezelf. Is het leven dan zoo boosaardig? Is het een geniepige grap: hier heb je het dan, wat je altijd hebt afgesmeekt? excuseer, het is een beetje laat geworden". Dagen lang suf-fen, alleen met dat smartelijke, wild makende vraagstuk. Herinneren. Aan de tranen toe. Eruit loopen. Tot niemand iets kunnen zeggen; zij en de wereld een stomme en een doove. Weer zitten. En niet begrijpen: waarom zijn zij er niet bij, de dooden die zij niet genoeg te eten gaf, die hongerig van haar weggingen? En langzaam, als voorheen: het slikken en verwerken van het leed. En die innerlijke wil: een mensch moet leven. Toen ze voor het eerst alleen gelaten stond: geen andere kansen dan een

---

tocht naar het Armbestuur. Toen was het toch ook: een mensch moet voort. Is ze ook alleen; dit is toch zeker een fingerwijzing: een mensch moet leven. Maar dit doet haar leven met haar dooden. Het gekke geld, wat moet zij daarmee? Zestig gulden alle weken te verteren, zij alleen. Durft er niet van praten. Zoo bang voor alles, als ze het eenmaal haar bezit moet gaan voelen. Wie zal het haar laten. Altijd heeft de wereld gebrandschat. Alles wat zij had. Haar vodden. Haar broodschimmel. Het zwoeggeld van haar mannen. Haar kale stoelen. Haar zwaar opgebrachte huishuur. De loontjes van haar kinderen. Weet de wereld wat zij in handen kreeg: zij zal op haar aanvallen. Haar met list bedriegen, ondoorzienlijk. Haar weer met leegte handen laten zitten. Bitterder en verlatener dan ooit.

Voorzichtig, voorzichtig. En dat drukt. Dat klaagt aan. Dat jaagt op. Armoe rondom, bij de weinige kennissen. Vroegere bureu. Familie. Kinderen die in gebrek wegteren. Vrouwen ingevallen en aschgrauw: Uitgedoofde oogen, stompzinnige jacht achter de zorgen aan. Zij, met haar gekke geld. Langzaam, berekend, durft zij maar naderen. Een kwartje, een halve gulden. Een versnaperingetje. Geen verklaring. En de plotselinge oogenblikken van het volle besef: zestigduizend gulden. Haar leven lang overvloed, als zij wil. Wie houdt het uit. Een kleine zwakke vrouw, met een gebroken pols, in het bad, vertelt haar machtige vriendelijke verpleegster het geheim. Hoe het onbegrijpelijke lot haar heeft on-

---

derscheiden. Vertelt het met oogen als in de biecht van een misdaad: veroordeel me niet. Neem het me niet af. Lever me niet over. En zij heeft nog dadelijk spijt. Waarom? Zij weet het: gestraft moet zij ervoor. De wereld weet het nu. Zal het haar afnemen. En meer nog. Ja, wat. En zij mōest het de wereld overgeven. Kon het zoo verzwegen niet dragen, zij alleen.

„Dan zal 'k maar 's een kopje koffie voor jullie maken hè? En een boterham?”

De jongens lachen, zitten gemakkelijk. Dina de Rooy ziet hun vuile armoe. Gaten in hun kleeren. Hun jonge huidskleur vaal-grauw en kil: gemis aan sappigheid. Zij ontroert. Aan den muur hangt het portret van haar jongen, hun maat. Zij zou hen om den hals willen vallen. Hun de zakken volstoppen met rijksdaalders. Duizend bedenkingen weerhouden haar. Gierigheid dringt zich aan haar op, als beheersching. Ingetoomde vreugde speelt over hun brood en koffie; listig bedrog, voor hen een feest. Zij weet nog, zelf bedrogen te zitten. Voelt zich bij de grijnzende bezitsters ingelijfd. Bevuild van schuldigheid tegenover het eigenste.

„Ja, die bonnetjes”.

Zij lacht scheef naar Marie Minke. Weet óók van niks. Niemand weet. Iedereen wordt voor den gek gehouden. De heele wereld. En zijzelf.

„Ja, ik had ze ook al bij me hoor”. Marie bloost erbij.

„Jij? Psst”. Piet Woudenberg doet verbaasd.

„Maar ik wil jou de wind niet uit de zeilen nemen hoor”. Zwaar gesjochten ziet die jonge eruit! Tenminste in z'n kleeren. Schoenen maggen ook wel 's gemaakt. Van Louw's laken een pakkie. Houdt evengoed z'n kop met groot lef boven water. As je 'm in het bad stopt en je trekt 'm een nieuw pakkie kleeren an, is-ie als de sjiekste meneer. Schoon boordje, een mooie das, die strik je voor 'm, met een speldje derin. Moet je net bij hem mee ankomen. En toch is dat wel fijn, voor 'n jonge zooiets te doen. Ieder z'n eigen ideeën, hij wil andere dingen van je dan dassies strikken. Dat kan ze toch zeker best verdragen? Godzal me, wat een lekkere fijne jonge had ze aan 'm gekregen. Geen kans Rietje. O, hij had bij haar wel een of ander gekregen? Je weet niet wat. Maar bij haar zou-die niet zoo gauw aan lager wal raken. Als ze 'm eenmaal had, bij haar deed-ie alles wat goed voor 'm was. Een winkeltje beginnen. Ook ecnig met zoo'n jonge, een winkeltje? Ja, in Rusland daar heb-ie werk. Maar voor Rusland be-je toch een beetje bang. Wel een beetje erg vrij daar, voor de mannen. Zou ze 'm daar niet kwijtraken? Verbeel je, dat je 'm hebt, en dat je 'm kwijt raakt. Je hield 'm met je tanden vast.

Een zachte gloeiing in haar. Beheersching heeft hij haar al wel geleerd. En Gerrit Tak, aan de andere kant van haar gevoelens. Toch toont zij een blosje van opwinding, in zijn onverwachte nabijheid.

„Je doet maar wat je 't beste dunkt hoor”.

Zij bloost wat sterker.

„'s Anders ook vreemd, daar bij jou, die bonnetjes....”

„Vreemd? Da's voor Louw de Jongh toch zeker niet vreemd?”

„O be-je daar nog? Ik dacht dat je getrouwd was. Be-je nog niet getrouwd?”

„Volgende maand”, zei ze. „Wordt hard aan gewerkt”. Zij schoot in een verlegen lach. „Weet je geen mooie woning voor me?”

Hij zag met groote oolijke oogen. „Ja, me schoene binne nogal ruim”.

Wim Draaier zei, bij een groote slok koffie: „As z'n hart der dan in zakt, he-je 't meteen warm”.

Dina de Rooij verkneuterde zich. Zag steels naar het meisje en haar stille opwindning. Maakte haar zoo mooi. En zoo lekker, die visite toch, om haar heen. Zoo bevreemd.

„O, dan rentenier je nou”.

„Ik heb gestaakt aan de Blikfabrieken. En nou heb 'k in de beschuit gewerkt. Dat ging niet al te best”. Zij keek naar de punt van haar lage bruine schoenen. „'k Wier zoo misselijk de heele tijd, van die deeglucht”. Zij lachschokte weer. „Ja, je komt der wel doorheen. Maar ze gaven me gauw de bons, zie. Te dicht bij de Blikfabriek hè? Staking stond der zoo slecht niet voor”, betoogt zij met heimelijke koketterie naar Piet. Piet heeft haar precies even heimelijk door. De wilde Wim Draaier

neemt haar met ernstige zakelijkheid voor honderd percent zuiver.

„Maar der wier onderkropen hèn? Louw z'n lekkere broertje heb d'r nog voor maffer gezeten. Ja die”, knikte zij, „ja zeker, die Sieuwert. O die is overal bij waar wat te bederven valt, die.”

„Dat was daar aan de Zaan hèn?” Piet krijgt zijn ernst terug. Heeft eerst zijn lachen nauwelijks kunnen houden om haar bluf op het kantje af. Met die groote woorden, uit dat smoelwerk van die meid. Mokkels maken der soms wat van. Zit toch zuiver over een maand aan tafel met eentje van de Modernen, die de staking daar verboden hadden. Zit hier voor Louw en hun te smoezen of het achttien karaats communiste is. Hou je daar maar 's als 'n tafel bij. Maar die rotkerels toch maar. Zoo'n broer van Louw.

„Ze bennen der van de R.V.O. geweest. Om door te laten staken. Maar de Moderne wouen doorwerken. Zijn der een stuk of zes uitgegaan. Nou, ondergeteekende der ook bij. Zodoende”.

De jonges nikten.

„Ik krijg nou werk bij de Suikerwerken, een aanstaande week”.

„Zal jij zoet thuis komen bij je man”.

„Werkt ze door?”

Dina de Rooij viel trots in. „Ja, ze blijft werken. Vrijheid blijheid, hèn meid?”

De jongens lachen tot elkaar. „Nou affijn juffrouw de Rooij. Laat ons nou strakkies maar met

---

een pakkie steunbonnetjes minder naar huis gaan”.

„Ja, jullie bennen dervoor gekomen. In alle gevallen koop ik wat bonnetjes. Dat is m’n plicht”. Zij staart voor zich uit. „’s Kijken hoor, wat ik missen kan”. Zij liegt „Tien dan? Is dat goed?”

Een schrikje als, na een nieuwen bel, Flip van Buren de trap opstormt. Sieuwert de Jongh hem na. Van Buren doet joviaal.

„Ha! twee vliegen! Jullie zitten hier als twee vliegen op de stroop!” Klapjes op de schouders.

„Wat heb ik nou zoo opeens een visite! Moeten zij ook koffie?”

Van Buren draaft door. „U woont hier prachtig! Kijkt nog op de Amstel! ’k Wou ’k zoo’n kamer had. Om me romans te schrijven. Ja, me eigen dan.”

Hij eischte voor de tiende maal belangstelling voor de geschiedenis van de samenwerking met Toon van Hal. „Zou ’k hier prachtig kenne werke. Heb U geen kamer voor me? Ik betaal met roem! Ken U later vertelle dat de groote auteur Van Buren hier *gewoond*, „*geleden en gestreden*” heeft”. Hij zette zijn stem uit; wendde zelfspot voor. Verlangen en bluf van den bedriegelijken opkomeling. Zij stuitten af op onwil rondom. Pijnlijk zwijgen.

„Ik heb wel een kamer, maar die is verhuurd. Da’s een Duitsche kokkin, die woont bij me. Anders was de huur een beetje hoog voor me zie. Nou, daar kan U wel een boek van schrijven as U die hoort. Van de partij waar ze dan gewerkt heb”.

„Ja toe maar, klaag maar! wij wete wel waar de cente zitte.”

Sieuwert zweeg gespannen van dat hij boven was.

„Al die kleine bezittertjes samen. Steunbonnetjes?”

Van Buren werd bleek. Zijn neusvleugels trokken.

„Be-jullie daarvoor hier? om jullie zakke vol te spekke met die vuiligheid? Daar mot U nog noodig voor gevel!”

„Waarom zou ik niet....”

Marie Minke glimlachte laatdunkend.

Behalve Dina de Rooij van terzij, keek niemand naar Sieuwert.

„Omdat het tege Uw eige belang is, mensch!” riep van Buren. „Tege Uw eige belang! Die lui nog aan de macht helpe, dan bent U niet meer beschermd! Ze neme U toch Uw kapitaaltje af? Begrijp je dat nou niet eens?”

Dina de Rooij verschoot. Keek naar Sieuwert.

Die stond valsch zwijgend. De Aanbrenger.

„Me kapitaaltje?” Ze had bijna geen geluid. Greep naar steun bij Woudenberg en Draaier.

„Ja 't is goed”. Van Buren riep het zuur lachend. „Hou U maar van de domme. Maar het is je gegund, moeder”. Hij klopte haar op den schouder. „As je 't maar niet verkeerd besteedt zie? Want ik moet eerlijk zegge, dan zou ik 't jammer vinde dat U het hebt. Ja dan zou ik het een schande vinde”. Zijn gezicht trok scheef. Hij loensde naar de werkelooze jongens. En naar de steunbonnetjes.

Dina de Rooij kon niet opzien. Zij voelde zich

aangegrepen of zij verdeeld werd. Bijna tegen haar aan, in het kleine kamertje aan de straat, stonden de manlui om haar loterij te vechten.

Van Buren viel brutaal aan, vol haat. Flesschen-trekkers-bons moesten verbrand. Kwamen hier op de centen af om er gauw van te halen, voor een lui leven. Gauw derop af.

Wim Draaier viel hard uit: wat zij hier dan kwamen doen? Met een of andere smoes. Om een beetje méér geld dan zij.

Het werd een gevecht over de werklozenkampen. „Kapitalen!” bitste van Buren, „verdienden de lui-lakken. In Castricum werden de heeren 's avonds en 's morgens met auto's gehaald en gebracht. Staakten nog, om bontjassen te kunnen overhouden voor de duurste bioscoop-rangen.” Sieuwert bevestigde: „Och man, een groote sigaar en een heele groote borrel”.

Zij vielen uit: „Je liegt het, vuile arbeiders-bekladder!” Sieuwert werd bleek. Haalde het weer op. Had altijd gezegd: ze mochten hem sturen. In plaats van jaren lang zich te vervelen. Lieten ze hem geld geven, waar het was, dan zou hij toonen. Liet hier, de juffrouw, hem geld geven voor Prins zijn zaak. Dan zouden ze hem zien. Dat zou tenminste een daad wezen.

Dina mompelde bleek: „Zooveel heb ik niet”.

Van Buren, daarop, woedend tegen Sieuwert's arm. Dat was zijn bedoeling niet: Sieuwert enkel voor zichzelf te laten opkomen. Maar Sieuwert,

hier op dit punt, besloten terug. Voelde Dina de Rooij's ontsteltenis. Schudde er dieper in. Hij wou werken, zei hij dreigend. En centen had hij niet. En die waren aan hem besteed.

Draaier en Woudenberg hoonlachten. Begonnen een tegen-aanval, met harden klem: Als in Beilen negentig man naar een half dozijn communisten hadden gehandeld, dan was dat het bewijs dat dat half dozijn het meeste ruggegraat had gehad. En zij, ballen gehakt, ver-raders, mochten hun leven lang daar in de wand-luizen en de vlooiën dwang-arbeid doen. Dwang-arbeid was het! Een tijd lang drie en een half uur van de trein naar de keet lopen. Later met de autobus een kwartier! Zes man in elke keet, met zes bedden. Zelf alles schoonmaken, tot de vuile borden toe. Werken van zes tot zes. Negentig uur halen in twaalf dagen, in de zomer. Ja, in de heerlijke zomer, waar de mensch recht op had. Om beurten zware krui- en graafdienst, gewend of niet gewend. Een half uur rust werd opeens twintig minuten. Naar de baas. Naar de regeerings-consulent. (Piet Woudenberg schreeuwde nu in éénen door. Een klok-stem. Had hen in den ban van zijn hartstocht). Van de regeerings-consulent eerst aan het werk, op de oude voorwaarde dan. En de minister telegrafeert terug: twintig minuten. Toen hebben de communisten de staking op touw gezet. Ja. Allemaal teruggestuurd. Zonder steun. Ja. Is dat dwang-arbeid? Begrepen zij dat? Nee, dat begrepen

---

zij niet. Dat kon een arbeider na de oorlog niet meer accepteren. En dat kon iemand van vóór de oorlog niet begrijpen! Hij keilde de voorbeelden tegen hen aan. Eindigde met een ander uit Drente: Militaire politie die dag aan dag sarrend om de arbeiders heen kruiste. De arbeiders met handen die bloedden, vol blaren, aan kruiwagens met zestig tot zeventig kilo, door het mulle zand, meer dan tweehonderdvijftig meter ver. Buikkrimp en buikloop van het vuile putwater. Geen privaten: een nabijliggende sloot. Vijftig tot vier-envijftig werkuren minstens per week. Was dat dwangarbeid? En daaromheen die Militaire politie, met revolver en sabel, heel den dag door. Na tien uur 's avonds nog licht in de huizen waar arbeiders ingekwartierd zijn: militaire politie het erf op, vragen *waarom de mannen nog niet naar bed zijn*. Was dat dwangarbeid? Wie protesteert, moet zijn naam opgeven. Toen een groep arbeiders met verlof naar huis ging, duwde de politie hen hals over kop in de wagens. Was dat dwangarbeid of nièt! Maar zij wit-gardisten verkocht en geleverd mochten dat heerenbestaan dan graag krijgen. Voor de rest van hun leven. En niet klagen. En geen rapport uitbrengen. Stom ondergaan. Hèm best dan”.

Marie Minke zat met groote oogen Woudenberg's hartstocht te volgen. Zijn stem sloeg als een galm-klok door haar ooren. Plettend. Toch nog op vangenden tegenstand. Warm. Van Buren en Sieuwert stonden gegrepen van het innerlijk ge-

---

weld. Bleven onwillig. Minachtend. Wim Draaier wroette in zijn drift. Stond recht en lang. Hoog in zijn schouders. Een blazend dier. Groef zijn woede op: Het gaf niets! Elk woord te veel voor die modderaars.... Logen maar wat raak, om hun eigen klasse te bevuilen! „De dictatuur!” schreeuwde hij, „voor jullie, godver! Slà zullen we van jullie maken!”

Sieuwert en Van Buren, onder den druk van het heengaan der beide andere mannen, vertrokken. Van Buren vroeg nog:

„Je hadt de juffrouw nog wille spreke, niet?”

Sieuwert aarzelend: „Ja. Nou ja. Dat komt nog wel 's”. Met zijn lange jas en zijn hoed op, vóór haar. Zijn blik sloeg neer en weg. Vrees-gedachten bij Dina. Zouden terugkomen, nu ze wisten. Sieuwert's ontwijking ontnam haar het evenwicht. Aarzelend de gulden voor de bonnetjes. En de jonges verder laten gaan. Zonder iets. Ze haast terug willen roepen: ik koop er driehonderd! En voor jullie een vestzak vol guldens!

Maar niet meer enkel om hen, nu. Nu om bescherming tegen die anderen. Op de trap Van Buren woedend tegen Sieuwert. Dat hij de Bolsjewieken de buit alleen liet. Verkeerd had gesproken. Dina sloot achter hen. Vond Marie nog. Dorst van geen geld te reppen.

„Je denkt veels te veel over die jonge. As je toch zoover bent met een ander”.

„'k Vin 'm toch zoo'n èchte. 'k Ben eigenlijk dol

op 'm". Moederschap schokte in haar. De oogen vochtig.

„O meid, aj zoo begint. 't Is jouw zaak. Maar hoe ken je dan....”

Dina de Rooij, toen Marie heen was, viel in een stoel. Benauwenis van onveiligheid. Een diepe kwelling, dat geld. Een straf. Een verlangen kwam op, om bevrijd te zijn. In veilige armoe, als de anderen. En dat kon niet, nu. Het had haar vast. Het had zich om haar geslingerd. Onmogelijk, om het niet te hebben. Dat geld.

NEGENDE HOOFDSTUK

Een middag was zij met Leida naar het R.A.I.-gebouw: tentoonstelling De Suiker. Stil verbitterd tegen Leida's belofte-schennis. Geen van beide dorst den omgang af te breken. Dina had zoo weinig: Frau Steige kwam 's avonds laat thuis: goeienacht. Ging vermoeid slapen.

Een paar spijtige woorden tot Leida. „Heb U 't toch verteld.... wat ik U toen in het bad zoo zei. Ik dacht dat je 't wel vóór je zou houden....”

Op Leida's berouw weer bang, blijvende onstemdheid te toonen. Het feit er te sterk mee te onderstrepen. Door een breuk: nog bedreigder en onbeschermd te staan. Zij kon niet onder dien druk vandaan, sinds dien middag dat de vier mannen bij haar waren. Wrange poging nu, het plezier van de ontspanning los te werken uit die beklemming. Het was vergeefs. De enorme hal van het tentoonstellingsgebouw geillumineerd. Vol met alles wat de pijnen der kleinburgervrouwtjes in glansjes kon opvangen. Van de Suiker de garage-vormige hal vol. Vanaf zijn wording, zijn aanwending, tot zijn ondergang toe in opgestrikte en gemeste bon-

bons. Zoetheid in het product. Zoetheid in de aanvulling. In den tooi. In de kleurtjes zoetheid. In de opdienings-middelen. In de aanbieding en den glimlach van den verkoop. Zoetheid in de stemming van het gevolg. Tusschen de stroomen vrouwen in uitgaanskleedij: glimlachjes, knikjes, tegemoetkomendheid. Overdadige beleefdheid bij het uitwijken. Gretigheid tot aanknooping. Vergenoegdheid. Zij waren onder elkaar. De toegangsprijs waarborgde een minimum welstand. De opschrikkende nood, de hongerbleekheid, de gescheurde beleedigende kleeven kwamen hier niet binnen. Gegons. Beschaafde kermislucht van de demonstreerende chocolade- en suikergoed-bakkerijtjes. Muziek. Dames en heeren aan de keurige stands naar de mode gekleed. Onberispelijk. Nauwelijks merkbaar hun kennis van onderscheiden en schatten der koopers. Het arbeidende personeel aan de model-werkplaatsen smetteloos-hygiënisch in kleeding en materiaal-behandeling: snoep-ijs-fabricage; bonbons-ponsmachines; chocoladerepen-toovenaars. Krentenbroodbakkerij. Zacht verlichte koepel-étalages, Grieksche tempel-winkels, Villajètstands, straalden met de herberging van hun werelden vol zoetheid. Proefsalons van wijn en limonade ingericht tot Zondagmiddag-vertrekken met alles-aan-kant. Op zware loopers, bij onhartelijke stoeltjes, bluffende tafeltjes, die voor de angstig gekozen bezoekers den schenkwijs droegen. Conversatie als een wandeling door een porceleinkast. Met voorzichtige eens-

gezindheid bezagen Dina de Rooij en Leida het alles. Een stand van suikerwerken had het humoristisch succes getrokken. Honderden pralende flacons peerdrups voor de snoepwinkels. De vrouwen giechelden er onbedaarlijk om den portier. Een levensgrootte pop, in liftjongens-livrei. Betuigde zijn eerbied voor de dames. Gehandschoende hand nam de pet van het hoofd. Liet ze weer zakken. Lichtte ze weer. Mechanisch lachend groetend als een Golem. Prikkelde de onbewuste gevoelens der vrouwen, van wraakzucht en onbevredigdheid. Twintig minuten bleven er de vrouwen staan. Steeds meer. Geboeid. Giechelend. Gillend. Tot blind sadisme getroffen. Leida onderging het ook. Schoot in een lach. Keek rond als alle anderen. Begreep niet. Genoot. Dina de Rooij, in haar onschuld, hoofdschudde: „Ze maken der wat van”. Zij snoepten overal gratis: bonbons, versche caramels, pralines, warme koekjes. Kopjes thee, ingelegde vruchten. Die climax van buitenkansjes had ten slotte de kinderlijkheid uitbundig gewekt van de beide onverwende vriendinnen. Dina de Rooij was een oogenblik haar beklemming te boven. Plotseling rukte zij aan Leida's arm: alles bedorven. Aan een limonade-stand stond de heer: Dekker als chef, in gesprek met Van Buren. Geen van beide mannen dacht aan groeten, hoewel Dekker bij Dina binnen was geweest. Eenige keeren, door den jongen de Rooij vertrouwd.

„Ajesses. Nou ga 'k weg”.

„'t Is Uw nachtmerrie, die man. 'k Vin 't ook een akelige man”.

„Ik kan 'm niet zien. Ik had nog beloofd ook, om naar een andere bazar te gaan. Van de arbeiders-Hulp.”

„O ja?”

„Dat hadden die jonges van Draaier en Woudenberg me gevraagd. Dat is een bazar, daar is de opbrengst van voor die der uitgestuurd bennen, van het grondwerk in de werkverschaffingen. En die nou heel geen steun krijgen, zie”.

„O, da's communistisch hè?”

„Dat geloof ik wel. Tenminste wel van die kant”.

Daarvoor had Leida geen sympathie. Dina dacht dat ze nog wel mee zou gaan. 't Moest aardig wesen. Nee, dat was niets voor Leida. Menschen die overal, zou ze maar zeggen, rumoer uitsloegen. Onverantwoordelijke lui. Als ze de mensen eenmaal zoover hadden, voor hun doel, dan lieten ze ze ijskoud aan hun lot over. Dina ging geen debat aan. Hield haar verre genegenheid vast.

In de lunchroom pas kwam Dekker Dina de Rooij te herkennen. Kwam na Van Buren binnen. Oogenshijnlijk zonder verband met hem. Een kleine handelsreizigers-auto voor de deur. „Dekker, van Dekker en Kroese's fabriek van limonade en gazeuse dranken. Ook tevens vertegenwoordiger van groote

firma's op gebied van café-inventaris." Bolrozig, gezet. Groote hond bij zich: hij kwam niet voor zaken. Nam bij het buffet zijn hoed af naar alle kanten. Toen hij even gepraat had, plotseling, met nieuwen hoed-groet: „Hé! dag juffrouw de Rooij! Hoe gaat het u. In geen jaren gezien! Ouwe kennisjes!" Hij lachte erbij. Kreeg geen asem of blik. Negeerde het. Het hondje van den longzwakken Bonte jankte erbarmelijk om het aanstappen van Dekker's Duitschen herder. Rank, schoftig, grijpensklaar.

„Minka!"

Willem Bonte vertroetelde zijn smoezelbeestje tegen zijn kapotte broekspijp. „Kom maar hier hè? Wat doene ze jou".

„Is het een politiehond? Zeker een politiehond", vroeg Sammetje Lam.

„Een politiehond is het niet. Maar ik kan U vertellen meneer...." Dekker genoot van dat inleidend slagwoord van zijn soort, tien jaar geleden het eerst gedurfd als op zijn tiende de eerste cigaret. „ik kan U vertellen meneer.... Zij is misschien nòg beter als een politiehond. Ze is trouwens van een goeie kennis van me. En die is wèl bij de politie werkzaam geweest, ziet U...."

„Nou dan is het toch een politiehond".

„Officieel mag ik der niet zoo noeme...."

„Dan is 't geen wonder dat jouw beessie bang voor 'm is," zei de roodharige socialistische jodenjongen tot Bonte.

„Nou meneer.... Zij doet abseluut geen kwaad hoor. Het is abseluut een goed beest. Werkelijk abseluut een goed karakter. Als ik het niet wil, ze zal U om zoo te zegge letterlijk niet aanrake. Minka! Liggen Minka!” Dekker stond met zijn voeten tegeneen, veerde met zijn lijf voorover. Vuist aan arm betoogde mee. „Meneer”, zacht, beschaafd, beheerscht, met des te dieper overtuigingskracht: „dat binne beeste. Die beschame menig mensch. Zoowel wat trouw en verdere karaktereigenschappen betreft, als wat verstand aangaat.” Prins genoot. De rest, behalve Van Buren en Sieuwert die beleefd luisterden, had een glimlach. Dekker was niët uit het veld te slaan, stond zijn man. „Meneer laat ik U zegge laat niemand an me komme. Als ik het niet belet: Zij verscheurt em. En nou zult U zegge dat is wiens brood men eet wiens woord men spreekt: nee meneer, dat zit werkelijk in het karakter van het beest, begrijpt U wel? Dat is omdat het beest heb haar onbedorven aard begrijpt U wel? Ik maak ze toch alle dage mee. Zij is niet lăf meneer.”

Willem Bonte's werkeloozen-hondje maakte zich klein. De groote blikte koel die richting uit. Objectief. Klaar om het voddige wezen te verscheuren dat hond wilde heeten. Piet Woudenberg had een paar kwartjes bij zich gekregen om in de Lunchroom Van Buren te bekijken. Riep dat Dekker zijn hond toch nuttiger kon besteden. Of hij er dan geen sociaal doel mee had? Ten slotte toch wel, zeker?

Dekker wantrouwde, bij Woudenberg's verarmde uiterlijk, die vraag. Vroeg zijn bedoeling. Woudenberg hield aan: dat hij toch niet doelloos op die manier een hond hield?

„'t Is mijn plezier meneer. Een ieder heeft zijn liefhebberij”.

„Maar elke liefhebberij heb een doel”.

„U bent misschien communist meneer, niet dat ik U dat verwijt?” Hij keek naar Prins achter het buffet en de statige Leida bij Dina de Rooij, tegen het opkamertje in den hoek. „Meneer U neemt me niet kwalijk dat ik zoo vrijmoedig spreek. Mevrouw ook niet....”

Leida bloosde licht. Prins keek glazig. Sieuwert zag omlaag, probeerde toen naar Leida te lachen. Zij reageerde niet. Te zeer in beslag genomen door haar ingeleefde plaats als mede-leidster.

„Als de heeren het goed vinde, ik geef een rondje voor vriend en voor tegenstander. En dan moet U straks enkel voor de aardigheid mijn limonade ook eens proeve. U proeft enkel maar. Ik verkoop niets vanmiddag. Daar kom ik later voor terug. Vanmiddag neem ik geen orders aan begrijpt U wel?

Die hond dient niet om tege de mensche op te jage meneer die geen kwaad in het schild voere. Meneer ik wensch U niet te beleedige. Ik ken U niet. Maar een ieder met een zuiver gewete staat geheel en al neutraal tegenover zoo'n beest. U drinkt ook wat voor mijn rekening meneer, mevrouw en meneer ook. Juffrouw de Rooij? Nee? Kom”.

„Wie het treft”, zei Prins, voor die is het *niet* prettig. Maar evengoed in de militaire dienst kennen ze geen handschoentjes gebruike voor derlui wette. Tenminste ze doenen het *niet*. Dat is een weet.” Hij schonk allerlei consumptie voor Dekker's rekening: een hartelijke sympathie voor Dekker, bij Prins. As je je plicht doet, kennen der slachtoffers vallen. Dat geeft nog geen schuld. Dat is de loterij. Zij van de Rooij heb een niet getrokken. Oppassen is de boodschap, dat je de nieten uit de weg blijft. Sommige menschen loopen de nieten voor de voeten. Zooals dat stuk sjaggerijn, die de Jongh, die gemeente-ontvanger in losse dienst, zooals hij hem allengs tot Leida begon te noemen. „Allee het is gebeurd”, zei hij tot Dina, „niemand die het niet betreuren zal, dat het zoo beroerd moest afloopen. Maar je ken niet een iedereen verantwoordelijk stellen voor de treurige dingen die der om 'm heen gebeuren. Dat gaat niet an”. Van Buren en Sieuwert vielen hem bij. Leida zweeg. Helder, knap, in haar witte schort die zij nu over haar blauw linnen was gaan omslaan. Verpleegster, getroffen om het slachtoffer. In haar wil onmachtig tegen hen die het hadden neergeworpen. Dina de Rooij zag met vertrokken mond omlaag. Gewond. Haar blik ontmoette dien van Woudenberg. Hij dronk van zijn glas bier.

„Nee”, zei hij, „ik betaal zelf.” Haar oogen glansden. (Marie Minke: het is zoo'n echte. Zij dacht romantisch aan een vereeniging van die twee).

Prins nikte vol instemming met Dekker, die verontschuldiging vroeg, wat het socialisme en communisme dan voor goeds hadden gebracht. Hij had lucifers uit Rusland gekocht. Als alles daar zoo was, dan was het niet veel. Sieuwert glimlachte smalend tot hem: een reuzenknaap, die. Liet zich niet door groote bekken vernagelen. Bij hem, zei hij, hadden de arbeiders zevenurendag. Maar de echte. Ze werden niet als partij-slaven opgejaagd op oud-nieuw Russische manier. Hij nikte naar Sieuwert die vroeg: „Geeft U mij maar een goed beetje Hollandsch werk”.

„Meneer wat ken U?”

„Ik ken alles”.

„Dat mag ik graag hoore. Ik doe ook van alles. Hier meneer Prins die krijgt straks een monstertje limonade van me. Maar als-ie me een ameublement voor een slaapkamer bestelt, dan lever ik 'm dat ook, tot z'n tevredenheid. En als ze me der aanzetten om het zelf te maken, dan zeg ik ook niet nee. Werkeloosheid moet bestreden worden met werk. Andere middelen deugen niet. Werk is het geneesmiddel.” Of Sammetje Lam dan ook werk kreeg? Als er maar eerst orde werd gemaakt, dan ook, ja. Op van Buren's vraag, of hij romans en novellen ook uitgaf? — Waarom niet? Ga straks maar met me mee. Dan zullen we praten. Eerst weer opleving. Geen schatten van kadeautjes aan de arbeiders, werkeloos of niet. De Staat was een instelling geworden om alles wat arbeider heet, aan

kadeautjes te helpen. „Meneer dat is immers geen toestand! Demonstreeren en vechten om op één Mei te staken, en dan volle uitkeering te krijgen. Meneer waar moet dat heen!”

De socialistische jodenjonge herhaalde tot Woudenberg wat een modern vakbondsbestuurder had gezegd: ongeorganiseerde werkeloozen, of ze zich communist noemden of niet, hadden op de één Meiviering heelemaal geen recht, waren daaraan heelemaal nog niet toe. Saboteurs van een socialistische orde, uit achterlijkheid. Anti-sociaal, zonder opgevoede gemeenschaps-gevoelens. Rebbellische luiheid: een zoodje. Daarom moesten ze op één Mei gewoon tweemaal stempelen. De georganiseerden hadden bewezen sociaal orde-gevoel te bezitten, en daarmee rijp te zijn voor socialisme. Het accent, had hij gezegd, ligt op het organisatie-begrip. Woudenberg lachte: was uitstekend, dat zoo'n baantjes-gast, zoo'n administrateur van het kapitalisme, met zijn dik-verzekerde weekgeld, zoo zijn burgerlijke ambtenaren-minachting blootgaf tegen de revolutionaire arbeiders. Ze moesten het nog veel openlijker doen; alle verschillen moesten meer open komen liggen. Was de eenige weg om tot een resultaat te komen. De echte opstandige lagen hadden door de oorlog en door de werkeloosheid alle frasen van de reformistische ambtenaren leeren kennen: als *niets, van nul en geener waarde!*” riep hij. De jodenjonge week voor dien hartstocht; Sieuwert herkende de bijtende kracht van die fanatici. Met

---

een handvol beheerschten zij den wil van het tien-
voudig tal onbeslotenen.

„Dames en Heeren...”

„Doe àf dat ding!” Zij werden overmoedig onder
het heengaan.

„De vuile saus van de democratiel”

Woudenberg beaamde rustig: „Ja, ze hebbe niet
veel van het leven gemaakt”.

„Tusschen de luidheids- en de luiheids-virtuozen
in”, grimde Van Buren, „krepeeren we. Alles krij-
gen ze thuis gestuurd: wetenschap, kunst, fantasie,
gezelligheid. Alles wat ze zelf niet meer kennen
maken. Wordt ze met het gif van de aanmatiging
en de zelf-overschatting in huis gefabrieckt. Vuile
goedje van de jeugdbeweging.”

„Daar had je van de week Mr. Frank over moe-
ten hooren”, vertelde Woudenberg rond. „Vijftig-
duizend automaten zonder wil. Allemaal pakkies
angekrege, en het recht om de persoonlijkheid te
spele zegt-ie. Kijke je stuk voor stuk met kol-ooge
an. As je der an raakt, komt der niks. As je der
gewone goeie munt in gooit, komt der ook niks.
As je der een partij-schijfie in laat glijen, komt er
een frase of een oud-Hollandsch liedje uit”. Het
lachsucces, goedig, dreef hem nog een eindje voort.
„Vijftigduizend van die automate heb de Esdeeapee
zoo klaar geconstrueerd. 's Avends en Zaterdag-
middags danse ze met 'r metale poote naar de bijeen-
komste, voor Stads- of week-end gebruik. Druk op
de veer in het Centrum: komme ze an. In groepies

gille ze zielig door de stad en op de landwege. En verder bennen het reuze dok-automate; abonnement-automate; stem-automate; koop-automate. Die had ze door hoor."

„Men kan de tijd niet stilzette", zei Sammetje Lam, „men kan de wijzers van de tijd niet terug-schuivèl" maande hij zangerig. „Dan wordt men middel-eeuwsche papé. Niettemin.... der is veel van waar...."

„Je baas, de Senator!"

„Je ken beter souteneur weze."

„Toch geen Italiaansche doodvonnisse met parade", sneerde de oude naar Van Buren.

„Nee, Moskousche revolvers in de nek!"

„Die binne van mijn niet."

* * *

Dekker ging met een proef-ordertje strijken. Leida schouderchokte naar Dina de Rooij.

„Ja.... wat ken ik.... hij komt voor z'n zaak op." Zij bloosde erbij.

Hij ging met Van Buren weg. Die riep Sieuwert. Sieuwert kwam gretig. „Mot-ie mijn hebbe?"

„Ik heb toch gezegd da'k een werkje voor U heb. Een man een man.... Gaat U maar mee. Min-ka! kom."

Hij sprak aan het stuur van de auto; Sieuwert naast hem. Dat meende Sieuwert toch? Dat hij alles kon? Voor morgen had hij wat boodschappenwerk. En dan zouden ze eerst eens praten."

Hij reed door het drukke verkeer naar een arm

---

gemeubileerd café-tje in de binnenstad. Daar kon men rustiger eens kennis maken. Achter Dekker's houding voelde Sieuwert macht. En van macht verwachtte hij. Er tegen leunen. Er middenin komen staan. Beschermd, vertroeteld. Zonder gevaar voor maag en lijf. Veilig tegen vraagstukken. En tegen „wegzakken in de onderste laag”. Toch had hij nog maar één doel. Hoe dat met dit hier te bereiken? Hoogstens middellijk. Hier werd hem geen geld verzorgd voor het koopen van de Lunchroom? Van Leida uit Prins' grijphanden weg? Angst had hij, om Leida te verliezen: geen toorn tegen haar. Als een vrouw beter terecht kan, nou, dan doet ze dat: ze waren niet getrouwd! Haalt je de koekoek: ze zullen op je wachten om armoe met je te lijen, as der een zaak voor ze klaar staat met misschien zeventig, tachtig, misschien honderd gulden in de week inkomen. Poel! Hij gooide zijn verwachting op het wonder: Van Buren had het hem voorgespiegeld. Duidelijk genoeg, wat hij bedoelde. En die was niet gek. Dat Leida een poosje geleden nog die trammelant gemaakt had, met te zeggen dat ze „leven” voelde, toen hij had gezegd naar de Oost te willen gaan, dat herinnerde hij zich best. Maar hij is gewend geen konsekwentie's te vragen. Da's uitzoekerij. Menschen loopen in hun belangenjacht over allen eisch naar konsekwenties heen. Weet hij. Aanvaardt hij als een bezwaring van het leven. Als een van de duizend bezwaringen. Zoo is het. Daarnaar leeft hij. Geld voor de Lunchroom, of

iets anders. Om zijn meid vast te houden. Hoe het dan kwam. Maar hier waren de kansen.

Het Café-tje op een boven-verdieping. Aan een binnenplaats. Zag er uit als een arme en slecht onderhouden sociëteit. Twintigtal tafeltjes met stoeltjes. Vuile gele en rooie kleedjes. Een magere leestafel. Een groepje jonge menschen, studenten- uiterlijk; cigaretten, drinken. Heftig spreken, be- toogen, gesticuleeren. Tony Ariens, de chemiker, kop gebogen, armen tusschen zijn knieën omlaag. Stille gezaghebber. Zij groetten Dekker en Van Buren. Van Buren ging bij hen. Deelde schouder- klopjes uit. Lachte. Mengde zich met sleepende vinnigheid in het gesprek. Over de „Baanveger”, een klein orgaan van de Gardisten-groep.

Hier vroeg Dekker Sieuwert een en ander. Van wat hij aan de stempellokalen had gezien. Wat hij van de revolutionairen onder hen wist. De steun- bons. De Internationale Arbeiders-Hulp. De gege-vens over de stakingen. Voerman, Woudenberg, Draaier, Louw de Jongh, Trouwborst, Van den Heuvel. Dekker was niet ontevreden, al viel het hem niet mee. Hij wist ervan, dat Sieuwert steun had gehad. Sieuwert vertelde van zijn ongeluk met de steengoed-kar. O, dat was dus nou weer misgeloop- pen. En had hij het daarna nog weer eens bij het bureau geprobeerd? Waar hij dan stempelde? O, waar die ééne groote kerel zat? Zoo'n flinke, met een brilletje? Was de kwaadste niet. De ambtena- ren waren zoo erg niet: ze werden van bovenaf

---

te veel belemmerd, door de politiekers. De socialis-
tische politiekers: wethouders, raadsleden en zoo-
voort, waren bang voor de kiezers. En voor de groo-
te bekken van de rooie revolutionairen, communis-
ten en anarchisten. En de rest in de Raad en de
Kamers zaten weer onder de knuppel van de socia-
listen. Dat was een terreur, niet met sabels zie,
maar een stille terreur, die nog veel gewelddadiger
was. Daardoor durfde niemand, in de praktijk van
zijn post aan de maatschappelijke instellingen be-
hoorlijk zijn plicht te doen. Was dat soms bar of
niet? De schreeuwers en de lijntrekkers dorsten zij
geen steun te onthouden. De verstandige werk-
loozen die dolgraag wilden aanpakken, konden met
leege handen en zonder steun blijven lopen. Want
niemand durfde ze te helpen. Sieuwert moest hier
die jongens maar eens hooren. Jongens met kop-
pen. En bloed in hun lijf. De Baanveger maar eens
lezen. Een kleine krant, maar de eenige krant in
het land die voor de soci-'s en de Moskouers niet
bang was. Zou hij wel eens zien, beter dan Dekker
het zeggen kon, hoe de toestand werkelijk was, op
het oogenblik. Op het hellend vlak bevinden we ons.
Naar de Revolutie toe. Bolsjewisme, openbare dief-
stal, moord en verwarring. Als er niet *tijdig* tegen
opgetreden werd. Ziet U, wij beschouwen ons eigen-
lijk nu alleen maar als de wakkermakers. De gang-
makers voor de machten in de Staat. Die in hun
schulp kruipen voor de rooien. Dat heeft nou lang
genoeg geduurd; het kan niet langer. Als de politie en

de Justitie en de regeeringen en de militaire besturen maar eenmaal door ons optreden hun oogen uitwrijven. Dan *moeten* ze wel kiezen. En dan *moeten* ze wel aan onze kant komen staan. En dan komt de heele burgerij wel in het geweer. Want nou suf-fen ze allemaal. Ze zitten versuft van angst te kijken en laten alles maar toe, tot het te laat zal wezen. Als U daar op die Bazar kijkt, dan zult U daar schandalige dingen zien, waarvan U niet begrijpt dat een regeering ze doodgewoon toelaten kan. Daar komt onder andere de schandelijkste karika-tuur te hangen van Mussolini; het hoofd van de regeering van een bevriende staat: nou dat is gewoonweg openlijke en ook openbare belediging in de ergste graad, van een politiek Genie. En dat door onbevoegd schorrie-morrie van de straat. Denkt U dat de regeering daar iets tegen doet? Dat durft ze gewoonweg niet. Eenvoudig omdat alle groote bekken dan beginnen te schreeuwen meneer. Hier, die Ariens, da's een student in de chemie, een reu-zenkop. En iemand die ook wat durft te *doen*. Nou maar weet U wat die zegt? Der is maar één ziekte in de geest van de mensch, zegt-ie, en dat is op het oogenblik is dat een epidemie, dat is *de aarze-ling*. Europa is ziek van de aarzelings. En daar is maar één uitzondering op, en dat is Italië. Italië heb z'n aarzelings overwonnen. En daarmee heb het de chaos overwonnen. Ariens die zegt: als we niet allemaal stuk voor stuk durven sterven voor een zaak, dan is die zaak niks, of wij zijn niks". Zij

lachten. „Ja”. (Waar had Sieuwert die woorden nog meer gehoord? Bij Louw?) — „Maar die Van Dijk, die ambtenaar, die kende Dekker heel aardig. En zijn onmiddellijke chefs die waren ook zoo beroerd niet. Wat zij moesten doen? „We moesten om te beginnen, zorgen, dat je nog een poosje die uitkeering krijgt. Zie, ik weet natuurlijk niet, hoe lang dat zal kunnen gaan. Dat hangt af van de *moed*, begrijp je wel?” Maar hij zou morgen een goed woordje doen voor Sieuwert. Dan konden ze de rest samen afzien. En intusschen moest Sieuwert goed uit zijn oogen kijken. Vandaag had Dekker een paar boodschappen voor hem. Zou hem daar goed voor betalen. Erg plezierig hem te hebben ontmoet. Zij zouden elkaar nog vaak spreken, hoopte hij. Die steun, daar kon Sieuwert zoo goed als zeker van zijn. Een poosje vast wel. Ja, we zijn niet heelemaal gek? Om alles door de anderen te laten wegpikken, en onze eigen menschen heelemaal op een houtje te laten bijten? Al waren zij dan geen baantjes-partij?

TIENDE HOOFDSTUK

Een kweiling van spijt voor Dina de Rooij: Dekker, behalve met Sieuwert de Jongh en Van Buren, met een bestelling van Prins zien weggaan. Zij voelt zich nog eens dunnetjes over verraden in haar verloren jongen. Zij maken hem daar samen nog eens opnieuw dood. Je weet het allemaal wel. Maar het doet je toch zeer. Van zoo'n De Jongh verwacht je niet veel goeds, die heeft ze dan toch dadelijk een akelige man gevonden. Hij gaat waar het meeste te krijgen is; mond vol woorden over de luilakken; maar hij doet nooit wat. Wil zoo graag. Ja, omdat ze hem niet willen. En daarom kruip je niet zoo heb je niet: als je ook gewoonweg niks kan. En die Leida: toch een aardige juffrouw, zooals ze je hielp. En och god als je dan alleen bent, je zoekt gauw een beetje aanspraak waar het eventjes gaat. Het is ook geen kwaad mensch. En het is ook iemand die nou niet heelemaal kan zooals ze wel zou willen. Maar ze was toch nog wel zoo'n beetje rood, zei ze zelf. Toch ook een kind van iemand die moest werken voor z'n brood. En dan is het voor een arbeidersvrouw met zoo'n leven achter de rug

als het hare, toch een raar gezicht, als je zoo'n kerel, zoo'n Dekker, toch eigenlijk in bescherming ziet genomen. Ja, ze wil wel graag juffrouw zijn en blijven, die Leida. En de wereld is hard. Daar wordt wat voor gevraagd, als je niet met een nakend gat wil blijven lopen in de tegenwoordige tijd. Ze kon Leida toch niet goed heelemaal opgeven. Je wordt duizelig bij de gedachte dat je niemand meer zou hebben om een beetje mee om te gaan. Dat was dan toch nog de eenige hartelijkheid, van Piet. En toen-ie wegging, met een hand op haar schouder: „Al op de Bazar geweest? 't is der aardig.”

„Ja. ik denk da 'k vanavond 's ga kijken hoor!”

Zoo arm als ie wezen mag, zoo'n jonge heb iets frisch. Ze kommen voor der zaak op, dat is toch maar zoo. Doen de anderen toch ook. Hebben toch geen recht om der wat op te zeggen te hebben. Had ze ook kunnen hebben, zoo'n jonge. Bij zich. En dat nou....

Een stil kreuntje om de wond die steekt door het heele wezen heen. Van een vrouwtje in een straat in de jachtende stad. Bij de langssuizende schreeuwende auto's. En de slaande bellen van de daverende trams. Eentje onder honderdduizend.

Internationale Roode Hulp had haar Bazar in Handwerkers Vriendenkring ingericht. Klassiek geworden centrum van Amsterdamsche Arbeidersbeweging: vanaf het ontstaan van haar eerste nuance:

van haar strijd, haar plezier, haar nederlagen, had een deel daar zijn vorm gekregen.

Een proletarische Fancy-fair. Woelende en kakelklinkende Synagoge en Joden-markt, zonder Joden. Het Joodsche element, sterk in de oude partij, hier in enkele burgerlijk-geboren intellectueelen. Het industriele voornamenlijk in de koppen van de wetenschappelijke Westersche leiders. De rest van de stadsranden en de bootwerkers-wijk: landelijk van houding. De stands, langs drie wanden van de zaal en een ovaal daarbinnen opgesteld. Verkoopers schreeuwden in standwerkers-stijl van hun waren en spelen over de dichte menigte heen. Lachend en toegelachen.

Voorzichtig drongen de bezoekers om elkander heen. Hartelijkheid jegens de partij-gangers en geestverwanten. Bij de mannen hier en daar onderzoekend wantrouwen jegens vreemde gezichten. Snel-teekenaars, arbeidersfotograaf, schiettenthouder, verzorger van de visch-kuip, de beheerder van het Rad-van-avontuur, van de Grijp-mand, van de prijs-gooi-ballen, alles schreeuwde. „Raak! Raak 'm! Hier is de hoofd-witgardist! hij wacht op je geweer! Dubbeltje de drie treffers!” „Ik heb vandaag prachtige schellevisch van de socialistische wethouder! Pak 'm bij z'n kuitjes! — Hier voor de I.R.H.! Sigaren en cigaretten jonges! — Het Rad van Avontuur! Overal prijs! Pak de hendel; geen Barmat-zwendel!” Alles was al vroeg bezweet, onhandig; meer hartstocht dan humor; humor op de congressen en in de linksch-critische geschriften

en cabaret-voordrachten van de oude partij een kwart-eeuw terug. Hier ijverige, tragische, jachtige overgave, met arme middelen, tot aan het heldere, vriendelijke, maar naakte buffet-stalletje toe. Langs de wanden, op de schotten tusschen de groote stands, massa's affiches, roode vaandeldoeken van sympathiseerende organisaties. Sovjet-Russische Sikkel- en Hamerwapen. Ruime stellage met propagandistische foto's, gereproduceerde maximalistische revolutionaire teekeningen uit tijdschriften. Aan den ingang leden van den Rood-Frontstrijders-Bond: grijze linnen pakjes met roode insignes, militair-sportief, slordig, goedig-oneigen gedragen. Kinderstemmen schalden door de dikke hitte: „Portret van Lenien! Rosa Luxemburg! Liebknecht!” De kleinen wurmden tusschen de massa's volwassenen door. Vleiden om hun steunbons, hun foto's, hun insigne-speldjes kwijt te raken. „U hebt mijn het eerst beloofd! U zou van mijn nog eentje koopen! meneer! meneer!” Louw's meid, de tengere sluikzwarte kwieke Lena, ventte eerezuchtig met haar portretten-series. Arm, onweerstaanbaar in haar beminnelijke opsmoes-bezigheid, als gold het haar materieel belang. Haar moeder hield een chocoladestafel naast de buffet-schragen. Vleide de voorbijgangers met dorpschen aandrang tot koopen. Heel en al vervuld van het samen-streven. Haar zang-vereeniging had zich uitgebreid en verdiept tot een wereldbond van vrienden en vriendinnen, tot een vaag maar onbetwifelbaar soliede doel. Aan den

overkant bij de Tombola had zij een boek gewonnen. Liet het alle koopers zien en in handen nemen. „Kan je nog uit leeren hè?” zei ze. „Ja gerust, je kan er de woorden uit leeren wat ze beteekenen.” Een verklarend woordenboekje, verouderd, schriel, vergeeld. Toen Louw kwam, vierkant, onder zijn platte klep-pet en jekker in de zaallucht die te snijden leek, greep Neel hem bij zijn jas. Toonde hem verrukt haar prijs. Hij glimlachte. „Hè-je der an. Most eigenlijk heel niet komme hier. Geve maar wat ze kwijt willen”. Zij hield vol. „Nou, 't is toch mooi. 'k Gaan het leze, a'k tijd heb.”

Voor het tooneel, bij den ingang, taterde het orkest. Strijdlieden. Oude militaire marschen. Tweemaal, kort, een spreker. Uiteenzetting doel van de I.R.H. Vreugde over de enorme opkomst. Bazar zal slagen. Opwekking I.R.H. lid te worden. En steun. Andere partij-spreker. Burgerlijke bladen, S.D.A.P.-orgaan, leugens over Sovjet-Rusland. De „Toekomst”, het blad van de revolutionaire arbeiders, alleen waarheid over Sovjet-Rusland. Geen burgerlijke of Russisch-vijandige arbeidersbladen lezen. In fabrieken en werkplaatsen, op de stempelkantoren, spreken met de arbeiders. Vakverenigingen-terreur tegen de revolutionairen. Royeeren de revolutionaire leden, om broodeloos te maken, buiten de organisatie-steun. Voorwendsel zoeken in activiteit tegen de organisatie. Bonzen-angst. Versterkt de Revolutionaire vakverenigings-oppositie tegen verraad van stakingen door Bonzen bang voor

kas-verzwakking en salaris-verlies. Staking meisjes-cigarettenfabriek, leiding R.V.O. Straks collecte: steunt Uw kameraden die geen loonsverlaging willen accepteren. Maakt dat Sovjet-vijanden nog angstiger worden, zoo angstig dat nog meer dan nu, de bezinning verliezen. Sovjet-Holland.

Stampvolle zaal klapte. Klapte als geen blunders vielen. Er vielen geen blunders. Geestdrift-behoefte schiep geestdrift; spreker was centrum van hun levensverheffing. Tusschen de beide sprekers: mandoline-club op het tooneel. Militaire marschen uit verouderde vrijage-instrumenten. Algemeen democratische jeugdbewegings-liedjes, tweemaal, in twee tempi; de zaal zong mee, heel de zaal boersch-klein-burgerlijke mandolineclub-verbeelding: arbeiders-kunst. Na tweeden spreker andere arbeiders-kunst: acrobaten-leden vakkundigen, variété-artiesten. Naakte vleeschklomp-standen in goudigen licht-schijn: bioscoop-vergissing voor hen alleen. Klets-sen applaus; uit hardste achterlijke eenzijdigheid, van spieren naar spieren. En weer de strijd-liederen: cultus van de gewrichten, in dienst van de groote afleiding der theaters, gehuldigd als revolutionaire verdienste.

Bij de foto-afdeeling, tijdens de verlatenheid van de stands, wist Marie Minke nog Piet Woudenberg tegen het lijf te loopen. Beiden tegelijkertijd voor dezelfde losse houten schot-constructie: arbeiders-foto's uit Rusland.

„Dag Piet”.

Lang-uit staat zij. Handen gevouwen voor het strak-gespannen lijf. Vanaf de borst wat achterover.

„Zoo? Kom je je ouwe kennissen nog 's opzoeken?” Hij rookt een cigaretje. Neemt haar op. Welgevallen in de oogen.

„Goeie ouwe kennissen moet je in eere houden”.

Met zijn vriendelijksten lach in den spitsen kop: „Ik noem het knap hoor. En dat nog wel zoo vlak voor de nieuwe bekeering. Ja, je laat je nou toch zeker democratisch doopen, niet?”

„Ik ben der toch zeker ook nog?”

„Nou nog wel. Ik zie je tenminste”.

„O zoo. En ik jou”. Van ter zijde komt haar blik aan, toeft in den zijnen. Actief-rustend.

„Mooie avond, niet?”

„Ik von de acrobaten 't mooiste”.

„Binne uitstekend. Ze gane nou een groote tournee maken”.

„Allemaal voor de I.R.H.?”

„Welnee. In de theaters. 't Binne beroeps! Maar hier gaat 't voor noppes. Binne leden”.

„O, wat echt”.

Praatje over de foto's. Zij stond bij hem. Hij onderging haar nadering. Zij had zich vrij gemaakt, zei ze, om hier te komen. Ieder moest een stukje vrijheid voor zich. — Wil die meid, dacht hij. Heerlijke meid. Korte rokken maken zoo'n fijn lang stuk vreten om stapel van te worden. Maar je kan je toch niet met een meid blijven bemoeien as je zelf niet verder wil gaan. En zij gaat nog wel

aan de ketting liggen? Doet ze 'n-et dan uit te halen. Verdomde halvigheid. Heele tijd dat fijne ankijken. Godver... denkt ze soms dat-ie de echtscheiding kan uitspreken vóórdat ze nog met die tram-bel naar 't stadhuis is geweest?"

Een felle electrische schel. Het gegons in de zaal, waar alles naar het tooneel gekeerd was, lei zich. Zij scheidden. Marie stond hem na te zien. Zake-lijke spijt dat hij tot geen afspraak te brengen was. Zette zich energiek weg: bruid van Gerrit Tak.

Volle stilte nu.

Het tooneel weer open. Jonge mannen, jonge vrouwen in gestyleerde arbeiders-kleedij. Het spreekkoor stamde van democratisch-socialistisch initiatief. Als alle vormen van socialistische Beweging: terminologie, formatie, was het overgenomen in alle niet-socialistische politieke partijen. Katholieken voerden spreekkoren op bij hun Eucharistische Feesten. Gereformeerden schreeuwden ze on-samenhangend uit auto-bussen tijdens verkiezings-actie. Het spreekkoor van I.R.H.-bazar dreef den avond tot zijn hoogtepunt, de bezoekers tot hun gevoels-top, bijna uit hun draagkracht. Om beurten, de mannen, de meisjes, het goedgerichte woord. De verheffingen gedekt. De ontroeringen sober.

„Arbeiders.

Kameraden.

Wij zijn het spreekkoor

Van de I.R.H.

Het arbeiders-spreekkoor.

De stem van de revolutionaire arbeiders
In twaalf stemmen.
Wij zijn het tooneelgezelschap
Van de revolutie-makers.
Geen dames en heeren
In de fluweelen schouwburg
Betaalde vinkjes die hun stemmen breken
Op de scherpe rand van het voetlicht.
Overgebogen naar de stalles
Om de winst-makers te verfrisschen
Om de oorlogs-kweekers op te kikkeren
Na hun moeite!!

Mannen!
Vrouwen!
Jongens!
Meiden!
Willen wij kunst?
Misschien willen wij kunst.
Maar éérst,
Eerst willen wij:
Leven!
De productie-middelen!
De leiding!
In onze handen de wereld!
Wij kennen de wereld.
Wij, makers!
Willen bezitters zijn!
Dictatuur!
De slimmigheid wegvegen

Die ons wil knechten.
Kunst?
Kunst?
Leven!
Eerst leven!
En leiding!
Geruischlooze machines.
Uitkomst van de wetenschap
Voor ons!

Arbeiders!
Kameraden!
Beraadslaagt!
Blijft bijeen!
Overal loert vijandschap,
Overal broeit angst zijn listen.
Overal glimlacht het verraad,
Om ons weg te houden.
Gewelddadigheid van het Bloed-fascisme
Valsche glimlach van de Democratie.
Angst van al wat de chaos wil handhaven
Om ons terug te houden.
Ons weer in handen te spelen van de Geld-macht
De oude macht, die niet meer leiden kan.
Niet meer leiden?
Alles in het verderf?
Dan wij!
Wij, jonge klasse!
Wij nemen de leiding.
Wij nemen de wereld.

Niets weerhoudt ons.
Geen bloed, geen glimlach.
Geen listen, uit angst verzonnen.
En vuisten hebben wij.
Vuist: maak de dictatuur!
Rood de wereld.
Nieuw de wereld.
Raden-wereld.
Eigen wereld.
Eigen fabrieken.
Eigen land.
Raden-Raden-land!"

In een loei van extase brak de onzekerheid, de hulpeloosheid van een groot deel der bezoekers. Vlam-gordijn, snel vuur-brandoffer, sloeg naar tooneel. Klappen. Dreunen van voeten. Lachen naar elkander: steun in omhoog-reikenden greep naar top van hun vermogen. Eén kort oogenblik dat vervoerings-peil. Daarna wankeling. Staande, de Internationale, heel de massa. Redding in den weg-dragenden samen-zang.

Dina de Rooij ontging de begeestering van het wils-geweld. De wil zelf, verwarmde haar. En het vermogen om te zeggen, van arbeider tot arbeider. Zij sloot aan bij Neeltje de Jongh, vriendelijk, buurtig. Neeltje van haar stalletje weggelopen, rekte zich op haar teenen, zag rond met haar zwakke gevoelige oogen, verheerlijkt met de haren.

„Vindt U 't niet mooi? Mooi hè?” Knikte Dina toe.
„Ja. 't Is mooi. 't Is prachtig allemaal.” Alles van hun.

De schrijver, zwarte jonge uit het boerenland, lachte rond, zijn tanden bloot. Verrukt dat hij het rythme gevonden had, en met instudeeren door de twaalf roepers overgebracht op de zaal. Liep kinderlijk rond naar de kennissen: hoe vond je 't? Was 't niet goed? Goed hè? Precies vijf minuten. Ze worden goed hè?" Open lach. Nog onbedorven van oprechte eerezucht.

Buiten, een eind in de straat, een eind uit het gezicht van de R.F.B.-wachters, Sieuwert en Van Buren. In de zaal, een groote stelling met propaganda-teekeningen en geschriften, die zwenkt. Kraakt, omver-helt. De omstanders, beduusd, begrepen niet. Roodfronters liepen toe, zochten een oogenblik. Plotseling werd de leider herkend: jonge, keurig gekleede man, zwart reepje snor midden bovenlip. Naar affiches op de wanden grijpen tegelijkertijd andere handen. Sleuren ze neer. „Leve Oranje en het Gardisme!" Tony Ariens riep het dof omhoog. Gesmoorde hartstocht. Zoete overgave in de hereeniging met de oude levensvormen, hier als tegenstelling opgesmeten. Hij had den aanval te voorzichtig, te weinig uitdagend gevonden. Honderden lichamen in de zaal schuiven in terugwerkende beweging. Wijken, schieten dooreen. Stooten weer terug. Beletten elkander den aanval. Groote vouwen in de menigte, buiten den kern vlakbij de trefplaats. Buiten het slag-centrum, waar gevochten wordt, brullen de stemmen der ongeduldigen: „Deruit! Sla derop!" Kreten van vrouwen. Eén lange

schreeuw er boven uit, waanzinnig; als een fabrieks-sirene: „Rood Fro-òont!” Andere riepen: „De kinderen!” Er was geen tijd voor berging. Gummi-knuppels uit de binnenzakken der Gardisten. Sui-zende slagen, onder het wijken, op de arbeiders die hen aangrepen. Stompen, harde klappen op de hoofden, in de gezichten terug. In enkele minuten: een wielende troep boksende lichamen en ledematen, wijkend, achtervolgend, keerend tot dekkenden tegenaanval. Blauwgeslagen oog-leden, builen, bloedschrammen. Een man over een omvallend tafeltje weggesleept: schoppen, zwijgend slachtoffer met zijn nederlaag; een ploertendooder schiet toe tusschen halzen door, treft fel pijnigend oor en hals van wegsleeper. Bloed. Gierende vloeken. Man met knuppel en al door vechtenden heen bonzend tegen de uitgangsdeur op. Krabbelt omhoog, half versuft; trappen van tien laarzen doen hem vluchten. Nog knuppelen de laatste overvallers met het gummi rond. Tusschen de worsteling, het stampen van de vechtende voeten, een hoge, dunne noodkreet. Uit alle hoeken naar het angstwekkende punt toeschieten en dringen. „Een kind? O, Jezis, een kind! Der tusschen gekomme? Derbij dan! Slaat ze dan ook dood, die vuile mieters! Maak pap van ze! Godverdomme! Maak ze af!”

Wim Draaier stond tegen een muur van mensen te worstelen: hij kon niet door. Zijn aderen zwollen op zijn slapen, grijs van woede, onder zijn wilde hoge blonde haar. Louw de Jongh stond

vóór hem, bezwerend: „Je blijft hier. Ze kennen het af.” „Kapot!” riep hij: „afmaken! het wordt niet goed eer je der een paar afmaakt! Hoor jullie het? Afmaken! Geen pardon!” Hij stond klaar, tegen Louw te vechten; hij wilde zijn mes er in plonzen, links, rechts eentje neersteken. „Hier te durven kommen!” schreeuwde hij grauw, „met m’n mes godver.... ik wil der op in! Laat me gaan Louw, je bent geen kerel as je me der niet ééntje compleet koud laat maken. Ze motten één lijk wegsleepen! Eén lijk op z’n minst godver!” Louw had werk met hem, zette al zijn vaderlijkheid in; wilde geen moord. Hij hield hem tot de laatste binnenvaller buiten was. Zij sloegen nog om zich heen, daar. Politie stormde de gang in; zij waren verdwenen. Een rijke jongen sloeg tot het uiterste oogenblik toe door. Bitter, met lijfelijken haat, onder het wijken. Wondend naar de gezichten der slaven die dreigden naar zijn studeerkamer, zijn dans-zaal, zijn auto, de studeerkamers, de danszalen, de auto’s van de zijnen. Vastbesloten, zijn plaats te verdedigen, met zijn vleesch. Beu van de democratische rol der zijnen, die niets had opgebracht. Tony Ariens, ongewapend, had onder de slagen gebogen. Langzaam wijkend, klappen verzamelend, pijn oogstend. Passief. Bij zijn hartstocht schuw. Te lijden: geluidloze wellust. Zijn prijs voor de bevrijding uit de eenzaamheid, naar dit sociaal handelend verband. Sensatie van bewegelijkheid. Donker schokkend genot van lijfsgevaar. Gesmoord zelf-beklag.

Stille zelfstreeling daarboven: reëel idealisme. Held die zich inzet. Voor het zijne. Voor zijn vleesch en bloed geworden levensleer: de oude beschaving. Zijn levens-voorwaarde.

Om een tafeltje bij het stalletje van Neel de Jongh stond de helft van de bezoekers gedrongen. Kinderen drongen hun kopjes tusschen de groote lichamen door. Nieuwsgierig, beangst, aangetrokken. Geneeskundige Dienst was opgebeld. Wezenloos en wit de kleine Lena, op het tafeltje. De moeder, met haar glazige, gevoelige oogen, ontzenuwd. Hand naar haar borst en weer terug. Naar haar borst, en weer terug: „O! O!”

Louw, vierkant ernaast, over het kind heenblikkend. Strak, verbeterd, tot het kind werd weggehaald. Had zoolang Wim Draaier staan bedwingen, dat hij pas na tien minuten van het ongeluk wist. Haar borstkas was ingedrukt. Het deed hem zeer, ook toen hij hoorde dat het niet doodelijk was. Je hebt ze. Wil je ze toch ook houden. Had ze niet gewild. Geen kinderen voor het kapitalisme. Voor de fabrieken. Voor de werkeloosheid. Voor de oorlog. Niet voor degene die der wat van snapt. En die vechten moet. Op zoo'n oogenblik weet je 't: meer hebben, meer kunnen verliezen. Verder is niks uit te maken. As je ze niet had, zou je der harder om vechten? Je bent er vol mensch mee. En voor hùn is het weer een

---

rot-strop, om der te wezen, nou, als kind. Neel had het gewild, dat stond vast: hij had het niet gewild. Maar spijt hebben dat kan je der godsonmogelijk van. Fijne meid. Net strakkies met 'r staan smoezen: een praatjes van lik-me-vessie. Effen gedacht hoe ze thuis naar bed zou gaan: klap tegen haar nachtpon-gat: vooruit, derin jij!" Ze keert zich om en lacht. Best mee opschieten. Nog mooi dat het niet levensgevaarlijk is, al vertrouwt-ie het niet. Vullis. En hier bleef het niet bij. Persoonlijk sta je in niks beschermd: aan alle kanten voor geweld en ongeluk bloot. Steeds meer. Als alles zoo doorgaat: eenmaal wordt het hard tegen hard, en het is uit met de laatste vrijheid. Italië, Bulgarije, Polen, Joego-Slavië, Amerika, China. Doodvonnissen, martelingen. Gevangenissen haast nog erger als dood. In Duitschland: verscherpte toestand van hier. „Na gevecht tusschen nationaal-socialisten en communisten, één communist gedood, bij achtervolging door de politie." Oude en nieuwe krachten om de heerschappij op aarde, van twee Willen. Je moet bereid zijn of niet; je bent geen held: wie a zegt, zegt vanzelf b; je bent zoover eer je het op een goudschaaltje hebt afgewogen. En als het zoover moet komen: bè je toch een man geweest die volle maat is gebleven. De rest is z'n leven lang altijd dood.

Stil was het, om de „O"-roepende moeder. Tot de ziekendragers kwamen. Verslagenheid sloeg toen op in woede. Een spreker besprong het tooncel.

Greep de spanning. Bracht ze tot begrip. Schepte er begeestering uit voor de taak van de samenheid: versterking. Eén plicht had hij maar, in zijn spreck-arbeid: propaganda. Tegenslag, overwinning, alles leidde naar voortgang. Voortgang eischte verdubbeling van kracht, van geestdrift, van offers. Geen stilstand van tempo onder den verscherpenden tegenstand rondom; stilstand: inzinking, verval. Hij sloeg heftig met polsen en vuisten: schande voor ons, dat dit kon gebeuren: dat ze binnen konden! R.F.B. moet dadelijk verdubbeld: geeft U op voor de R.F.B. Geeft U op voor lid van de partij, wie hier het nog niet is. Wordt lid van de I.R.H., wie zich nog niet heeft laten inschrijven. Met woeker-rente terugbetalen elke minuut pijn van het kind. Elke schram van de anderen door de knuppels van dat vullis. Schande voor ons. Laat onze wraak de juiste wraak zijn!

Uit het donkere publiek-lichaam een wind van spijt en toorn omhoog. Aan een tafeltje inschrijven. Neel de Jongh hilde na de geruststelling der dragers, toen zij zich naar het Gasthuis repte. Louw glimlachte bewogen, in die hardste activiteit van de gezamenlijkheid.

Dina de Rooij, innerlijk gebroken van emotie naar buiten. Woelige gedachten. Overrompelde besluit-gevoelens. Weggeven. Alles hiervoor weggeven. Of al wat er aan rente komt.

Of tenminste al wat ze over kan houden.

Onwil om alles te geven. Gevecht met haar geld. Al wat ze over kan houden, is ook goed. En niet meer verbergen. Hier vrijuit zijn. Redding zoeken, bij het hare. Dit is het hare. Al durft zij de consequenties van de strijd niet indenken. Al drijft zij de gedachte van zich weg: wat zij ziet en vertrouwd vindt, dat is maar de buitenkant van de Beweging, en het oogenblik van vandaag. Maar die warmte, gelooft zij, is van dit. En die doet haar volksmoeder-hart goed.

Van haar geld geven.

Of de jonges in huis nemen. En verwennen.

Iets moet gebeuren. Jonges in huis nemen. Of weggeven aan dit. Ook naar die Neeltje de Jongh gaan, helpen voor het kind. Bij de verpleegkosten. Een vrouw alleen. Wat moet ze dan besluiten. Doet ze het nu ook te krijgen, dat angstige, heerlijke geld. Doet ze ook niet te weten wat ze wil.

Denkens-bloed van de oude maatschappij vervult haar. Drachten slaag van arbeidersvrouw een leven lang, bekoelden het voor die wereld. Het geld is er mee binnengehaald.

Het bloed stroomt onzeker. Zij zit beklemd.

ELFDE HOOFDSTUK

Sieuwert kwam het Leida vertellen: tegen zijn verwachting en de gewoonten in, weer een nieuwe steun-periode gekregen. Zij had hem weer eens bij zich toegelaten. Boven. Om zich los te maken van de gedachte aan meer toenadering met Prins. Naar den vorm hield die zich nog op een afstand. Zij, na die omhelzing van Sieuwert, verlegener dan ooit. Wrange katterigheid, spijt, zelfverwijt. Het scheen een kille kuur. Zij kon er zich niet meer uit redden dan met bedekte vijandigheid. Wraak tegen het levend voorwerp dat beminde had moeten zijn. Waaraan zij zich bezondigd had. Gebruikt om zich weg te dringen van wat nog heviger bevuiling leek. Zij haatte hem nu, omdat hij zich niet kon laten liefhebben.

„En nou dan....”

„Wàt nou....”

„En kom je der dan nou zoo? Met die nieuwe steun? Be-je daar nou klaar mee?”

„Afzien”.

„Och. Jij komt er ommers nooit”.

„Nou maar dàt wèl! Wacht maar es.” Hij was nu in een sociale beweging. Tusschen menschen die

hem goedgezind waren. Evenzoo goed als die smerige socialisten had hij nu iets achter zich, dat in de wereld plaats maakt voor zich en het zijne. En beter. Allemaal fijne lui, de kopstukken. Ingenieurs, advocaten, jonkheeren, rijke studenten, dokters, lui met hoge baantjes. Er viel toch zeker nou al wat af. Eerstens die steun. En dan de extratjes. Een guldentje, een rijksdaaldertje, sigaartjes, glaasjes bier. In geen jaren had hij het zoo goed gehad. En wat omhanden. En de rest kwam ook.

Leida bleef bijtlustig. Stuk akeligheid, dacht ze. Eigenlijk een ellendeling. Zoo'n Prins nog gelijk heeft. „Van die mensen”, zegt-ie, „je weet niet waarvoor ze eigenlijk bestaan. En je weet nog minder, waarom der puike beste mensen zijn die nog om die lui geven. Heelemaal niks van te begripen.” Zij schaamt zich daarbij, al noemt hij geen naam. Voelt zich er mee als minderwaardige gebrandmerkt. Stuk akeligheid: nog nooit geen twee minuten heb je eer met 'm ingelegd. Iemand die je altijd zoo'n beetje hebt moeten verstoppen. Voor anderen, en voor jezelf.

„Nou, dan vraag je ze maar 's om geld om Prins z'n zaak te kopen.”

Hij stond verbaasd. Lachte onnoozel. Had uit vrees voor het antwoord nog niets omtrent haar houding tot Prins durven vragen. Hield zich nu plotseling weer voor de uitverkorene. Weg alle wantrouwen en zijn bitterheid. En voor den dag met zijn onmachts-bekentenissen.

„Kleinigheid! Doe jij dat maar 's”.

„Ikke? Wist ik toch wel, dat je tot geen daad in staat was, man?”

Hij spotlachte. „Die verkoopt zijn zaak...”

Hard van leugenachtigheid, Leida:

„As ik je toch zeg: koop jij de zaak, dan is dat toch zeker duidelijk, niet?” Zij speelde met haar halskettinkje. „Maar ik weet 't toch ommers wel. A 'k wat van je vraag dat de moeite waard is, dan kijk je toch ommers of je de oorlog in moet?”

„Dat moet je nèt bij òns zeggen. Of daar geen daden van je gevraagd worden.”

„Je loopt er ommers maar achteraan. Je mag dan een beste jonge wezen, maar je hebt nog nooit geen daad gedaan, en je zal ook nooit van je leven geen daad doen.”

Zij wist: zij maakte er zich mee los. En wie dan? Prins? Prins niets voor haar? Al hield hij zich goed, Prins, hij was voortdurend om haar. Met de uitstraling van zijn greep. En de overmanning. En de veiligheid van het kot. In haar rug, in haar hals, zijn blikken den heelen dag. Vlakbij haar. Geen toespeling. Maar die dreiging, waaronder zij innerlijk trilt, vol vrees. Vol zekerheid dat zij zich in die smakelijke, stinkende gemeenheid zou overgeven. Om een eind te maken aan dit gevecht.

Met zijn hooge stem, Sieuwert, verslagen: „Nou! dat kan wel...”

Hij zweeg. Bij den aanval op de I.R.H. had hij veilig buiten staan praten met Van Buren. En met

de chauffeurs van de auto's, waarvan hij de portieren maar voor de vluchtende Gardisten had open te zetten. Op een openbare vergadering van de communisten had hij met drie bentgenooten haastig zijn stinkbommen geslingerd. En ongedeerd naar buiten de beenen genomen. Hij deed wat hem gevraagd werd. En men vroeg hem niets van lijfelijken moed. Maar hij genoot. Vernieling te helpen brengen bij de aanvallers van het diep vereerde Gezag. Ongevaarlijke haastige sensaties te beleven. Korte prikkelingen van zijn wraakzucht. Kwellende wrijvings-poginkjes van zijn gallige onbevredigdheid. Zelfgenoegzaamheid in het onderhouden van valsche kameraadschap met enkele medewerkers: harde ontgoochelde arbeidersjongens, anarchistisch van aanloop, omgeslagen in bijtend ongeloof, op het negatieve gestort, grijnzend, de proletarische vlagwimpels van het Gardisme. Daden en omgang daar zetten Sieuwert's neiging naar meer opwinding in gang; naar één keer proeven van het gevaar, naar het beklimmen van zijn persoonlijk hoogtepunt. Zijn donkeren chaos als een klein oerwoud snel doorworstelen. Stijgen, stijgen, hijgend klauteren: op de top der eigen krachten ontsteld staan. Balanceeren, schreeuwen, gillen van smartelijke overwinning. En een belemmering doorstooten: daarachter het raadsel van de verbittering dat zich zal doen kennen. Zonder iets meer dan tot hier van zichzelf te beleven, kan hij niet eindigen. Eenmaal moet de paddestoel-gisting van de plaggenhut tegen

marmer en fluweel op van het Bank-paleis.

Een middag zakte hij met Van Buren naar den Dam af. Twee hoedenproletariërs, losjes in vrijen dienst. In de stad opnieuw telkens botsingen: werkeloozen, grootendeels nog niet uitgezonden, samen met de teruggestuurden uit de kampen. Wilden de straat voor zich vrij. Met hun aanwezigheid en hun eischen den vrede van de burgers opjagen, het plezier van den schuldigen welstand bederven. Hun vuile kleeven, hun kwartje-vleessie, hun broodschimmel-pap, hun armoe-vergoring slapen door de weelde van het centrum. Verduisterende loogdamp tegen glansruit van het Feest. Mengsel nog van aanklacht en dreiging; inwilligbaar verzoek tot de regeerders, onervulbare eisch voor de klasse-genooten. Politie zette alle macht en bitterheid bij, hen de straat te ontnemen. Hen binnen hun wijken te houden. En de geoorloofde bijeenkomsten. En de grenzen der wettige pogingen.

Er zouden wel weer flink wat klappen vallen, vond Sieuwert. Hij had geen zin er midden tusschen te komen. Van Buren lachte hem hardop uit. „Jonge je hebt geen humør! Je bent te kleinmoedig om de humor van et leve te zien! Hij had het vechten tegen de klabakken mee-beleefd! Als leider van een staking. Syndicalistische vakvereniging. Hebbe gesuisd om me heen jonge, de ploertendooders! Maar hij had gevoel voor humør. Je moest het komische dervan zien: as je zoo'n Rus zag meppen op een kop, en zoo'n stomme arbeider die zich

deran blootstelt voor de baantjes van z'n voorgangers, en dan op z'n verdommenis krijgt voor straf! Hij naar het ziekenhuis, en dan die Bram 's avonds druk bij een fijne meid bezig, dat moet je wete te geniete. Zoo'n Rus die voor z'n baas sloeg en de arbeider die het voor de zijne opving. Dat ze daar alle twee zoo hun plicht staan te doen, dat was oer-komisch, dat moest je kenne waardeere in het leve. Anders was het leve zonder ju. Leve is tragi-komisch! Begriipe de schijnheilige ethische gummikauwers niet. Leve is oer-komisch, heb reuze-humòr".

Sieuwert lachte kleintjes om die geleerdheid. Bang voor de slagen. Belust op de spanning ze te zien neersuizen in de gezichten der anderen. Van zijn vijanden, met de groote overtroevende bekken. Voor hun baantjes-gasten, ja, dat was zoo. Die was goed. Reuze-mannetje met z'n mond, diè. Reuze-kop. Een gijn-jas hoor. Je speldt 'm niks op de mouw. Geloof maar, hij was goed gaar. Ook beu van die sociale rot-zooi. Och wat: dat zag je nou toch steeds. Al wie een beetje weet van de wereld heb, die fluimt er toch op, op die gekken! Het geld regeert de wereld, en dat was best. Een fijne bom voor hèm maar, en hou de rest asjeblijft voor je. Een ieder zoekt zijn eigen voordeel: de een een mooi Tweede Kamer-baantje, en de ander een goeie Lunchroom verdomme. Een slag, verdomme, nou! As de gelegenheid zich maar voordeed..., een goeie snaai gaat per slot desnoods ook wel, as je 't maar werkelijk goed aanlegt.

„Je bint met geen kind uit”, zei Van Buren. „’k heb een heele nieuwe romankunst uitgevonde. Ligt thuis in me schrijftafel-la.” Eerst moest de A.J.C. en de Rooie Valken en de Rooie Vogels en de Pioniers en dat heele magazijn Liberty-poppen ’s niet langer de boekwinkels regeeren. Dan zou hij ook ’s recht van mee-praten krijgen.

Toegangen tot den Dam aan de Kalverstraat-zijde stonden door de politie bewaakt. Geen verdachte kwam door. Middenplein lag schoon. Vanaf het Damrak, naar den Voorburgwal, in de Jordaan-richting, resten van uiteengeslagen demonstratie. Nieuwe aansluiting was onmogelijk. Kleine groepjes slenterden gespannen. Stille hardnekkige formaties. Konden geen nederlaag erkennen. Ook door hun saamblijven: niet verder uiteengedreven. Wilden steeds opnieuw zich met andere resten hereenigen. Blevén als verstrooid jachtwild voortgedrongen en ingesloten, door de zwaargewapende drijvers. Bereidheid tot volhouden aan beide kanten. Politie te voet en te paard. Getrokken sabels. Hier en daar een inspecteur; officier-verschijning. Sprong-klaar bij de geringste wijking van den vijand. De arbeiders gram-hard daartegen. Extra beloerde voormannen en vechtersbazen. Louw de Jongh, Dirk Voerman onder hen. Zwijgende verstandhouding van taktiek. Ontduikend. Aaneensluitend. Verspreid. Stil verslagen bij verlies van de afgedrevenen die de klap-

pen kregen: losgeraakte runderen uit de kudde, door den leeuw gegrepen. Altijd het oog op de massa. Zoo uren en uren trekken, pesten, vol minachting. Angst en ontwijking louter om ploertendooders en sabels. Spontane spreekkoren af en toe:

„Wij eischen

de straat!

Productief werk!

Vol loon!

Weg met de Digoel-kampen!”

Vlak voor de koppen der paarden en de dreigend-neerblikkende ruiters: grapjes. Naast de bleeke Inspecteurs, hun glimmende latten. Tusschen de „stillen” in die zij kenden of aan blik en houding ontdekten.

„Betere Russen gisteravond, wat? dan hier.”

„Beetje knapper”.

In de Houthaven een Russische vrachtboot. Een tiental groepen communistisch gezinde arbeiders waren aan boord geweest. Vriendelijkheid, door de tolken overgebracht, in de gesprekken met de jonge matrozen. Thee. Brood. Kippensoep. Propagandistische gesprekken om de Hollandsche regeering verboden. Enkel antwoorden op wat vragen naar het leven aan boord. Een oude boot: kleine, frissche kajuiten; vergaderkamer, ruim recreatie-vertrek. Enkelen speelden muziek; vroolijk bijeenzijn met de vreemde maats. Hollanders informeerden: matrozen van tachtig tot honderdtwintig gulden per maand, buiten een verzorging, voor de Hollanders ongekend.

Na zes maanden dienst: volle maand verlof, met vol loon. De Kapitein hetzelfde voedsel als de bemanning; alleen hooger salaris. Was dat wel socialistisch? De blonde blanke matroos met de lichtblauwe oogen die ontving, had hartelijk gelachen. Socialistisch, nee. Men had in Rusland geen socialisme, men had overgangstijd. Partijgenooten—Kapiteins ontvingen hetzelfde loon als de matrozen. De anderen onmisbaar voor den dienst, alleen wat hooger loon: onder de nieuwe klasse nog onvoldoende technische leiders-krachten. Meeste Hollandsche jongens eischten voorloopig niet meer, vanuit hun bekneldheid. Enkelen hadden wat critiek: gevaar voor hoog-kapitalistische ordening. Pas nieuwe veranderingen zouden zuiver socialistische gemeenschap uitzetten. Hartelijkheid, keuken en voorbeeld van de scheepsverhoudingen werkten na: gepijnigd buigen onder den tegenstand van de politie-macht. Op de hoeken, waar afgescheidenen wilden doordringen, steeds woeste aanvallen, charges. Vluchten. Achtervolging. Schreeuwen tegen de muren. Handen die naar de hoofden grepen bij de vreeselijke slagen van twee, drie kanten tegelijk, onder het woevend vloeken en schelden der agenten. Sommigen stortten neer, moesten later vervoerd. Twintig waren er dien ochtend al naar de politie-bureau's gesleept. Het dunne publiek, op grooten afstand. Beleeftde het gevecht grootendeels als sensatie-genot: Kijk 's! Rang! Daar krijgt er weer eentje z'n portie. Hoe-oe! Godver!" Op eens dan: „'t Is toch bar,

---

niet?" Alleen de taxi-chauffeurs stonden zich te verbijten bij hun wagens. „Hij moest 't mijn doen. An een mes ging-ie. Vijf jaar petoet had ik der voor over hoor, nou maar reken maar ikke wel, an me mes ging-ie godver. Geen vreten, en slaag van *die* lui. Anderhalf jaar lopen der al zonder. En dan zoo behandeld te worden van dat betaalde vullis. Toe maar. Een flink prikkie in die gore knol z'n kontwerk en die gabber stuift met z'n harses op de keien. Effen een goed gezicht wezen als der van die goozers ook 's eentje de grond zocht. Wat? Hè nou! Ik geef der een rondje voor, mag doodvallen a 'k et niet meen. O-à zulk vullis. Der lag der eentje op de grond geslagen daareffen, en laat dat schurketuig met z'n beie nòg op die jonge doorslaan? Wie der ook geen boef is bij de politie, die wordt zenuwziek”.

Een zet van den oudsten inspecteur, of een telefoontje van het hoofdbureau. Alles uit het centrum weg. Nou uit! Hoepla! Vooruit! Naar hun huis moeten ze! Mooi geweest. Geen gezeur meer ook!

Overal, op het Rokin, in de Kalverstraat, schrikken tot de enkelen toe op, voor de patrouilles. Vluchten, een steeg inrennen, of anders de brekende slagen met sabel en gummi-stok, en opgepakt. De verspreiding scheen voor de politie de overwinning volledig te maken; de binnenstad moest nu heelemaal „schoon”. Van Buren en Sieuwert liepen om, de Sint-Luciensteeg door naar de Jordaan. Van Buren had er kaas van gegeten: politie en demon-

stranten kenden mekaar op een haartje; ze moesten nou naar moeder de vrouw. Allemaal moei van dat ondeugend zijn vandaag: „is nou tijd voor de koffie en een goed biefstukje van de steunbonnetjes, goeie sigaar smaakt thuis ook beter als hier zoo onder het werk”, stookte hij tot zijn discipel. „Geen gezicht ook, dat vechten op en om de Dam, op dit uur, als de Beurs straks uitgaat”, bracht hij Sieuwert weer in de war. Die vroeg of in Fascistisch Italië nou werkeloosheid was? „Wel werkeloosheid, maar anders als hier. Ondernemers waren gedwongen, productie zoo lang mogelijk gaande te houden. Stakingen werden niet toegelaten. En die gijntjes van hier die waren nu voor goed afgeschaft. Sieuwert liep van dit antwoord vol eerbied voor de hardheid van gouden sterren en tressen, en van zwarte glimcylinders en monocles, die den wil van arbeidersmassa's opgesloten hielden.

Dirk Voerman noch Louw de Jongh of eenig ander steunpunt uit de demonstratie behoefde het te zeggen: Al verlies je, demonstreeren tot het uiterste moet je. Of je geeft je laatste kansen uit handen, en de boel versuft. Stil-aan waren zij allen, elken dag opnieuw, diep verbitterd tegen de hakkers. Loerblikken naar den agent te voet, den ruiter of den Inspecteur die het gretigst sloeg. En doorsloeg. Zonder aarzeling. Naar den enkele die nog raak hakte, als een man op den grond lag. Hun beeld, hun nummer als het mogelijk was, stond gesneden in hun brein: misdadiger die op straf wacht-

te. Overigens verstonden de beiden partijen elkaar. Elk de hoop, zich zoo goed mogelijk te houden in den afloop. In weerwil van allen haat: op den bodem van elk der harten een zeker minimum ontzag jegens den gezamenlijken lijfelijken moed. Jegens de uiterlijke gewelddadigheid die hen allen bezighoudt. Grens-linie van twee orden tusschen hen. Gelijke afstand van de scheidingslinie brengt gelijkens van houding. En in de smalle korte straten van de Jordaan: een treffen als in een kleinen oorlog. Twee legers die zakelijk afwerken. De arbeiders, formatie nog, eenmaal in de wijk: de politie zet de toegangspunten af. Werkeloozen moeten zich verspreiden in enkelingen die hun woning zoeken. De uitersten van verbittering treffen elkaar nog. In die felle korthed van straatjes. Op dat diepvijandige terrein. De eene partij voelt er zich waardig thuis. De andere is er strategisch machtig, buiten de oogen van de burgerij, die de keuken niet zien wil van haar rust. Een kleine korte heftige guerilla, alomtegenwoordig, in twintig straatgevechten. Omtrekken, de arbeiders. Aaneensluiten. Terugdeinzen voor een overval die levens kan kosten. Weer ergens anders ontzag winnen tegen een zwakke patrouille. En enkele bloedige wraaknemingen van weerszij. Tien minuten te voren: een oude speelsche volkswijk. Voorzichtige drukte van verkeer. Luidruchtige gemoedelijkheid in winkeltjes en bij buiten-stalletjes, kinderen ravotten er vrij in rond, glijden op hun auto-ped's tot aan de hooge

bruggetjes, beschermd. Alle leven was nu binnen de huizen geweken. Leegte stond gespannen in de geasfalteerde straat-geulen, tusschen de bovenwoning-krotjes van de arbeiders, de dwerg-kleinburgerlijke armoe-nering van de benedenhuizen. Verweerde poortjes. Bouwvallige gangetjes met onzichtbaren uitloop naar leefkracht en kreun achteraf. Gammele slopjes van bezweken verwachting. Massa malsche jeugd daartusschen: ranke jonge mannen, hupsche vrouwen, boven hun woonstel uit gekleed en gekapt. De populariseering van het kleine plezier gegrepen. Gereed uit hun krotten te springen, en meer te nemen.

Louw de Jongh, op dit strak-leege terrein, moest met een half dozijn maats, op een afstand toezien bij sabel-dorsching van een jong arbeider. Tegen een muur gedreven. Twee politie-ruiters vanaf de paarden voorover gebogen, beukten, raak. Als was het hun taak, het leven er uit te dorschen; moeilijk. Zijn afwerend grijpen naar hoofd en borst lag stil; zijn schreeuwen en schorre kreunen was verzwegen. Hij lag. Eerst half tegen den muur onderuit gezakt. Nu op zij voorover gegleden. De beide sabels bonsden nog op zijn rugzijde. „Vandaag moet die het afleeren, godver. Da's een van de grootste scheldbekken. Houd 'm in de gaten. Geeft 'm z'n portie. Laat 't 'm goed heugen godver....!” In een drift die hun vaderlijk toescheen. Verdomde tuig dat niet wou begrijpen. Hoe zij hun werk hadden te doen. De orde. Of zij 't een pret vonden. En dan door

dat tuig maar steeds dertoe gedwongen te worden om derop te slaan. Hielden niet op. Pesten je net zoo lang dat je slaan moest. En dan schelden op de po-li-tie. Der uitslaan moest je het. Deruit rammen. De grootste schreeuwers aftuigen. Afleeren zullen ze het, om het je zuur te maken.

Keken schuldig om naar Louw en de zijnen. Die brandden. „We motten der naar toe. Met ons zeszen. Ze maken 'm af. Der naar toe jonges, we gooien ons der op. We sleuren ze van de knollen”. „Nee, nee! blijven! ze gaan schieten. Hier blijven!” Schreeuwen: „Moordenaars! We zien het hoor!”

„We zullen jullie je betaling geven hoor! Vuile maffers!”

„Kom 's gewoon op ons af, durf je ommers niet!”

„Kom 's man tegen man op! Zal iedereen zien wat 'n snotneuzen jullie bennen!”

„Leg die lat van je baas 's neer as je lèf hebt. Die kenne wij niet betalen en jij ook niet, schijthuizen, etterlevers! — Kom nou zelf 's zonder je baas! Make we haringsla van je. Voor onze poes, doodvreterers van onze centen!”

De agenten lieten den jongen die genoeg had. Keerden hun paarden. Stoven op hen af. Zij schoten om een hoek. Een slop in. Ongrijpbaar. Onvindbaar. Maar niet buiten gevecht gesteld.

„As je toch een spuit had. Ik zou toch vast schieten? Wat jij?”

„Nou reken maar. Ze gingen der allebei an. Je ken 't niet laten as je zoover bent. Ze verdienen

---

niet beter". Louw de Jongh zei: „'t Mag zoo wezen, ik bin toch maar blij dat we der geeneen bij ons hebben."

De ruiters zochten den wraak onschadelijk te maken, de verontrustende verbittering neer te slaan. Verhit van woede, en van moreele onzekerheid. Gejaagd de beide bleeke koppen van links naar rechts. Twee zware klinkers zochten van over de schutting hun bestuurden weg. Eén tegen den wang van een ruiter. Hij schreeuwde. Zwenkte bloedend. Eén tegen het achterlijf van zijn paard. Het schoot steigerend op. Schoot weg. Van pijn en schrik liet de agent los. Zeulde zijdelings af. Smakte tegen het asfalt. Bleef liggen. Een raam schoof open, boven. Nog een. Hoongegier van vrouwenstemmen.

„Hij leit! Een Rus! Een Rus! Eentje in de pan! Een bal gehakt in de pan! Hé balletje gehakt, motte we je brade?"

„Leg je nou, vuile laffe mieter? Lekker hè?" Gieren. Bittere vloeken.

„Breng 'm een beetje oodeklonje! Maak 'm afl met die andere rotzak derbij! Douw 'm nou z'n lampies dicht dat vullis, die vieze etterzweer! Smaakt 't? vuile laffe moordenaar?" Gegier, lang aangehouden. Diep, grondeloos wraakgenot. Feest. Alsof zij zouden dansen achter de ramen die weer dichtsloegen. De andere ruiter, ontsteld, reageerde niet. Dorst zelfs niet schieten. Vijf handen met in elk een klinker stonden boven de schutting uit op hem gericht. Hij vreesde te worden doodgegooid.

Greep het wachtende paard van den gewonde. Rende weg om hulp te halen.

Piet Woudenberg, dieper de wijk in, stuitte met een dozijn maats op drie agenten.

„Uit elkaar!” Getrokken sabels. Piet Woudenberg wist wat het beteekende. Uit elkaar: elke man een aanvalspunt voor de sabels.

„Nee jonges! Bij mekaar blijven!” Het was zoo afgesproken. Twaalf arbeiderslichamen sloten in een blokje aaneen. Bij het laatste minimum eerbiediging van tegenstanders-waardigheid: voor de agenten een onmogelijk aanvalspunt. Aan weerszijden volgen zij. De kleine stoet. Zwijgend, onuitlokbbaar. On-aangrijpbaar. Spanning van doodelijk spel om een verkeerde beweging. De agenten ook op hun hoede: grijpen zij toch aan, de jongens stortten zich op hen. Het wordt moord. Alles van de bovenhuizen kan omlaagstormen: een wereld van haat, eer versterking komt. Een kroegje nam de jongens op. Politie liep door. Bleek. Kuchend.

Aan den anderen uitloop, in een gesloten hoek als een pleintje. Zeventiende-eeuwsch trapgeveltje. Hoogronnd bruggetje over modderwater. Oud-Amsterdam-prentbriefkaart-tafereel. Twee reuzen kwamen er een jong inspecteur tegen, koket, arbeiders-hater, aan het volk vreemd. Te jong voor het gevecht. Met een agent. Jan Brinkmans, vierkant, een blok spierkracht. De slanke, peezige Tom van den Heuvel. Groot stuk elasticiteit, gevuld met snelle slag-

kracht. Mompelen van Brinkmans: „Jij neemt de baas, ik de knecht”. De jonge inspecteur, tot storm klaar: „Terug!” Zij keerden zich om. Inspecteur en agent achter hen. Opdrijvend. Plotseling keeren Jan en Tom zich opnieuw. De agent duizelde van een vuistslag van Brinkmans. Een trap tegen zijn buik smakt hem languit omver. In de keel van den kleinen zwarten Inspecteur Van den Heuvel’s vuist-greep. Zijn pet in de goot. Snelle grepen. Zijn sabel sloeg hem vijfmaal achtereen op hoofd en dijen. Hij kon niet meer opstaan. De agent wilde in de beenen komen. Schreeuwde onder de slagen met den sabel van zijn chef. Zijn eigen lat lag een eind verderop. Jan Brinkmans greep het wapen. Holde er mee de straat uit. Verward. Een kind, met de onverwachte kans verlegen. Van de overwinning dronken. Wist niet waar hij met het ding heen moest. Bewustwording droeg hem angst aan. Als een malloot holde hij door een paar straatjes, geheimzinnig en lachwekkend. Een reus met een zwaard uit het sprookje. Vluchtende kinderslachter en clown. Van den Heuvel schoot ongezien een zij-ingang van een huis in. Kreunend, hijgend van voldoening.

Sieuwert en Van Buren zagen Jan Brinkmans als een dolleman rennen met den sabel. Zagen hem het ding op een plat dakje slingeren, toen hij tot de helderheid kwam: ik moet hem kwijt. Hij zelf had zich te ver gedreven. Probeerde te ontkomen door zijn gang in te houden. Handen in de broek-

zakken: burger van de buurt neemt de toestand op. Een sterke patrouille hield hem aan, greep hem. Men arresteerde zonder precies te weten waarom.

„Die heb bij mijn gestempeld,” zei Sieuwert tot van Buren.

„Ken je 'm?”

„Hij heb bij mijn gestempeld! Hij woont hier niet. Brinkmans heet-ie. Maar daarom. Als je dernaar gevraagd wordt....” Van Buren keek hem fel aan.

„Heb U 't gezien?” Een inspecteur. Een hoofdagent.

„Ik heb niks gezien hoor”.

Van Buren keek giftig. „Je hebt 't toch wel gezien? Be-je toch verplicht te antwoorde op wat je gevraagd wordt? Wou je die halve gare clowns nog in bescherming neme? Van het politieke circus? Dat ze nog ontkome ook? 's Toch derlui gerechte straf? 's Positief en negatief.... je ken weer niet denke jonge.... Ongestrafte daad is een on-ding. Heb z'n tegewicht niet. As je niks zien wil moet je hier niet staan!”

De Inspecteur lachte schrander. Met sommige punten van Van Buren's uitval vertrouwd. De hoofdagent bekeek hem als een kater een vlinder die in stof worstelt. Sieuwert liet zijn laatste aarzeling los.

„Hebt U 't gezien, dat die man met die sabel liep?” weer tot Sieuwert.

„Ja, alleen dat-ie die sabel weggooid. Anders niks. Waar-ie 'm vandaan heb gehaald dat weet ik niet”.

„Nee maar dat weten wij wel. Dat is meer dan voldoende, zoo. Nou. Gaat U even mee. En U hebt

het ook gezien, niet?" Van Buren antwoordde met een mondje:

„Ik getuig niet graag tegen een arbeider. Ik ben feitelijk ook arbeider, ik ben hoofd-arbeider, ben intellectueel. Ja, dat maakt wel een verschil, zij worde beter betaald en ze hebbe meer te vertellen dan ik, maar dat neemt niet weg dat het niet prettig is om tege je lot-genoot te getuige. Zijn ook slachtoffers. Stomme dupes van hun leiders”.

„Dat is zeer zeker zoo.” Zij liepen samen op. „En dat het niet prettig is, dat geef ik U ook toe”. Zijdelingsche blik met knik. „Maar...” (een zucht) „we moeten allemaal zoo’n hoop dingen doen die niet prettig zijn. Nietwaar?” Wijs hoofdknikken. Hooge schouders in den zwarten eleganten mantel. Van Buren en de Inspecteur begrepen elkaar. Op het bureau: Sieuwert en Van Buren hadden een man haastig loopend een voorwerp omhoog zien slingeren, dat op een sabel leek. Ja, het was dan wel zoo goed als zeker een sabel. Den man herkennen? Hij kon het zijn, Brinkmans. Hij kon het ook niet zijn.

„U wordt voor de rechter op een eed verhoord”, zei de commissaris met glimlach in de oogen. „Nou, kè-je ’m?” „Ke-jij hem?” tot Brinkmans.

De donkerblonde reus Brinkmans hoofdschudde. Blik vast in Sieuwert’s oogen. Commissaris groef verder. Beroep. Werkeloos? Ongeorganiseerd? Waar stempelen? O zoo. Hij zag het wel. Jullie kennen mekaar. Broer van die Louw de Jongh? O zoo. „Ja maar een beetje vasthouden misschien.

Grond genoeg om je vast te houden". Sieuwert kreeg het benauwd. Hij kende Brinkmans wel, ja. En of hij het nu was die met de sabel had geloopt ja of nee? As je iemand zoo goed kent, dan herken je 'm toch wel op zoo'n kleine afstand? Staat hier nou niet om kletspraatjes kwijt te raken. Met wie was je. Met die meneer? O zoo. Gaf-ie tot U te kennen dat-ie Brinkmans kende? toen die daar met die sabel aan kwam loopen?" De klerk schreef, zag op. Schreef. Nog maar het toestemmen van een on-ontkoombaarheid voor Van Buren, om te erkennen dat Sieuwert zoo gesproken had. „Nou ja, ik ontken het toch zeker niet", eindigde Sieuwert. Brinkmans stond onbewogen, maar bezweet. Die valsche spinnekop en die groene maffer, die twee vuile moordenaars. Gniepige vrindjes van de Prinserij. Die 'm 't gat om los te komen, stonden dicht te gooien. Hij kwam in geen anderhalf jaar meer los. Ontkende. Weigerde hardnekkig, Van den Heuvel over te leveren. Kreeg de straf voor diens daad.

Van Buren zei, het was nog zoo kwaad niet om voor te komen. Kreeg je een daggeldje voor. Gingen ze fijn van vreten die dag. Sieuwert zijn stomme schuld dat ze zoo aan de grond zaten. Had-ie ook bij dat stukkie ouwe heks zoo stom over die centen te lullen, bij die vieze potster, inplaats van af en toe 's een paar tientjes voor hun samen te vragen. Had ze toch gegeven. Nou gaf ze voor dat communistische vullis, dat ouwe hysterische kreng. Voor die openbare onzedelijkheid. „Had 'r moete

aanbiede een nachie bij der te blijve. Jaà, ken je 't verdomme jonge. Hebt geen humør zeg ik je toch!" Hij lachte. Breede mond. Geitenkin. Flikkerende oogen achter zwart gemonteerde lorgnet. „Toch zoo erg niet, ouwe juffrouw met goed cente een pleziertje te doen? As je schrijver bent, romancier bent, kunstenaar bent, be je ook hoer. Allemaal hoere. Voor de Beurs, voor de Boekwinkelklante, voor de bourgeois van het vakvereenigings-gebouw. Geen werkelijkheidsgevoel." Sieuwert lachte naar zijn gezicht. Gezicht snerpte beelden uit, aangrijpend voor zijn fantasie. Zakken vol geld, van dat wijffie van dat bad? Die Van Buren maakt er wat van. Godver, hij kon 'r hebben, zou het waar wezen: een hysterisch kreng? 't Is of je je een hoop jonger voelt bij die Van Buren. Dat is zoo. Losser. Vrijer. Je krijgt als het ware andere ideëen. Goddome ze maken der wat van. Dat wijffie (ze gaat misschien schreeuwen, as je zoo zou beginnen. Nou ja! Dan lach je. Je slaat 'r voor der gat en zegt hou je smoel, je begint toch zelf). Och, hij was gek. Als die Leida maar fijn van hèm werd. Dat was beter. Godzalme, wat een rotzooi. Hij blies. Van Buren onttrok hem aan zijn hittigheid en zijn angst-nijping om Leida. Vertrouwde hem een belangwekkend geheim toe. Krante zou vanavond vol staan van die komedie. Maar één krant die niet veel kans had om er over te blufbekke, „dat vuile schendblad." Van Buren's laatste poging om in dienst van de arbeidersbeweging geld en macht te veroveren, was zijn aanbie-

ding geweest bij de Toekomst. Het communistisch blad kon hem niet gebruiken. Het kreeg zijn jongste, meest versche haat. „Jonge der benne strijd-lustige onder de nieuwste generatie. Onderwijl wij hier loope, op onze manier onze plicht doen, benne der jonges van de daad bezig, met een werkie.... Jonges waar jij ook al mee same hebt gewerkt. Maar hiervoor konde ze jou nog niet gebruike. Je ben nog niet gestaald genoeg voor dat werk.” Sieuwert nieuwsgierig. Hij weer de minste? Uitgescho-ten. Waarvoor dan hij te min? „Ze zorge dat van-avond die drek-krant van hun, van die communis-tische baantjes- comedianten zich niet uit die drek-drukkerij kan losmake om over de *overwinning* en over de *terreur van de politie* te bralle.”

„Maken ze de Toekomst kapot?”

Als het ging zooals Van Buren het voorzag, bleef er geen gruzelement van over. Reuzejonges met enthousiasme. Daad. Daad. Daad. Geen aarzeling. Geen overweging. Geen angst voor de ethische afkeuring. De daad is alles voor ze. Ze slaan er doorheen, en de daad is gebeurd. Dat is de ware filosofie! Dat is leve. Als die Dekker nou vroeg naar die hijbel, moest Sieuwert niet zoo liggen ouwehoeren als daar bij die Russen. Was toch zeker niks geen reden om die pestlui te sparen? Sentimenteele onzin. Opruimen! Gevecht. Dat is grootsch.”

„En hij had zelf toch ook geaarzeld? tegen die Inspecteur? Dat-ie niet graag iets getuigen wou tegen de arbeiders, zei-die?”

Van Buren keek vernietigend. Hij moest niet kwalijk nemen. Maar zijn meesters de les lezen over de groote kunst van het optreden, over de strategie en de taktiek, dat was hem niet toegestaan. Daarvoor waren andere intellectueele kwaliteiten noodig. Of.... daden. Er waren lui die hadden de daad. Maakten zich vrij met de daad. Echte daad ging tegen alle bestaande wetten in. En Sieuwert was nog te bang voor de wetten. Te kerkelijk. Te beursch om de handen uit te steken. Moest zorgen dat die communisten niet nog dapperder waren dan hij. Op hun manier actief. Niet bang voor de wetten.

Sieuwert liep tegen die woorden op te tornen. Beschuldigd. Zijn waarde toch opnieuw in twijfel getrokken. Allerlei verwarrends.. dappere communisten? Tegen de wet, wij? En wet verdedigen. Dat dee duizelen. Hij niet tegen de wet? Lak aan de wet godver.. Had ook wel 's kriebel om zijn jatten uit te steken. En dat werken in de Zaan dan? Op die Blik-fabriek? waar al die meiden 'm stonden uit te schelden voor al wat leelijk en gemeen was? Toch ook tegen de wet dan? Zooals Van Buren het meende? Van Buren lei zijn hand slapjes op Sieuwert's schouder. „Ik moet hierheen”. Liet hem staan. Sieuwert zocht als lichamelijk zichzelf.

In de groote, eindelooze dobbel om de overwinning: een slechte toer vandaag voor de Revolutio-

nairen. Zwaargewonden. Een massa gevangenis. Een eind achterop met het veroveren van de straat. Bij Louw's huis een maat met een ontmoedigende boodschap. Een beweging met veel daad-durf. Maar klein. Vaak in schijn gelijk aan zelf-overschatting, de durf. Het moeizaam volharden in bemoediging vroeg dan groote woorden. Het heette dan bluf. Front van vijanden voltooide zich. Een geweldige bedreigings-linie. Lang verborgen haat nam nieuwe gevaarlijke vormen aan. In het volle licht. Al had Van Buren wat gezwamd: Een troep Gardisten, 's middags de „Toekomst” binnengedrongen. De weinige redacteuren mishandeld. Copy vernietigd. De drukkerij overvallen, het zetsel versmeten. Krant kon niet verschijnen. Misschien ook morgen niet. Ruiten, bureau-inventaris kort en klein geslagen. Papieren versnipperd. Inktpotten over de rest geleegd.

Verslagenheid. Woede. Aandrift om te herstellen. Hun krant! Hun Beeld. Het belangrijkste levende centrum-teeken van hun saamenheid. Gaf de waardigheid aan hun wil, hun toorn, hun beraming, hun lekkere ophakkerij. Verhief met zijn lichaam van drukletters hun smadelijke getroffenheden tot etappes op een erkenden weg. Droeg hun bewustzijn omhoog van beschavings-groep.

Een sterke wacht moest komen. Meer gevechtvaardigheid. Zou ook komen. Duizenden stonden nog achter de enkele actieve rijen. Konden in beweging gebracht. Politie had veel gewonnen van-

daag. Maar zij wisten, ook zij: onvernietigbare te-
weerstelling was ook winnen op den vijand. Die
kon niet dag aan dag evenveel energie ontwikkelen.
Moest verflauwen. Tegemoetkomen. Hun zekerheid
was be-angst, niet ondergraven: zij waren de kleine
kernvoorbereiding van volle harde daadwerkelijke
Revolutie. Zij kwamen bijeen. In kleine groepen.
In groote Protest-vergadering. Alle hens aan dek.
Geldelijke en rechtskundige hulp. En bestraffing.
Wraak tegen het rugge-gift uit de verradershanden.

Piet Woudenberg had zijn informaties. Jan Brink-
mans vertelde zijn advocaat van het verhoor van
Van Buren en Sieuwert. 's Avonds een politiespion
(zij noemden Dekker zoo) met Sieuwert. Dekker
had een vriendelijke buurman: Inspecteur van Po-
litie. Hij woonde in zulk soort wijk graag. Woonde
er standshalve. Bridgte wel met den keurigen buur-
man. Had hem een en ander verteld. Al had Brink-
mans niet met den sabel geslagen dien hij had weg-
gegooid: hij ging er voor een paar jaar in. Men zou
harde middelen gebruiken. Van den Heuvel was
ontkomen, en niet zoo bekend. Met goedvinden der
anderen hield hij zich schuil: één moest van een paar
jaar Bajes vrij blijven. Bewegingsvrijheid van alle
voormannen hing aan een draadje. Haat spitste zich
tegen Sieuwert. Benauwende vrees greep hem heime-
lijk. Hij achtte zichzelf niet verantwoordelijk. Geld
voor de Lunchroom was er nog niet zoo gauw.

TWAALFDE HOOFDSTUK

Gerrit Tak's familie had gewonnen: de Bruidsluier was er doorgekomen. On-geamendeerd. Op volle lengte. Uit één stuk. Het ging zonder boosaardigheid. Met soebatten. Met uiteenzettingen die voor Marie Minke een volhardend weigeren tot de inleiding van een onhandelbare houding maakten, in het komend samenleven. Met het beroep op een uitzonderingstoestand eindelijk. „Een burgerlijke bruiloft. Ja, een burgerlijke bruiloft”, zeiden zij ten slotte, hoewel zij die onderscheiding niet erkenden. Goed, dan maakten zij nu eens een burgerlijke bruiloft. Klaptten in de handen. Was dat dan zoo erg, voor een keer? Eerlijk gezegd: omdat ze dol op Gerrit waren. En blij voor hen, met zoo'n aardige vrouw. Had zij daarvan terug? Daarom wilden ze nu zoo graag een echte bruiloft zien. Alles mooi en keurig in orde. Zoo was het, zeiden de vrouwen opgetogen. Willem Bonte's vrouw, Bets Bonte, in haar meisjesjaren naaister, was anderhalve week bezig met de japon. Vijftien gulden maakloon in de gezins-armoe van crisis en ziekte. De sluier nam den laatsten nacht in beslag. Willem Bonte, met zijn

katte-jukbeenderen en holle oogen erom en erbij. Onhandig, door de zenuwachtige vrouw opgejaagd. Vlammege wangen allebei. Angst om de glorie van den sluier te schenden. Morgenochtend tien uur, het groote oogenblik, hun in handen gegeven. Spelden aangeven voor het probeeren van de plooiën. Plooiën moet hij, de sluier. Van boven af, vanaf het kapsel. Een sluier uit één stuk. Raad geven. Altijd goed geweten. Zoovaak gedaan. Verhalen in de nachtkamer. Bij de bedstee met de slapende kinderen. Bewogen, maar gezellig: een sensatie, behalve de aardige verdienste: vijftien. Pracht-sleepen gemaakt. Beelden-costuums. Vergeten. Overdoen. Verhit kibbelen in de jacht. Beiden bederven het werk. Rekken het tot in de vermoeienis. Drijven den angst op voor mislukking. Hou de hond weg Wim; ik zeg je hou de hond weg. — Je bent gek, de hond doet niks. — Beest is jong. Speelsche hond; ik ga niet verder as je 'm niet opsluit. — Heftigheden. Waar mo 'k 'm dan opsluiten, jij. Heb jij een hondekamer? Ga weg Polly. Zoet zijn voor de baas. Gehoorzaam wezen. Hij is zoet. — Zij begonnen opnieuw. Tot de inspanning Polly deed vergeten. Het slappe schriele mormel-kwakje tippelde weer bij. Tilde zich naar het witte bewegelijke kantbeest. Dat scheen te willen spelen. Prikkelde tot grijpen. Bets, gloeiend, schopte het levend brokje pluche dat het jankte. „Deruit met die hond Wim, of ik vermorzel 'm. Versta je?”

Willem Bonte zuchtte. Om den hond. En om den

sluier van Marie Tak geboren Minke. En om zijn vrouw die zoo zenuwachtig tobde inplaats van te liggen slapen. En om de longzieke kinderen. De holheid van zijn wangen en oogen. En van alles rondom hem. Van alles rondom hem had hij niets dan holheid kunnen maken. Brooze holheid in dunne huiden. De dunne huiden barsten. En alles is wanhoop. Een beetje jong huwelijks-plezier, vijftien jaar terug. En daarna hoest alles en is alles hol en angstwekkend. Op den bodem van zijn hart het verwijt, de beschuldiging, aan de wereld die hem geen nieuw leven geeft. Met dien spleet van een blik: loeren door de wereld heen. Loeren door den tijd heen. Door het gescheurde vuile behang heen. Door de gaten van zijn kleeren en hun flarden. Door de wonden van zijn schoenen en van de zijnen. Door de kreuning van den honger heen, die hem beletten in de massa te sterven als een tevredene. Maar voor verzets-uiting geen kracht. Een revolutionaire krant eerst. Geen bloed om al die opjagende waarheid te dragen. Een andere krant, sensationeel massa-blad, voor het volk bijgewerkt. Zijn gedachten soezen er bij: het is goed zoo. Een kaartje leggen met Harry Turfryer, waar-ie mee gewerkt heeft toen het nog ging. En verder hopen dat de kinderen groot zullen zijn eer hij 't heeft afgelegd.

Wat hindert nou die hond. Waarom is die hond er? Waarom zou hij niet? Het is een aardig beest. Hij is zoo monter, daar kijk je met plezier naar. Dan maar buiten op de gang, Polly. Zij zwoegden.

De burens bonsden op de deur. Het hondje jankte het trappenhuis vol. Alle kinderen te drenzen. De grooten rengelden in hun bedden. Polly weer terug. Snel tevreden schuifelden de vier vachtpootjes weer in de woning. De kinderen hoesten in de bedstee. Bets stond met den sluier aan. Lachwekkende jeugd-pronk op haar vergammelde hoofd. Langs haar verzakte figuur, armoe-omhangen. Opzij gebogen voor het spiegeltje. Eer Willem haar ontzetten kon: Polly blind-monter naar den sluier, centrum van hun ontzag. Zijn pooten bezetten de kant, zijn bek grijpt. Bijt toe. Scheurt als ware het krantenpapier. Bets durft niet gillen. Zij kreunt. Haar oogen dan wijd van haat tegen den hond. Zij eindigt in smartelijke tranen, vernietigd. De kinderen roepen. Worden gesnauwd. Twee uur lang zit Willem met Polly op zijn knieën. Zijn handen om het pluche-lijf, dat het niet weg kan. Bets wil den breuk toe-prutsen, eer zij besluit tot het hopelooze. Het blijft bedorven. Het hopelooze is de eenige uitweg. *De zoom.* De zoom verlaagt den sluier uit één stuk tot een minderwaardigen. De zoom komt erin. Door Bets' trage handen. Onder Bets' moedelooze oogen. Zij kan er niet van slapen als van een misdaad. Morgen komt het uit. Zij weet het als zij opstaat. Den sluier afleveren die bedorven is. Ieder ziet het dadelijk, als zij hem angstig uit handen geeft.

„Meid, jij? In je trouwjapon?” Dina de Rooij

kon niet uit haar verbazing. Marie kwam ontdaan bij haar boven. Viel op een stoel neer. Vol. Zocht in Dina's oogen genegenheid, klaar tot huilen. 's Ochtends het lichtblauwe costuum en den sluier van Bets Bonte. Etalage-costuums met stijve feestgezichten rondom. Vol verwachting van haar medewerking. Geforceerde vertrouwelijkheid van vrouwen en meisjes. Meedoen of vijandige teleurstelling. Trouw-auto's. Van haar kant alleen Neel. Louw wou van geen trouwfeest weten. De dertienjarige jonge geen verlof. Lena in het ziekenhuis, herstellend. Louw verbitterd tegen Tak's politieke gezindheid. Contra-revolutionaire rot-mikmak die het decadente gardistenzoodje nog maar half aanviel. Omdat ze der zelf ook heel direkt last van konden krijgen. Krant van Tak's arbeiderspartij had met aanval op Gardisten ook De Toekomst verworpen. „Moesten protesteeren tegen kwajongens-gewelddadigheid. Ook al was De Toekomst een vod. Niemand zou er iets bij verliezen als de Toekomst nooit meer uitkwam. Maar de manier waarop.” Tegelijkertijd een aanval van de Regeering op abonnement op de krant in de Openbare Leeszalen. Socialistische protesten in Kamers en Gemeente-raden tegen wegnemen van de Toekomst. Maar nietig-verklaring van het blad zelf; veroordeeling van de anti-kerkelijke artikelen en teekeningen. Socialistische bibliothecarissen weigerden een veer voor het blad te laten. Zeiden de abonneementen op, bij de bedreiging van subsidie-intrekking

aan de besturen. Ze staken even de hand uit. Maar lieten er geen nagel van, voor de vrijheid van het geschreven woord. Louw was zelf niet vol tevreden over zijn Partij. Hij nam de Russische revolutie met al haar fouten. Kon niet begrijpen dat Holland niet een eigen richtlijn moest, naar de Hollandsche verhoudingen. Wie een verdedigend woord kikte over een in ongenade gevallen Russisch leider, werd uit de Hollandsche partij gezet. In Holland waren oprichters van een afzonderlijke groep, bestrijders van de Russische taktiek, op aanvoerende posten gezet. Eerst voor zwendelaars en verraders gescholten. Je kon het niet op een briefje schrijven, vond Louw, dat je je kleine meid 's Zaterdags meegeeft voor de kruidenier: zoo mot het wezen. Maar of ze hier *alles voor hier* goed door hadden, dat dorst hij niet zeggen. Woudenberg en vooral Draaier bitsten dan stil woedend: burgerlijke pietjes met geleerdheid en centen, studentjes die van Moskou macht kregen voor hier. Louw bromde onzeker. Hij wist: wel of niet lid van de Partij: zij waren geen achttien karaats communisten zooals ze in de strijd gevraagd werden. Hijzelf dorst zich niet te veel naar den binnenkant wagen: het zou te gauw mot worden. Achttien karaats partij-communisten waren er hier maar weinig. Een kleine kern, met meedoogenlooze gehoorzaamheid. Daaromheen werkers, stemmers, demonstratie-klanten. Die wachtten. En ook vertrouwden. Wat meer links of rechts: dictatuur de weg of het werd pappen, rotten en

ondergang. Dat groef de diepte tusschen hen en de Gardisten. Tusschen hen en de oude democratische Partij. Tusschen hem en Gerrit Tak. Door de gespaarde Gardisten lag zijn kind in het gasthuis. Tak's familie had Kattenburg te onplezierig gevonden om Marie volgens geliefd gebruik uit haar huis te laten trouwen. De auto's stonden voor de deur van het spiksplinternieuwe woningbouwhuis, met versche gezins-spullen volgedragen. Marie, zenuwachtig, geprikkeld, wilde op het oogenblik van het instappen den sluier niet achter zich doen dragen. Weigerde de familie het plechtig hoogtepunt van hun ochtend. Opwinding. Tranen bij de jonge meisjes. Ontstemming bij de moeder en de zusters. Toen het ongeluk. Voor de auto trapte zij achter zich in haar sluierkant. Bleef steken in den zoom, waar Polly zijn gretigheid beleefd had. Een gevecht met haar voet. Verwarring. Korte wanhoop. De voet ging door den sluierrand. Met haar hoofd-ruk heesch zij hem tot boven haar kuit. Kon niet instappen. Kon niet terug. Bloedige wangen bij de vrouwelijke familie. De vreemde omstanders brulden. Terug-gehinkt in de woning, ritste zij het sluiervod weg. Ging zitten, gloeiend van vernedering en woede. De woede werd pas vol en werkzaam, toen zij boven den tegenslag uit begon te lachen. Alleen zusje Neel kon het ook zoover brengen: de rest ontving het met betrokken gezichten: toorn om Marie's opvatting van een bedorven plechtigheid. Onwil bezette Marie. Zij kon niet

verder. Monsterde haar bruidegom, vocht om den moed van haar eisch te stellen: nu dadelijk alleen met jou naar dat stadhuis, dan ga ik mee; de rest deruit. Zij durfde niet. Zij durfde maar één ding: op te staan, en te zeggen: ik kom dadelijk. Niemand kon haar plan verwachten: zuster Neel bij de hand nemen als om een dienst te vragen. En in de gang haar naar buiten trekken. „Meid wat doe je?” „Naar huis!” drong Marie, „naar huis! het zit me tot hier. Jij mee, of ik alleen”. „Meid, as jij niet anders wil, het is gek. Maar ik gaan met jou hoor. Samen uit, samen thuis”. Zij schoot in een lach om die dwaze oplossing. Marie kon niet instemmen. Het lag haar te zwaar. Geen woord tot elkaar, in de tram. Twee uur zat zij stom thuis, vuisten tegen den paarsen gloed van haar wangen. Toen ging zij de trap af. Wilde niet zeggen waarheen: heimelijke zoetheid voor zichzelf. In zijn volkslogement was Woudenberg niet. Na de eerste verlagenheid van de teleurstelling tramde zij toen naar Dina de Rooij. Andere week weer gaan werken. Haar vragen voor dat plan. Hè ja, wat doen!

„Weggeloopt? Heerementijd je bent er eentje voor 't reizende circus. Een kop koffie maken? Je bint overstuur. Ik maak een koppie koffie en je komt eerst op je gemak”.

Marie vertelt. Al haar wrevel komt los. In haar beschuldiging tegen Gerrit Tak weet zij geen vorm te vinden dan dat ééne: dat hij haar laatste lust begroef onder de eischen van zijn familie. Dina de

Rooy is te blij met haar vertrouwen. Zoekt met haar diepste voorzichtigheid naar eenheid met het meisje. Met haar vrije tijd en haar geld heeft zij ruimte voor levens-poezie. Zij vindt de daad kras. Maar zij vermeit zich in nieuwe zoete mogelijkheden. Dichter aansluiting. Troost. Vriendschap. Zij had Marie's bekentenis omtrent Woudenberg. Marie's verdediging van haar vlucht als beslissing bleef haken in onhandig opgesomde bezwaren tegen Gerrit Tak. Gewoonten van levens- en politieke houding. Zij bleef nog op de basis der aanvaarding van haar aanvankelijke huwelijks-moraal. Geen bewustwording van een dieper verzet. Aansluiting op haar geestelijke gemakzucht: Bruiloft. Feest. Familie. Sluier. Stadhuis. Geen mensch van haar kant dan haar zuster Neel. Zij voelde zich bedrongen. Dina de Rooy lachte. Dat kon toch Gerrit Tak niet helpen? Marie veerde op. Dat kon hij wèl helpen! Dina keek er van op. Zij had ook één van de drie trouwkeeren een bruidssluiert gehad. Met bruidsknoppen. In die dagen.... Maar nou was het niet zoo erg algemeen meer.

„Algemeen? Het is gewoonweg belachelijk ouwerwetsch”.

Dina gaf geen conclusie. „Maar meid, vin je 't dan nou niet een beetje erg? tegenover je aanstaande man? Om der zoo maar uit te loopen en 'm zoo voor Piet Snot te laten zitten met de heele bruiloftsvisite en alles?”

Marie, in haar lichtblauw costuum, werd bloed-

rood. „M'n man?” Keek Dina in de vriendelijke gerichte oogen als bedacht zij zich op een sprong. „Hij kan fluiten. Me man. 't Is toch zeker me man niet as 'k niet met 'm getrouwd ben?”

„Nou, wat dan nou. Erg ver was je der toch niet van af”.

„Dat ken wel”. Zij spande haar rok over haar opgetrokken knie. „Mooi geweest hoor. Lust niet meer. Hij heb de boel klaar. Laat 'm maar een ander zoeken die derin wil trekken”. Zij schoot in een zenuwachtigen lach. „Een huis op orde, en alle trouwpapieren. Kennen ze best een andere naam invullen.” Tranen in haar oogen. En lachen. Een laatste sneetje spijt om al haar nuttelooze moeite. Van voorbereiding in gedachten en dingen. Een vleugje kwaadheid tegen de vrouw wier naam de hare vervangen zou. Die in haar keukentje zou staan. Worsteling met dat opgeven van al haar huwelijkswaardigheid. En dan, trots, de gedachte: ze had het toch kunnen hebben? nou, wie was er vandaag weggelopen? Ze wou niet. Nee. O nee. Vrijheid daarvan. Haar eigen leven.

Dina glimlachte neutraal. Marie werd bleek. In haar aanzet tot de voorgenomen vraag, en haar overgave.

„'k Wou U wat vragen. 't Is om Piet”.

„Is 't om Piet dat je weggelopen ben?”

„Nee nee. Dat zoozeer niet.” Zij zat met handen gevouwen. Wrijvend.

„Ik wou van iemand geld hebben. Om af te betalen. Wekelijks. Voor Piet. Om naar Rusland te

gaan. Twee weken naar Rusland. Dan zou ik het afbetalen. As dat kon”.

„Gaaf-ie dan alleen naar Rusland? O, om te kijken. Enzoo.”

„Ja om te kijken. Ja.... as-tie me mee wil hebben....” Zij stotterde. „Dan zouden we met z’n tweeën gaan, zie. Ja vanzelf in een heel gezelschap dan....” Haast geen moed tot meer. Haar bleek was weer vuurrood geworden, boven haar blauwe trouwjapon. „Ja het is een hoop geld hoor. Dat bennen van die reizen. Die maakt zoo’n comité in orde.... Drie honderd gulden. Voor twee zou dat dan wezen. Maar ik betaal alles af, natuurlijk....”

„Wat je doet met je huwelijk enzoo, dat mot je zelf weten meid. Daar blijf ik af. Maar als het zoover is, dat geld, dat zal ik dan voor je zien te krijgen hoor.” Dina voelde zich een hart onder den riem gestoken. Geld voor een doel dat schuldigheid en vrees verlichtte. Zij was Marie dankbaar.

„Ken dat dan? Alle weken wat afbetalen? Een rijksdaalder of wat U wil? Je moet ’t vanzelf vooruit geven. Eer dat je gaat. Ken dat?”

„Ja dat ken.”

„Gossiemijsne wat bent U eigenlijk een schat!” Vreugdetranen in de oogen, nu. En zij had ’t zelf bedacht. Zij omhelsde Dina de Rooij. Die was gelukkig.

„Een dame-n-in licht paars-blauw-lila, zeien ze, die was bij mijn geweest. Ik most oogenblikkelijk

aan het Hof komen. Ja! nou, as je zoo'n boodschap thuis vindt, dan stijg je dadelijk op hè? en je rijdt naar de bestemde plaats. Dat wil zeggen op Kat-tenburg zeien ze dat je weer hier na toe was, nou de paarden bennen flink moei, maar hier ben ik." Hij nam haar op. Knikte. „Piekfijn hoor. Ik docht dat je een nette getuige te kort kwam. Ik denk nou da's twee hijtjes minstens vandaag waar moeder de Crisis-commissie niet van weet. Dat bennen weer een paar nieuwe balhandschoenen voor me groote jonge. Tja, ik ben geen groote koopman, ik mot het van de kleine beetjes hebben. Nou?"

De beide vrouwen lachten om zijn smakelijk plezier. Marie verwarmd van jeugd tot jeugd. Dina de Rooij's oudere oogen door die jonkheid vernieuwd.

„Je kan der juist getuige van zijn dat ik *niet* trouw." Toen hij zijn oogen optrok, antwoordend in een nerveuze proestlach: „Nou, dat ik over me sluier gevallen ben." Driester, tegenover hem hier.

„Tòch niet in je mooie hokkie gekropen?"

„Marie-tjè je rok zakt af,

„Moeder dat is me sleep....

Meid de boel stond toch kant en klaar voor je gereed. Vrij licht, vrij wonen, vrij gas. De Amsterdamsche trem die rijdt. Die man die pleegt zelfmoord, om zoo'n vrouwtje. As je dàt maar weet. Ja, hij maakt Amok op de trem."

„Zou jij vast niet doen gemeene kerel."

„Nee, ikke vast niet. Maar ik gok ook zoo hoog niet." Hij glunderde.

„Blauw satijn. Japon van vijfhonderd piek. As je op het Paleis-Balcon gaat staan, roepen ze allemaal op de Dam hoera. Presenteeren de klabakken de lat. Godzalme. Anders een echt bruidje hoor.”

Haar oogen glinsterden hem tegen. Er werd gebeld. Zij stokte met haar vraag.

Dina de Rooij trok open. „De Jongh!” — Hè, nou net die akelige man, nou het even plezierig was.

„O, U heb volk, zie ik.”

„Had U een boodschap?”

„Ja. 'k Had U willen spreken. Nou....” Hij wendde zich gauw weer naar te trap.

„Nou ik zie U nog wel 's”, maakte zij af. „Anders geeft U de boodschap maar aan Leida.” Hij gaf geen antwoord. Ging. Liet een holte in haar van ontzenuwing. Buiten dacht hij: dat had hij wel geweten, dat hij haar nu niet alleen zou treffen. Lafheid van hem? Om tot geen daad te kunnen komen? Midden overdag. Nee, dat wist hij van te voren toch.

Dina wilde weer binnengaan. Aarzelde om haar ondergraven plezier. Ging naar de keuken. Ook aardiger, hen een oogenblikje alleen te laten. Voor Marie.

„Zeg Piet, wil jij niet mee met die reis naar Rusland? over twee maanden?”

„Naar Rusland? En of ik dat wil. O, geef jij die gratis kaartjes uit?” dolde hij. „Nou zie je nou wel dat je op het Paleis-balcon thuis hoor? Of ik het ook goed heb”. Hij kon haar mededeeling niet gelooven. Zij verzweeg dat zij het betalen zou.

„Ik gaan ook mee. As je 't goed vindt....”

„Goed vind? Heb ik daar wat over te bedab-
beren?”

„Kijk je me dan op de heele reis niet an?”

„Wat? Ik kijk altijd alle kanten uit. Kijk ik dan
nou naar de andere muur? Een revolutionair moet
z'n oogen de kost geven. Nou en een werkelooze
revolutionair die heb niks anders om de kost te
geven als z'n oogen. Wat nou.”

„Je begrijp me wel....”

„Ik ben mesjokken op de niesjes hoor. Ja en op
jouw natuurlijk ook. Je hoort er toch ook bij? Maar
verder ben je 'n beetje halfzacht. Je mag nou erg
grootsch gaan op je daad. Maar je daad is negatief.
Dat noem ik negatief. Je bent van een burgerlijke
trouw-poppekast weggelopen. Nou, das per slot
eerlijk van je. As je niet genoeg van die man houdt,
dan was het nog je laatste kans om de spat te ne-
men. Een beetje laat is het wel. Maar affijn, dat is
jouw zaak. Ja! Maar dat is op het moment ook
alles.” Hij keek haar pal aan.

Zij zag nu omlaag. Naar haar schoentjes. „Ik wil
wel meer....”

Hij glimlachte. „Ik gaan in Rusland gaan ik een
Reuze-Kozakkenmeid zoeken. Ik heb je gezegd: een
harde moet ik. Een kei van een meid. Eentje van
beton. Zonder paplepel in de maag. As jij dan ook
van de partij wil zijn....”

„Da's goeie”, zei ze warm.

Gerrit Tak was zijn Bruid gaan zoeken. Stiet baloorig op Louw en Neel. Wat dat beteekenen moest? Het waren privé-zaken, zei Louw; gingen hem niet aan. Wenschte er ook niet over ge-interpelleerd te worden. — Of dat ongelukje met die sluier soms een reden was om zoo'n kwajemeidenstreek uit te halen? — Louw wist het niet. Maar als hij haar gewelddadig met al die hof-kapsoones uit de kranten-illustratie's opknapte, moest-ie zelf de gevolgen ondervinden. Van opstoken was hier geen sprake. Ze zag die kunsten hier niet vóór zich, dat was zoo. Zij als arbeiders verlangden niet naar die burgerlijke stroop-sausies. Gerrit Tak voelde zijn beheersching ontschieten. Ontlaadde zijn gekrenktheid. Als zij hem zijn vrouw wilden aftroggelen, was het nog mannenwerk geweest dat in het begin te doen. Nou leek het op wat unfairder gedoe. — Wat dan? — Wel hij was ook geen kind. Dat was geen principieel verzet meer, dat was tegenwerken uit doodgewoon financieel belang! Maar hij wou dan wel zeggen, dat hij zou liever dat zoogenaamde kapitalistische werk doen voor kapitalistisch *loon, verdiend loon*, dan hier thuis op een stoel te zitten en iemand der toekomst af te snijen om het geld dat zij inbrengt voor háár kapitalistische arbeid! — Louw zat paf. Keek met groote oogen. Begon toen te lachen. Het was maar het beste dat hij niet meer kwam; daar was geen discussie mogelijk. Als de Amsterdamsche trem ging rationaliseeren, zouden zij nog wel eens nader pra-

ten. Bij wijze van spreken: elke dag kon die beste brave Gerrit Tak zijn ontslagbriefje thuis krijgen. — O, kreeg-ie dan wat anders. Goed, dat zouden ze dan wel afwachten. Steun van zijn organisatie. Goed. Maar eerst moest-ie zoover zijn om te bewijzen hoe-ie zich houden zou als dat week-traktament niet meer zoo tot de laatste cent toe binnenkwam. Nou praatte-die nog vanuit z'n vaste baantje, alsof-ie daarmee de deugd in pacht had. Louw had ook geld verdiend met werken. Wist-ie dat soms niet? Had daarna ook georganiseerden-steun gehad. Was hem afgenomen omdat-ie politieke inzichten had die het bestuur van de *vak-organisatie* niet bevielen. Zoo, maar het was heel eenvoudig dat Tak zoo sprak. Verpeste kijk op zijn mede-arbeiders die de ontwikkeling van de veranderingen anders zagen dan *zijn* leiders en *zijn* redacteurs. Neel had nou eenmaal gezegd dat Marie misschien bij de Rooij was. Goeie. Maar voor zijn trouwportie moest hij maar verder zelf zorgen. En zij konden verder samen niet praten. „Niet voordat je werkeloos bent, Tak”, zei Louw, „en dat je je mond 's geroerd hebt tegen je vakvereenigings-bestuur in, omdat je wat warm begint te worden over derlui houding tegen de bourgeoisie. De een heeft nou eenmaal aan vijftwintig klappen genoeg en de ander pas aan vijftig om te weten waar ze vandaan komen. Maar as je arbeider bent: eenmaal krijg je wel zooveel dat je het toch in de gaten krijgt.”

Het bracht geen oplossing. Tak liep minachtend

heen. Kon niet anders verstaan dan politieke woorden uit den mond van andere politieke leiders dan de zijne. Louw had door het raam gezien dat hij met een taxi ging. Zijn bruiloftsdag. Nou ja, voor hem was het natuurlijk niet erg lollig. „Wel potver, wat nou.” Twee stillen spraken beneden bij de auto Gerrit Tak aan. Gingen weer toen hij ingestapt was. Louw dacht aan arrestatie-plannen tegen hemzelf. Liet die weer, nu de rechercheurs toch heengingen. Ging der weer eentje van hun opgepakt worden. Voor een woord of een klap. Wie nou weer. Was niet uit te houen, met die brutaliteit. Mocht niet op straat komen om te toonen dat er nog zoo'n paar werkloozen waren die 't niet al te breed hadden en die daar niet al te best over te spreken waren. Hadden de dames op straat last van. En dan moest je de slagen van de heeren politie-„arbeiders” opvangen. Alleen dank je mocht je zeggen. Niet protesteeren. Geen klap teruggeven. Dat was strafbaar. Dat heet verzet. Je bent volgens de wet verplicht de heeren op je te laten hakken, of je stoort ze in de uitoefening van hun ambts-plicht en je gaat de gevangenis in. En niemand buiten die handvol revolutionaire jonges die daar een echte volle kik tegen geeft. Dat kwam allemaal van die vuile vastigheid. Dat leer je pas as je geen „vastigheid” meer hebt. Hoe blind de menschen daarvan zijn. Hij dacht er bitter over, terwijl hij de straat inliep om te gaan stempelen. Op hoop van zegen. Zaterdag 'n paar centen of niks: stempelen moest je toch.

„t Is hèm, 't is Tak”, zei Dina een beetje geschrokken. Marie bloosde toch. Mocht hij zoo vrij zijn? Dina bleef uit de kamer. Piet Woudenberg knikte. Wilde opstaan. Het ging Marie aan het hart. Nu ze met hem naar Rusland zou. Zij had Piet hierbij nog noodig. Tak had hem één keer bij Louw ontmoet. Onderging nu meteen de ontmoediging van medeminnaar's nabijheid, bij Marie's verzoek aan Piet te blijven zitten. Piet wilde niet. Het waren zijn zaken niet. Als Tak met haar te praten had. . . . „Het kan mij per slot niks schelen wie derbij is”, dee Gerrit flink. Schoone kleeren. Heldere glansboord tegen rose kin. „Hoef niet lang te praten ook. Ik dacht dat je dadelijk weerom zou komen. Maar dat heb je *niet* gedaan. Het is nou toch zeker mooi geweest, niet? Je zal het me niet kwalijk nemen, maar als ik het kwalificeeren moet, nou dan zeg ik gewoon het is een snotneuzestreek. Dat mag geen parlementair woord wezen op je trouwdag. Niettemin is het zoo. En nou verzoek ik je, je verdere visites tot nader orde uit te stellen en nou eindelijk mee te gaan. En wel liefst op staande voet. Ik heb een taxi bij me”.

Piet Woudenberg kon zijn glimlach geen baas. Er klonk iets opgeblazens in Tak's toon. Een zekere moeite om zich te doen gelden met leiders- en gezinsvaders-gezag. Opvoeders-, kostwinners-gezag. On-eigen. Te hulp geroepen van straffende vader's, onderwijzers. Versterkt door vergaderingsbewustzijn. Zonder innerlijke zekerheid.

„Ger, ik begrijp niet dat je zoo'n snotmeid mee wil hebben". Zij maakte bijna misbruik van haar macht. Speelsch in haar nieuwe weelde: de reis met Piet. De rest kwam wel. Zij kon gillen van geluk. Haar oogen gingen schitteren. Het kon Tak niet ontgaan, al begreep hij het niet.

„As jij je gek laat maken door menschen zonder verantwoordelijkheidsgevoel tegenover de gemeenschap zoowel als tegenover hun klasseggenooten...."

Piet's glimlach brak uit tot een lachschokje. Terwijl Tak van hem wegkeek naar Marie, kwam het beeld van Woudenberg in hem op met een herinnering. Voor Louw's deur: die twee heeren. Rechercheurs misschien? Hadden gevraagd of Woudenberg ook boven was. Verdomme ja. Stonden hier weer voor de deur zoeven. Met die broer van Louw te praten. Het kon niet uit hem, tot Piet. Die daar zoo kwajongensachtig zat te lachen om iemand die zijn vrouw kwam halen terwijl nota bene alles voor de huwelijks-aangelegenheid.... Ging 't hem ook eigelijk aan, wat er met die Bolsjewiek.... Laat die kerels dan ook niet zoo krankjorum. Kan je per slot niet solidair mee wezen, met die klassestrijdbrekers. Zeker weer van die belhamelspelletjes uitgehaald bij de relletjes. Net zoo'n eigengereid arrogant smoel voor. „Nou Marie.... geen uren. Hoe staat 't....?" Hij werd boos. „Kom vooruit nou, schiet nou een beetje op! verdomme moet dat nou nòg uren kosten? Zanik nou dan toch niet langer! Daar is nou geen tijd voor!"

Marie zat een oogenblik eng-verbaasd over zijn onwetendheid. Piet Woudenberg wendde zich half om. Hij had moeite niet te zeggen: één plaats binnen, hij belt af.

„Ger, snap je de toestand niet? Ik gaan niet met je mee Ger. Ik gaan niet. Ik ken het niet meer doen. Zie je dat dan niet? Ja het is raar. Maar ik bedenk me.”

Gerrit's oogen stonden wijd. Zijn mond open. „Zie je der vanaf? En dat vandaag? Ga je heelemaal niet mee?” Blik naar Piet. „Heb je buiten mij om —? Met —” hij wees nu naar Woudenberg. „Da's verdomd te min om een naam te geven. Daar zeg ik enkel bah! op. Op jou en op hem.”

„Och lul niet man, ik weet van niks. Hou je posities bij mekaar en laat mij der buiten!!

„Dus jij gaat niet mee?”

„Nee.”

„Dan zalle we je aan de misdadigers en de gekken overlaten.” Hij hijgde. Herwon plotseling een harde onverschilligheid. Een buitensluiten van alle belangstelling Levenszaak mislukt. Ander huwelijk of ongetrouwd blijven. Nee, ander huwelijk. Kop op. Belachelijk. Brute gekken. Menschen zonder hart. Niks meer mee te maken hebben. Thuis wachten ze. Niks aan te doen. Wou ook niet meer nu. „'k Heb me bekomst wel van de heeren „revolutionaire” broeders hoor”, zei hij. En ging. Marie zat stil omlaag te blikken. Rood. Dorst niet naar Piet op te zien. Een uitbarstende drang naar zijn liefkozing,

nu. Hij verroerde zich niet. Zag langs haar heen, vóór zich.

Gerrit Tak stuurde de huur-auto weg. Begreep niet waarom Louw's broer nog te wachten stond, in de nabijheid van de beide heeren. Het moesten wel rechercheurs zijn, dacht hij nu. Kon zijn voldoening niet meester, bij de gedachte dat die Woudenberg geknipt zou worden. Een hatelijke aanmatigende bolsjewiek. Was natuurlijk die Marie toch niet veilig bij. Onder invloed van zoo'n politieke woesteling. Afgeschreven was ze bij hem. Had-ie er nooit mee begonnen. Een vrouw uit die rotzooi. Godzalme, zoo'n dag. Vlammen sloegen hem nu uit. Hij liep flink door. Aan het eind van de straat keerde hij. Nog eens gaan kijken of ze toch zoo gemeen was dat er toch wat was tusschen haar en die? Half zwak tegen zijn voornemen in om „af te werken” liep hij tot vlak bij Dina's woning. Nee, Woudenberg kwam alweer naar buiten. Hij zag het juist gebeuren. De twee heeren naar den jongen. Elk bij een arm. Even geschrokken, Woudenberg. Dan uiterlijk rustig mee. Met zwijgend verzet, innerlijk. Hij had Sieuwert gezien. Meende nu dat Sieuwert's komst bij Dina geen ander doel had dan politiedienst.

„Ze hebben 'm ingepikt”, zei Sieuwert tot Gerrit Tak. Hij had de vraag van de beide „stillen”, of Woudenberg boven was, niet onbeantwoord durven laten. Uit vrees voor ontevredenheid bij Dekker. Toen Woudenberg naar buiten kwam, verwijderde

hij zich verder van de rechercheurs. Gerrit Tak wendde zich van Sieuwert af. „Mijn zaken niet”, mompelde hij. „Iemand verraden an de politie, daar doe ik niet an.”

Marie voelde het als een wond, toen ze het hoorde: dat Tak bij Louw's huis al door de politie-inburger was aangesproken. „Hij heb het in z'n agitatie wel vergeten” zei Louw. „Maar zie, dat is het hem: bij ons geldt dat niet als een excuus. Het persoonlijke mag niet zoo bij je voorgaan, dat je vergeet een maat te waarschouwen”. Het zei haar niets. Zij kon Gerrit Tak krabben: hij had niet gewaar-schuid, dat Piet werd opgewacht. Tot Dina de Rooij zei ze met zachten blik: „voor het vechten in de Jordaan. Of eigenlijk...” was het angst om Dina's sympathie? Of ook eigen tevredenheid om het restje burgerlijk fatsoen dat nog gered scheen? — „Of eigenlijk niet zoozeer voor vechten. Want gevochten heb-ie niet. Hij heb enkel gezegd dat ze bij mekaar mosten blijven zie. De politie had gezegd: uit mekaar. Toen zeeg hij: „Bij mekaar blijven, zie...”

Dina de Rooij bleef voor haar staan. Glimlachte. Voorzichtig:

„Je moet je maar niet voor 'm schamen hoor. Want daar zal hij niet op gesteld wezen, denk ik zoo.”

DE RTIENDE HOOFDSTUK

Eind van de programma-week wou Dina met Leida naar de bioscoop. Een prachtige Russische film was haar aanbevolen. Leida hield niet zoo van die Russische films. Maar ze zou het haar van de week nog wel komen zeggen. Dina wou het liefst 's middags. En Leida wist niet of ze wel zoo royaalweg dan vrijaf kon nemen. Een beetje mot met Prins.

„Ik zeg maar: zaak verkoopen of met een nieuwe vrouw op stap. Als ze me niet knap genoeg vinden, dan maar foetsie met dat Carlton-restaurant. Het is een slechte tijd. Goud zit er niet in, maar wel een boterham. As ik het behoorlijk verkoop: me pensioen gaat door. Dan heb ik geen zorg meer voor me levensdagen. Dan gaan we maar 's van voren af aan wat nieuws opzetten.”

„Nou wie zegt der dat je geen vrouw kan krijgen.” Zij hield zich in scherts. „As ik niet verzegd was, weet ik niet of ik geen ja zou zeggen.”

„Je bent verzegd, ja.” Hij zweeg. „Och as je een goed huwelijk kan doen. Je bent mal as je niet doorzet. Mot je aan je eigen keus houden. Een flinke goeie man is alles voor een vrouw. Je legt maar een

goeie prijs op tafel, en de zaak is voor jou." Hij wist wel: zij geloofde niet meer, ooit voor goed in zee te zullen gaan, zij, met Sieuwert. Sieuwert begon haar tegen te staan; Leida wist zelf nauwelijks waarom juist nu zoo sterk. Het tempo van hun verwijdering versnelde. Prikkelend van lafheid en passiviteit verscheen hij voor de vrouw. Als bij zijn eerste meisje: met den indringer vóór zich week hij. De stille dwingelandij: beschermster moest zij zijn in de wereld. Hem verkiezen om zijn onderscheidend tegendeel van algemeene deugden. Om zijn blijvende worsteling tegen de eigen zwakheden. Vergeefsche worsteling maar blijvend. Voor hem daarom belangwekkend. Hij kon vechten noch het veld ruimen tegen Prins. Hun eenig verband was haar onwil om haar fout te erkennen. Volledig. Te breken met de jaren die zij met hem versnipperd had. Zij wist wel: op geld voor de Lunchroom geen schijn van kans. Geen moed voor de daad van het vragen. Geen verantwoordelijkheids-durf voor het gebruik van het geld, als het er zijn zou. Spraken zij erover: zij bedrogen elkaar met open oogen. Op die basis van onverschilligheid hadden zij een huwelijk willen ondernemen. De feiten sloegen die mogelijkheid stuk. Wat hen nog bijeenhield was de rest van die sentimentaliteit der zwakkeren. Sieuwert hield die op een afstand vast. Aan het andere eind van de kleefstof tusschen hem en haar gebrouwen stond zij: levende post van zijn laatste burgerlijke kansen. Hij zag haar belangstelling voor

de zaak zich verdiepen. Vleide zich, wijkend, dat het voor hen samen nuttig was.

„Mijn een kop sjokela.”

„Mijn koffie.”

Hij wreef zich de handen. Lachte naar Van Buren, die met hem binnenkwam.

Engert, dacht Leida van Van Buren. Loopt Sieuwert nou als een hondje onnoozel achteran. Doet of-ie daar een heele vent mee is. 't Is geen gezicht.

„Ha Toon! Uit de stad geweest?”

De blonde tooneelspeler met zijn fijne huid streek door zijn lange haren. Zag Van Buren's onrustigen glimlach en groet. Wist niet waarom hij hem plotseling zoo wantrouwde. Een vijand die nog een oogenblik zijn masker houdt. Elk oogenblik kan zijn volle onverzoenlijkheid den ander ontstellen. Gijntjes, Van Buren, over den aanstaanden eersten Mei. Het groote kerkfeest. Groote reunie voor alle Protestantsche sekten. Voor de vele Joodjes een beetje kouwe Groote Verzoendag. Maar ze kregen toch wat, op die manier. Met de strijd tegen hun kerkelijke afkomst vele energieën al uitgeput. En een massa was het al te veel geweest. Mochten weer heelemaal terug, Joden en Christenen.

„Gehoord van de Toekomst?” vroeg van Hal.

„Toekomst bestaat niet meer”, weerde Van Buren af. „Is nou verleden geworden. Een van de weinige dingen die filosofisch gerealiseerd zijn. Geen paradox. Toekomst is met de grond gelijk gemaakt.”

Beetje ophakken vond Prins dat wel: een paar lettertjes en een paar ruitjes stuk. Knapen zouden het er heusch niet bij laten.

„Halen het nooit meer op,” blufte Van Buren.

„Bejour”. De stille, loensche student, Tony Ariens. Zette zich naast hem. „Koffie”. Zacht tot hem: „Kom je even waarschuwen. Zitten achter je an. Communisten.”

„Mijn? Motten ze van mijn?” Hij poogde zich vergeefs uit den schrik te praten. Was bleek geworden. Keek schichtig rond. Sammetje Lam zat in een hoekje bij het raam. Was met de eerste tulpen gaan venten. Zijn mand stond buiten. Politieke discussie bleef zijn liefde. Veredeld kaartspel.

„Heb daar strakkies een mooi artikeltje over U geleze. Over U, Van Hal. Heb U 't gezien? In de Baanveger. Van de Gardiste-partij. Orgaan van de nieuwste critiek op het Marxisme. Ja Marx is dood. Die ken van zijn maag geen last meer krijge. Maar over U is dat een mooi artikeltje. Zeldzaam gedocumenteerd. Zeer wetenschappelijk onderlegd artikel. Ja de schrijver moet wel onderlegd zijn. Alle nachte legt zijn moeder hem een extra zeiltje onder. Zegt men.”

Prins zag naar Van Hal, terwijl hij het vaste nikken vergiet in het buffet droogde. „Ze hebbe 't mijn ook late leze. Ook geen vrind van U die dat in mekaar gezet heb. Godzalme...”

„Over mij? In de Baanveger?” Het blaadje kwam voor den dag. Sieuwert, naast hem Van Buren,

keken er onzeker naar. En naar Van Hal. Van Hal werd vlammig rood. Zooveel doodelijke, niets ontziende haat. „De modderstroom van de Arbeiders-omroep. Teekenend feit voor de ineenzinking van de liberale en socialistische regeering. Arbeiders-Radio-instituut mocht bestaan, die zulke valsche propagandistische kwijl-voordrachten losliet op het volk, vergiftiging van zijn laatste beetje ruggemerg, waarmee het zich tegen zijn moderne politieke onderdrukkers kon te weer stellen. Een zekere kwal Van Hal, blijkbaar een van de meest omkoopbare degeneratie-typen van het fossiele bordeel-tooneel.”

Het was bijten, gillen. Wagens met giftigen drek uitstorten, uit duidelijk persoonlijken haat, volkomen schaamteloos uitgevierd. Wat er van voor den lezer op den naam Van Hall bleef kleven, was winst. De regeering werd voor dit geval speciaal geappelleerd. Moest maatregelen nemen. Nu eens de eisch van een vervolging tegen alle verantwoordelijken: censuur-commissie, omroep-bestuur en voordrager. Tegen dat optreden, erger dan de zoogenaamde onomwonden Schund-lectuur of pornografische voordracht in besloten kring.”

Van Hal steeg het bloed naar het bleeke gezicht. Hij was nog nooit zoo gegriefd. Alles aan hem verdacht gemaakt. Zijn beeld door het artikel verwrongen tot een verschijning van volledige ziekelijkheid en misdadigheid. Met de zekerheid als was het een heilige overtuiging. Hij haalde zijn schouders op. Spreide zijn handen. Stotterde.

„Ik begrijp het niet”, zei hij. Fronste de brauwen. Prins loerde.

„Hij begrijpt het niet.” Sammetje Lam honend. „Heb U dan de Roode Lantaren niet gekend? Nou, dat is de Witte Lantaren!” Hij lachte in het rond. „Hij begrijpt het niet! Staat er dan geen duidelijke naam onder, Nieresj?” Hij lachte. „Het is toch op alle manier iemand die zich durft te noeme? — Een gemaskerd edelman!”

„Weet jij dan wie het is?” vroeg Prins.

„Ik? God bewaart me. Komt er wat japan wie het is. Als ik vroeger jare gedebatteerd heb op de anarchistische vergaderinge, benne ze precies zoo te keer gegaan. Ja, niet die woorde. Is een andere zaak. Maar ik geef maar een schets. Op die manier zie je, precies zoo, binne de anarchiste, die kerels die van het kapitalisme niet dāt hebbe begrepe, je persoonlijk verdacht gaan make, as je gedebatteerd hebt op hun onzin. En as je dan nòg niet schaakmat was gezet, hebbe ze naar de stoele gegrepe. Ouwe wijn-azijn in nieuwe vate,” zong hij. „Het is de Witte Lantaren. Daddis de onmacht!”

Van Hal klopte verlegen zijn pantalon af. Ontmoette dan Van Buren's blik. Van Buren was geknepen door Sammetje's woorden. Woeling in zijn gistende onmachtigheid. Hij had geen neutralen blik meer. Half woede, half schuldigheid jegens Van Hal. Hij kon zich niet meer verbergen. Bleek, het hoofd scheef, haalde hij een dapperen slag uit, voor Ariens.

„Ik wil 't je wel zegge. Die schrijver van dat artikel ben ik.”

„Jij?”

„Ja, ik. Wil derwel voor uitkome. Wil me niet verberge. Ik heb dat artikel geschreve. Ik heb je vuiligheid afgemaakt. En ik wil je der wel bij zegge ook: dat ik der trotsch op ben.”

„Die laffe leugens? Over mij? van jou?”

„Jonge je ken dat niet begripte. Je hebt geen gevoel voor humor! Daarom zal je nooit iets beteekene. Of je nou onnoozele vieze novelletjes laat plaatse bij die gare tijdschrifte-bok, waar je onze samenwerking mee verrade heb. Dat geeft je toch niet. Zelfs bij de bourgeoisie ken jij niet slage. Zal je niks helpe. Is de bourgeoisie nog te slim voor om bij jou derin te vliege. Je ken de grootheid van de plicht niet begripte, om die vuile kinderverkrachting van jou aan te valle. Moet heelemaal uitgerot worde, ken je niet begripte, 't mijn dure plicht is. Is een vuile gevaarlijke ziekte in de Staat.”

Van Hal zat geslagen. Brand in zijn keel. Teleurstelling in den mensch. Van Buren zat onrustig op en neer te kijken, op het balanceer-punt van schuldigheid en zelf-verschafte zekerheid. Leida zag naar Sieuwert's kleine glinster-oogen. Verachtte hem. Louter omdat hij bevriend dee en bewonderend jegens iemand die een ander afbrak. Afkeer van elk sterk conflict. Schipperende strijd-vrees. Onder Ariens' bescherming durfde Van Buren nog wat aan Van Hal rukken, verzwakt, steeds meer naar

den kant van de schuld-positie. Leida liep naar de deur. „Komt je broer an”. Met leedvermaak tot Sieuwert. „Moet jou zeker hebben.”

Ariens zag naar Van Buren. Die verbleekte. Sprong op. Rende, eer Prins hem tegen kon houden, naar boven. In Prins' woning.

„Hier geen gevechten hoor!” 't Is hier een lunch-room! 't Staat buiten op het pand!”

„Niks geen ruzie”, zei Louw. „Koffie. En jij Wim?”

„Pils”.

Zij betaalden meteen.

Sieuwert lachte angstig voor zich heen. Ariens was blijven zitten. Keek kleurloos gespannen om-laag.

„Je hebt getuigd tegen Brinkmans hè?” Louw tot Sieuwert. „Met die schrijvende strontvlieg.”

„Kom je ook niet eerlijk an”, Sieuwert's klagelijke tegen-aanval.

„Je hebt in de Blikfabriek „gewerkt” zal ik maar zeggen.” Hij weerde het antwoord af. „Je hebt Piet Woudenberg verkocht.”

„Ik moest zeggen wat ik gezien had.”

„'t Is goed.”

Wim Draaier lachte begripend langs Ariens heen naar Van Hal.

„Is die vriend van U der niet?”

Ariens keek naar Van Hal.

Van Hal zei: „Nee.”

„En hij is daar strakkies mee binnengekomen?”

„Is weg.”

Draaier lachte malsch. Woog van Hal. „We spreken 'm wel. Beter buiten as hier.” Tot Van Hal: „Maar jij zal nooit geen kerel wezen. As je je vijanden beschermt. Dat zeg ik.”

Tony Ariens zag omlaag. Hij constateerde de Aarzeling. Aarzelde zelf of hij ze af moest keuren. Prins knikte zonder het te willen toonen: volkomen instemming met die Bolsewiek.

„Hamlet! De barmhartige Samaritaan”, koketteerde Sammetje Lam.

Louw en Wim Draaier stonden op. Draaier, in zijn volle lengte, scherp, lachte nog steeds. Hij bleef recht. Zijn hoofd alleen boog even naar Sieuwert. Raak. Louw vierkant naast hem, zwijgend.

„Aan het stempelbureau kom jij niet meer. Verstaan maat? Die boodschap moet ik jou brengen. Ze kennen daar niet meer van één bord lucht eten met jou.”

„Zoo? Wat mot ik dan?”

„Je hebt vrindjes genoeg. Je zoekt het maar met ze uit.”

„De dictatuur van het Proletariaat”, dreigde Ariens.

„Die komt nog!”

Hij ging.

Louw en Ariens zagen elkaar in de oogen. Uiterste vijandschap. Te vol voor woord of daad. Loensch tegen loensch.

Sieuwert riep zwak redeneerend in het rond om

steun, toen beiden weg waren. Weer overmachtig, de wereld. Weer terug hij, en er onder. Trommelende vuisten op zijn schedel. Stompen in zijn oogen. Trappen tegen zijn lendenen. Aan het stempellokaal. Aan alle stempellokalen. Dictatuur van het proletariaat, ja. Maar hij lei er maar weer onder. Hij was radeloos.

VEERTIENDE HOOFDSTUK

Woensdagavond tien uur. In de Lunchroom geen loop meer te verwachten. Leida ging naar Dina de Rooij. Afspreken voor de bioscoop. Sieuwert was komen rondhangen. Kon niet loslaten.

„Ken ik effen meeloopen?”

Zij mokte. „O goed hoor. Je loopt mijn niet in de weg.”

Hij tippelde naast haar voort. Sinds lang geen arm meer. Een gedulde. Een nare, narrige verdrietigheid. Gemelijk. Het leven als inkt in zijn mond. Een diepe vermoeidheid. Nog nooit had hij haar zoo machtig gevonden. Haar begeerlijkheid leek op die van het moederlijf. Hij wilde daarin terugkruipen. Van de aarde: hij wilde erin liggen. Al het andere stond tegen. Dreef hem terug. Hij leefde onbewust. Kende van zijn toestand het doel niet.

Hij had nieuws. Wist wel dat het hem niet verder zou brengen. Zij vroeg: wat voor nieuws dan. Om er af te zijn.

„Ze hebben me vandaag toch een betrekking aangeboden.”

„Een betrekking?”

„As portier aan een bank.”

„Nou da's mooi voor je; dan zit je dicht bij het geld”. Hij voelde: haar vrijmoedigheid werd ingegeven door een kracht buiten hem. De grappigheid ging koud over hem heen.

„Ja, maar ik heb het nog niet.”

„O, dus nièt. Nou, je zoekt het voor jezelf maar uit hoor.”

„Ik moet er getrouwd voor wezen.”

„Waarom?”

„Nou, je moet samen voor het gebouw zorgen.”

„Kijk 's an. Dan kom je met de mooiste papieren an. Zullen er heel wat naar happen.”

„En jij dan?”

„Man waar kom je mee an. Dacht je da 'k werkvrouw bij je wou spelen? 'k Daarvoor trouwen zou? Waarvandaan haal je 't in je hoofd.”

„Ga je naar de Rooij?”

„'k Mot effen bij der wezen.”

„En je wil *niet* samen met mij om geld vragen voor de zaak?”

„Ik vraag niemand om geen geld hoor. En dat mensch ook niet. Schaam me genoeg dat je 't rondgekletst hebt. Je hadt niks over te vertellen. Ging je niet an verder.”

„Maar ze zitten der toch maar.”

Zij zwegen. Dun, nog dunner en zuurder was hij geworden voor haar. Bij de paffige maar brutale breedte van Prins. Prins was beschamend voor haar. Maar verzadigend. Beschamend eigenlijk alleen

om het minderwaardige genot dat hij haar gaf. Altijd als verachtelijk uit haar verbeelding gebannen. Wie was niet beschamend? Misschien de jonge, twaalf jaar geleden, die niet terugkwam? Wie gelooft nog in de reinheid van het liefdeleven? Tevredenheid van beide kanten? Het liefdeleven was vies. Een gemeene nooddrift voor de mannen. En voor haar rijpheid. Prins had nauwelijks gevraagd. Meer genomen. Zóólang de greep van zijn brutale maar oprechte wil rondom haar, tot hij nam. Zij had niet gegeven. Zij had geantwoord op wat geëischt werd. Een korte weifeling. En tevredenheid met de volle verzadiging. Eenmaal. Nog eenmaal. Zij bleef zich handhaven. Maar zijn greep bleef tevredenheid beloven. Greep van de schemerige kamers achter de zaak. Greep van den koloniaal. Soldaat-handelsman. Drieste zelf-zoeker. Genieter. Hij deed haar volledig deelen in zijn belangen. Sieuwert werd een onsmakelijke vreemde.

Sieuwert wist van geen liefdes-betrekking tusschen die twee. Het gevaar van een huwelijk werd met den dag reëeler voor hem. Aan de vervreemding in haar woorden twijfelde hij niet. Hij dorst niet uit te spreken wat de mannen onder elkaar zeien: Makkelijk hebben de meiden het maar. Hoeven niet veel te vragen:

„Ga maar op je ruggetje

Het geld komt over het bruggetje.”

Zijn onzekerheid sleurde 'm mee tot de Weesperzij. Tot in de stille straat. Achteraan, bij den spoorweg.

„Effe mee naar bove loope?”

„Ga je gang. 't Is mijn onverschillig hoor, wat je doet.”

Hij ging toch mee. Zei geen woord na zijn groet. Dina zag hem nauwelijks aan. Hij haar van terzij. Ook Leida zoo. Had enkel zijn bittere gedachten. Pracht van een bovenhuis. Mooie rooie kleeden. Op de vloer. Op de tafel. Mooie kasten. Prachtig in de verf. Zaten de centen in. Een paar centen had, ging-ie op stap vanavond. Met Leida? met die later wel. As je toch zoo lang met mekaar gegaan bent, heb je toch verdomme feitelijk je recht?

„U ook nog? Een koppie thee?”

„As je nou zou zeggen een stevige borrel.”

„Nee die heb 'k niet.”

Zij lachten. Leida keek minachtend. Het liet hem Siberisch. Hij keek bitter. Snelle blik op Dina. Die rotsmaak in z'n mond. Een fijne borrel dat was misschien nog 's wat, nou. Zooals toen in het bad ben je niet veel waard. Godver.... Haha!

„Och nee,” (Leida) „je moet denken ik drink de heele dag koffie en thee.”

„Ja, in het turvenland hè?” Zij dorst niet verder, over Leida's verhouding tot de zaak. Sieuwert klop-te zijn pijp uit. Keek rond. Zij bleven niet lang.

„U gaat er zeker ook al gauw weer onder hè? O, Frau Steige moet nog komen.”

„Ja die redt 'r wel. Maar ik zou nog even op Marie Minke wachten. Die komt nog een boodschap doen. Kon wel wat laat worden, zei ze.”

„Heeft ook een raar end aan 'r huwelijk gemaakt hè? Affijn, 't is beter ten halve gekeerd.”

„Ja.” Dina dorst niet zeggen: ze komt die driehonderd gulden halen voor haar reis naar Rusland. Met Woudenberg derbij, als ie vrij komt over een maand. Leida sprak, eer zij ging, voor Donderdagmiddag af, bij de bioscoop. Sieuwert liet zijn pijp liggen. Bij de trap een gebaar van teruggaan. Tegen-mompeling, voor zichzelf. Ging naar beneden. Buiten zei hij, Leida maar een klein eindje op te brengen. Moest nog een boodschap. Daarna kwam hij bij haar. Boven. Of haar naar zijn kamertje halen. Zijn plotselinge wanhoops-moed trof haar even. „Och man. Als ik je alles vertel, dan wil je geen-eens meer.” Hij vroeg dof waarom niet. Zij vertelde van Prins.

„Ik docht dat jij zooiets...”

Hij kneep haar fel in den arm. „Ik maak je van kant godver. En die smerige patser derbij. Jij...!”

„Man, ik heb van jou ook zooveel anders gedacht. Maar doen doe je niet veel, hoor. Zou je eerste daad van je leven wezen. Om mij en hem van kant te maken.”

En of zij dan nu zeker met Prins ging trouwen, vroeg hij zwart. Zij wist niet van hem af te komen.

„Ik zal het je eerlijk zeggen. Ik kan in die zaak komen. Zoo.” Zij zette haar hoed recht. Omstreden. „As jij die zaak koopt, dan ga jij voor.”

Hij maakte zich los. Zag haar na. Wilde in haar rusten. Weg wezen. Zich verbergen voor wat hij

van zich eischte. Leida verwijderde zich van hem. Hij liep nu de andere richting uit. Terug vanwaar zij gekomen waren. Nu dan. Overal in de wereld zijn daden. In hem nu ook. Mooie daad. Een eindje touw heeft hij. Een doek ook. Eerst dadelijk een doek in de mond. Wel gauw, maar ook netjes. Dat moet. Anders wordt het schreeuwen. Dan pas het binden. Keurig gaat dat. Het moet ook keurig. En verder wist hij niet. Verder was het trillende hitte.

Dina dacht dat Marie Minke belde. Hij riep enkel: „Jaa!” terwijl hij naar boven kwam.

„Ik ben het.”

„O.”

„Ik heb me pijp laten liggen.”

Hij ging naar achter in het kamertje. Bij het raam. Zij stond op een afstand. Zag dat hij de pijp begon uit te kloppen. Er in bleef peuteren met zijn vingers.

„Is zij beneden? juffrouw Leida?” Zij sprak voor zichzelf als uit de verte. Vanuit de verte hoorde zij zijn antwoord: „Nee, die is verderop.” Vanuit de zelfde verte, dwars daar doorheen, de verklonken woorden van Frau Steige die naar bed was gegaan. „Hab' ich wieder für sie machen sollen. Sie haben nicht gegessen Frau Rooij: gefrèsen haben sie!”

Hij zeurde nog met zijn pijp. Moest eindelijk ophouden. Weer in beweging komen. Zij had zich toch verplaatst. Van de deur weg. De kamer in. Hij moest naar de deur. Dan weer terug naar haar.

„Kan je me dat geld nou niet leenen?”

Zij klappertandde. Nauwelijks geluid meer. En

een flard van haar gedachten van vandaag: Woudenberg en Draaier vragen, het kostgeld bij haar....

„Ik heb niet....”

Haar onmacht zonk in hem, uit de kamer, waar hij nu meester werd. In zijn lichaam: leegte vol spanning. Vervoering die alles in hem trillen deed. Altijd op de helft van een daad teruggeweken. Nul Nul Welke ook.... een daad. Heerlijke, wezenlijke, volle daad. Nu dan. Eénmaal! Haar zegden zijn oogen genoeg. Blind over haar leven heen. Naar haar keel. Daar greep zijn vuist. Meteen vast. Zij kon niet meer schreeuwen. Haar stem met haar keel zat in zijn greep. Zij wist alleen nog snel: dit was het. Verwacht, en niet tot zich dóór durven laten. Het groote ongeluk. De straf. Daarvoor had zij het geld gekregen. Alles moest over haar komen. Verbidden haalde het tot haar. Zijn andere vuist sloeg tegen haar kleinen schedel. Zij dreigde te vallen. Hij hield haar bij de keel. Haar mond stond open. Er kwam een doek in. Zij wilde het roepen. Huilend. „Dat geld! Ik wil dat geld niet hebben! Iedereen!”.... Het kon niet meer naar buiten. Zij stikte in die prop. Wilde braken. Kon niet braken. Haar oogen werden wijd. Zweet drong naar buiten, van benauwdheid, angst, om het verdere. De zijne gingen wilder staan. Hij ging aan het werk. Had in zoolang niet gewerkt. Werk! Mooi werk! Sloeg zijn armen om de hare heen. Knelde ze om haar lijf. Bond haar met een touw uit zijn zak. Het kraakte. Zij kokhalsde. De wereld tolt voor hem. Hier is de we-

reld. Hij heerscht. Drukte haar in een stoel. Over haar heen gebogen kon hij wat hem maar lustte. Alles van haar was hem. Het bleef niet bij werk. Die weerloosheid prikkelde hem. De prikkeling stak door zijn lichaam. Door zijn hoofd. Dat bezit. Dat hij het geluid had afgenomen. Hij wist niet dat hij zoo was. Liep achteruit. Toen naar voren. Stompte op dat vervloekte weerlooze hoofd. Het vertrokken gezicht maakte hem nog doller. Hij stompte weer. Sloeg al in bloed. Zij schreeuwde zonder geluid. Overgegeven piepen. Nauwelijks hoorbaar. Kokhalzen. Wit. Gleed van de stoel die week. Hij greep, om den val tegen te houden. Zij lag op haar zij tegen den grond. Wist al dat alles voortging zoo. Alle leed van het leven nog eens honderdvoudig herhaald. In éénen. Wachtte niets anders meer af dan nieuwe pijn. Hij keek toe. Liep weer terug. Trapte tegen haar beenen. Timmerde met zijn hakken op haar dijen. Wat nu. Hij zag haar poging het bloedende hoofd op te tillen. Weer laten vallen. Het maakte hem razend. Hij jaagde door de kamer heen en weer nu. Twee mogelijkheden bleven uit: dat zij gaaf bleef onder zijn slagen. Of dat zij bezweek. Niets was af. Afwerken moest hij. Naar den eenen kant of naar den anderen. De andere! de andere! Iets moest hij eenmaal be-eindigen! Hij wist niet dat het angst was voor openbaarheid. Hij wist alleen dat hij aan haar moest werken. Zich tegen haar verzetten. En zijn moed zinkt.

Heen en weer door de kamer. Radeloos. Heesche

gesmoorde kreten door zijn hoofd. Bijna huil-kreten. Woedende wanhoop om wat hij is begonnen. Niets anders meer dan bitterheid tegen haar. Zij is de oorzaak van alles. Zij heeft zijn daad niet voorkomen. Zij verdwijnt ook niet. Zij alleen is de schuld. Zij, haar leven. In dien half-dooden vorm op den grond. Kwelt hem tot schreeuwens toe, dat leven. Hij moet tegen den zolder opspringen. Die grond daar, en de aanblik van zijn vijandin, steken hem in het lichaam. Zij steekt hem, die verschrikkelijke vijandin. Waarom is zij dan ook in de wereld! Hier, vóór hem! Ligt daar zoo afschuwelijk. Met haar onuitstaانبare doffe gesteun. Beklagenswaardig! Altijd maar beklagenswaardig! Hier! Ellendeling! Wees er dan niet! Ellendeling! Vernietigen! vernietigen wil hij haar, tot het niet meer steunt, en ligt, en beweegt. Maar zij beweegt! Heeft zich omgeschoven. Haar hoofd precies tusschen de kleine kast en de buitenmuur. Als hij haar wil aangrijpen, zal hij tegen de kachel stooten. Jazeker! Wat doen. Hij kan zoo niet weg. Eerst moet het werk af. Het werk! Het werk! Dàt werk! Slagerswerk! In geen jaren gedaan. Werk met rauw vleesch, en bloed. Werk dat toch gedaan moet. Bevrediging als het af is. Sieuwert deed wat hij nooit geloofd had te zullen kunnen. Een mes uit de broodkast. Zich bukken. Zich rekken op een afstand. Bitterheid en lust drijven tot den scherpsten uitings-vorm. Tot puntigheid. Tot prikken, prikken. Bitterheid. En lust om de daad te jagen tot het hoogtepunt. Hij

stak. Was bang voor de uitkomst. Hij mikte naar haar. Het vuur onderzoeken op zijn hitte. Korte steken, van ver gestuurd. Door de kleeren van de vrouw heen. Hij voelde zijn hand verbonden met het levend lichaam. Door het mes. Rukte terug, als had hij zich gebrand. De eigen kreet verhitte weer zijn keel: weerslag op haar verstikten kreun-schok. Zijn eerste kip had hij zoo geslacht, als jongen. Een angstige treffer: het beest vluchtte schreeuwend weg. Rende bloedend door het keetje. Hij greep en stak weer, opgejaagd als de vogel zelf. Twintig maal half dooden. Zoo Dina. Dierlijke kreun, bij de wond die plotseling haar vleesch doorscheurde. Op een andere plaats van het lichaam. Onverwacht, terwijl zij al in vrede het uiterste meende te lijden. Haar beweging joeg voor de tweede maal zijn hand naar den martelweg. De tweede maal stak hij. Elke schordere kreun van het slachtoffer deed hem gesmoord terugpiepen. Spitste zijn wanhoop toe. Deed hem terugloopen. Zoekend. Aanvallend als op een verdoken vijand. Verder prikken. Telkens iets stouter. Eindelijk gedurfd. Hooger in het lichaam. Dieper door de kleeren heen. In het verschrikkelijke vleesch van zijn ongeluks-vijandin. Tot dit krankzinnige uur had zij hem gebracht. Zij. Tot een uur dat hij nog niet overzien kon. Dood moest zij. Weg. Een vreeselijke lust-hoogtij van uitleving. Het was er: zijn hoogtepunt. Hij sprong. Danste. Hier, en hier achter: Rood. Een zee van trillend rood! En nog iets, dat hij niet waarnemen kon. In

---

dat rood: zijn oogen steeds wijder, naar de wonden die hij haar had toegestooten. Haar kleeren werden er nu door aangetast: door dat rood. Iets dat scheen op te dringen uit het lichaam. Langzaam, dreigend. Onweerstaanbaar. Bijna plechtig. Ja, plechtig. Alles werd nu plechtig, in dit rood. Vlak bij het heilige. Ha! Hij had pijn! Hij leefde! Met haar samen leefde hij. Met haar samen de groote roode heete plechtigheid. Zacht piepend van wanhoop naar het uiterste, nog eenmaal toe-gemikt. Een geschenk voor haar. Een Dienst-gebaar. Gehurkt. Met moeite terugtrekken. Daar was het: Dina's keel gorgelde. Een verzwakkend geluid van schrik. En overgave. Haar hoofd klapte op zij. Een losgeraakt deel van haar. Sieuwert staarde. Een korte stilstand voor het eerst sinds hij binnenkwam. Hij staarde op het wegvallende hoofd, bloedbeekje over wit. Het ademde nog. Scheen zich over te geven aan een diepte die alles wegnam. In haar bewustzijn scheen die diepte nog juist even een verlossing. Na zooveel pijn, nooit mogelijk gedacht. Alles wat haar nog bezig had gehouden: de pijn. Na die eerste ontzetting-smart om die vijandigheid van een mensch, tegen haar leven. Hij staarde daarnaar. En wist het nu. *Hij* had dat gedaan. Zag het in de kamer. Gevuld scheen de kamer met vurig roode bloeddamp. Met bloed-licht. Door die kamer heen zag hij niets anders meer in de wereld. Het lichaam van de vrouw. Bezweken onder de doorzetting van zijn wil. Zijn wil had alles van haar weg-

geëischt. De wil begon te vervagen nu, in zijn grond. Hij zag er alleen het einde van. De uitkomst. Onafwendbare uitkomst. Nooit meer te keeren. Door geen enkele macht. Hij voelde nu ook iets in zijn hand. Zijn hand hield iets, in deze roode lucht. Daarmee had hij iets gedaan. Hij wilde er zich van scheiden, nu. Het was nog met hem verbonden. Wilde nog. Hij wilde niet meer. Opende zijn vuist. Het was in het rood van zijn kamer-wereld gedoopt. Viel op den grond. Langs zijn schoenen, op het kleed. Een algeheel vervullend gevoel van gereedheid. Niets meer te doen hier. Hij nam de deurknop. Toen wist hij: buiten deze damp-roode wereld nog een andere. Daarachter. Groote, eindelooze zee van zwart. Harde huivering sloeg door zijn buik. In zijn knieën. Hij rilde. Op de gang: een verandering als een vorm-wisseling. Alle wil sloeg door hem neer. Uit hem geknepen. Hoofd en romp en ledematen schokken saam. Een gespannen draad had hem tot hiertoe doen handelen. Rechtop staan. Knapte nu in hem. Volledige zwakheid viel in hem. Verslagenheid. Hulpeloosheid. Uitputting. Angst voor het leven, van dit verleden vervuld. Een kind op onbekenden, donkeren nachtweg. Hij kon dit verleden niet dragen. Zijn daad was er het hoogtepunt van. En het leven van de vrouw had zich daarin moeten overgeven. In de uiterste smart. De zwaarte kronkelde in hem op. Met ondragelijke innigheid sloeg hem haar verwijt: van een vriendin. Zijn hoofd kon die zwaarte niet dragen. Trachtte zich

ervan te ontladen door een traan-loos huilen. Om hulp. Zwak lichamelijk bewustzijn keerde daarmee. Geld. Terug in de kamer. Geen Rood meer. Kilteneerslag. De vrouw koud. De kast koud. Levend koud de andere kast. Voorzichtig nu. Gele arme envelop. Drie honderd gulden. Hij zag om, terwijl hij nam. Niets was zoo slecht als dit. Diefstal. En inbreken. Vriendin van het bloedfeest van straks, verraden, nu bestolen. Hij greep. Sloot de kastlade. Liep schichtig heen. Zij sprong niet op. Riep niet. Hij sloop. Dief uit kamer vol gevaar. Een oogenblik, buiten, de moord vervaagd. Enkel het geld maant in zijn zak, door zijn hand vastgehouden. Plotse-ling weer de herinnering. Het droge ophuilen in zijn hoofd. Bijna schreeuwen. „Zij heeft me niks gedaan!” Hij vroeg om meelij. Om een mensch, kind, man, meisje. Havelooze vrouw. Heer in bontjas. Aan de stads-grens. Langs de avond-verlichte rivier. Woorden die kroppen, weigeren vorm te krijgen. „Ik heb een vrouw vermoord. Ik. Sieuwert, ik heb Dina de Rooy vermoord.” Overstorting van die geladenheid in het gedenken van de deugd. Jonkheid. Plaggenhut. Spel en werk met Louw. Onschuld. Zuivere armoede. Verwachting. „Ik heb een vrouw vermoord. Ze heeft me niks gedaan.” Terug naar jeugd en plaggenhut. Kind willen zijn. Klein gemaakt. Verborgen voor de wraak.

Donkere fabrieken langs het water. Verder. Plomp-duister. Een auto-licht. In den claxon-brul langs hem heen, als een schreeuw uit hem, om hulp.

Donker. Hij stond tegen aanleg-paal. Vond zijn hulp. Een mensch. Een reus. Drong zich bij hem.

„Hé! Hast doe genoeg dervon? Was?”

Hij keek op. Onderscheidde geen gezicht. Perste zijn klacht ernaar. Het oordeel wachtend.

„Ik heb een vrouw vermoord....”

„Mord? Geld?”

Hij trok het uit zijn broekzak. Schemerig papier. De reus nam het uit zijn handpalm. „Geld? Mord?” Groote steden. Verarmd land. Oorlog. Revolutie. Geweld. Levens-kleinachting.

Sieuwert keek op. Hulp tegen het volgend oogenblik. Afneming van zijn last. De helper deed anders dan hij verwachtte. Een vreeselijke vuistslag in zijn gezicht. Hij schreeuwde.

„Du Tier! Maul! Mord!” Armen van ijzer om hem heen. Van den grond getild. Zijn oogen sperden. Tegen luchtstroom in, zweven boven het water. Weer een schreeuw. Het water raakte hem. Nog een schreeuw. Ontzetting. Hij sloeg erin neer. Kwam tot volledig bewustzijn. Worstelde. Leed zijn stervens-angst. Verstikte. Zonk in zijn stilte weg.

Een man liep met Dina de Rooij's driehonderd gulden voor Marie Minke langs het water. Naar een slop in de binnenstad. Nam zijn rauwe wraak op de verlatenheid. Vrat en zoop. Greep de vrouwen.

Het geld verdeelde zich in de heete draaikolk van het volksbloed. Kabbelde toen langzaam opwaarts: naar Révolutie, loutering en toekomst.

Marie Minke kwam er vergeefs om. Vond Dina

liggen. Op haar smart-top bevrijd van geld en angsten.

* * *

Leida telegrafeerde Dina's zoon in Amerika. Die antwoordde: Keurige begrafenis. Nette grafsteen. Zij verzorgde alles voor haar vriendin. De buurman leverde zijn zerk. „*Moeder's Graf*” kreeg zijn emplooy.

„Trouwen of de zaak verkoopen”, zei Prins enkele dagen later. „Dat is nou allemaal gebeurd en afgelopen. Ik heb altijd geweten dat die man niks was. Daarom niet.”

Het was half twaalf 's avonds. Zij waren met hun tweeën.

„Het was wel een rare, altijd. Ik dacht vaak: een rare man....”

„Nou. En nou dan....”

Hij keek haar pal aan. Zij zag terug. Zijn bezit. Hij trakteerde.

Uit den Loudspeaker waaierde tartende dansmuziek. Voorbereiding tot de gesloten liefde.

April-Juli 1931.